

Avrupa Birliği tarafından
finanse edilmektedir.

LGBTİ+ HAKLARI VE SOSYAL HİZMETLER

LGBTİ+ HAKLARI

VE

SOSYAL HİZMETLER

LGBTİ+ HAKLARI VE SOSYAL HİZMETLER

Yayımlayan: Kaos GL Derneği

Kaos GL Derneği

PK 12 Tunus PTT Kavaklıdere-Ankara

Telefon: +90 (545) 340 82 28

Faks: +90 312 230 6277

E-posta: bilgi@kaosgldernegi.org

www.kaosgldernegi.org

www.kaosgl.org

Tasarım

Ceket Medya

Basım

Ayrıntı Basım Yayım ve Matbaacılık

Hizmetleri Sanayi Ticaret Anonim Şirketi

Saray Mahallesi 126.Cadde No:20 Kazan / Ankara

Bu kitapçık parayla satılmaz. İnsan haklarının desteklenmesi ve ayrımcılıklara karşı bilgilendirme amaçlı etkinliklerde serbestçe kullanılabilir ve dağıtılabilir.

İsveç
Sverige

Bu yayın Avrupa Birliği ve İsveç Uluslararası Kalkınma ve İşbirliği Ajansı'nın (SIDA) desteklediği Eşit Haklar İçin Savunuculuğu Güçlendirme Projesi kapsamında hazırlanmıştır. İçerik tamamıyla Kaos GL'nin sorumluluğu altındadır. Avrupa Birliği'nin veya SIDA'nın resmi görüşlerini yansıttığı anlamına gelmemektedir.

İÇİNDEKİLER

Sunuş	5
Sosyal Hizmet ve LGBTİ+'lar	6
Sosyal İçerme	
Murat Köylü	12
Sosyal Hizmet - Sosyal İçerme İlişkisi ve Dışlanma ile Mücadele	
Tuna Semir Akpınar	20
Sosyal Hizmet Uzmanıyım, Cisnormativite ve Heteronormativite ile Nasıl Mücadele Edebilirim?	
Koray Arkadaş	25
Zarar Vermeyen Sosyal Hizmet Uygulamasına Dair	
Defne Işık	28
Pandemi Etkisinde Kapsayıcı Sosyal Hizmet	
Doğukan Karahan	32
Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğiyle Mücadelede Akademide Bir Ders: Feminist Sosyal Hizmet	
Özlem Cankurtaran	40
Yaşlı LGBTİ+'lar ve Sosyal Hizmet	
Rıza Yılmaz	43
LGBTİ+ Mülteciler ve Sosyal Hizmet	
Koray Arkadaş	50
LGBTİ+'lara Yönelik Kapsayıcı ve Olumlayıcı Sosyal Hizmet Uygulaması Kitabı/Yayını Hakkında	
Yunus Kara	53
Sosyal Hizmet Eğitiminin 25 Yılı	
Umut Güner	57

LGBTİ çocuk var mı?	
Umut Güner.....	61
LGBTİ'lere Sağlık Hizmetleri Alanında Cinsiyet Kimliği ve Cinsel Yönelim Temelli Ayrımcılık ve Çözüm Önerileri	
Tarık Şimşek.....	65
İnsan Hakları Perspektifinden Erkeklerin Cinsel Şiddete Maruz Kalması ve Sosyal Hizmetler	
Hans Knutagård	74
Gey ve Biseksüel Erkek Seks İşçileriyle Çalışan Sosyal Hizmet ve Sağlık Emekçilerinin Karşılaştıkları Zorluklar- İnsan Hakları Çerçevesinden Bir Perspektif	
Hans Knutagard	80
Kapsayıcı Sosyal Hizmet	
Brian O'neill	86
Eleştirel bir inceleme: Sosyal hizmetler eğitiminin değerlendirilmesi	
Martin Higgins.....	89
Sosyal Hizmetlerin LGBTIQ'lere Karşı Sorumlulukları	
Nick J. Mulé.....	91
Lezbiyen, Gey, Biseksüel ve Trans Sağlık Yetersizlikleri: Sosyal hizmetlerde uluslararası perspektifler	
Julie Fish ve Kate Karban	94
Temel Kavramlar	97

Sunuş

LGBTİ+'ların sorun yaşadığı alanlar olarak, aile, çalışma hayatı, eğitim, sağlık, barınma, psikoloji-psikiyatri, medya, insan hakları, hukuk, askerlik sayılabilir...

Türkiye'de tanımlanan sosyal hizmet alanları ise "aile ile sosyal hizmet", "çocuk ve sosyal hizmet", "yaşlılık ve sosyal hizmet", "kadın ve sosyal hizmet", "engellilik ve sosyal hizmet", "tıbbi sosyal hizmet", "kurum bakımı/sosyal hizmet", "psikolojik- psikiyatrik sosyal hizmet" olarak sıralanır.

Bu konu/çalışma başlıklarını sosyal hizmet açısından çoğaltmak mümkün. Bu kısa örneklem bile sosyal hizmetin çalışma alanları ile LGBTİ+'ların sorun alanlarının birebir örtüştüğünü göstermek açısından yeterli olacaktır. Sosyal hizmet uzmanları, eşcinsel, biseksüel, trans ve interseksler ile işte bu alanların herhangi birinde karşılaşabilir.

İşte bu kitapçık, söz konusu karşılaşma alanlarındaki sorunlara yaklaşımlar ile heteronormatif olmayan bir sosyal hizmet için olanakları ele alıyor. Daha fazlası için bilgi@kaosgldernegi.org adresimize yazabilirsiniz...

Kaos GL

Sosyal Hizmet ve LGBTİ+'lar

Uluslararası Sosyal Hizmet Okulları Birliği (International Association of School of Social Work (IASSW 2001) ve Uluslararası Sosyal Hizmet Uzmanları Federasyonu (International Federation of Social Workers (IFSW 2001)) sosyal hizmeti 'insan hakları ve sosyal adalet ilkelerini temel alan; sosyal değişimi destekleyen, insanların iyilik durumunu geliştirmesi için insan ilişkilerinde sorun çözmeyi, güçlendirmeyi ve özgürleştirmeyi amaçlayan ve bunun için insan davranışlarını ve sosyal sistemlere ilişkin teorilerden yararlanarak insanların çevreleri ile etkileşim noktalarına müdahale eden bir meslektir' biçiminde tanımlayarak mesleğin uluslararası tanımı üzerinde anlaşmaya varmıştır.

Sosyal hizmet eğitimi ve sosyal hizmetlerin gündemine geç girmiş demografik gruplardan birisi de lezbiyen, gey, biseksüel, trans, interseks ve çok daha geniş bir spektrumdaki cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğindeki (LGBTİ+) kişilerdir. Elbette sosyal hizmetlere gereksinim duyan LGBTİ+'larla sosyal hizmetin bu kadar geç ilgilenmeye başlamasının çeşitli nedenler bulunmaktadır. Bilimsel çalışmalar; en genel anlamıyla tüm sosyal bilimlerin patriarkal kapitalist uygarlığın cinsiyetçi kalıplarının etkisi altında bulunduğunu, özelde ise sosyal hizmet bilimsel ve mesleki eğitiminin heteroseksist normlarla yapılmış olmasını ve sosyal hizmet uzmanlarının homofobik ve transfobik tutumlara sahip olmasını LGBTİ+'ların yaşantılarının ve gereksinimlerinin sosyal hizmetin gündemine geç girmiş olmasının temel gerekçeleri olarak ortaya koymaktadır.

Heteroseksüel ilişkilerin ve "erkek ve kadın" cinsiyet dikotomisinin baskın ve hatta zorunlu olarak kabul edildiği bir dünyada; cinsel yönelimlerinden ve cinsiyet kimliklerinden dolayı LGBTİ+'lar sistematik bir ayrımcılığa maruz kalmakta, nefret suçlarının bir sonucu olarak yaşama hakları başta olmak üzere tüm insan hakları ihlal edilmektedir. Eğitim, barınma, istihdam alanlarında ciddi sorunlarla karşı karşıya gelen LGBTİ+'lar, sosyalleşme sürecinde olumlu rol modellerin azlığı, homofobik çevrenin baskısı gibi olumsuz koşullarda kimlik gelişimlerini tamamlamak zorunda kalmakta ve bu da örneğin açılma gibi kişinin gelişimi için temel teşkil eden süreçlerin LGBTİ+'lar için oldukça zorlu ve sorunlarla yaşantılanmasına neden olmaktadır.

Sosyal adalet ve insan hakları temelinde bilgi ve hizmet modelleri üreten sosyal hizmetin, LGBTİ+'lar için de hem bilgi hem de hizmet modelleri üretimine gereksinim bulunmaktadır. Cinsel yönelim ya da cinsiyet kimliği eşitsizliklerini azaltarak yok edecek ve LGBTİ+'ların doğrudan yaşadıkları sorunlara müdahale edecek bir sosyal hizmet yaklaşımıyla bu konudaki çalışmaların hızlandırılmasına ciddi ölçüde ihtiyaç bulunmaktadır.

Bu temel ihtiyaç çerçevesinde; LGBTİ+'larla çeşitli alanlarda ve kurum ve kuruluşlarda çalışan sosyal hizmet uzmanları için bu pratik uygulama yönergesinin faydalı olacağı düşünülmektedir.

Eşcinsellerin mali sorunlar, iş-ev dengesini kurmadaki sıkıntılar, eşler arasındaki iletişim problemleri gibi genel sorunlarının yanı sıra açılma ile ilgili sorunlar, eşcinsel aileler için yasal danışmanlık ihtiyacı, çocuk vesayeti gibi konularda da özel gereksinimleri bulunmaktadır.

Eşcinseller reddedilme, yanlış anlaşılma, baskı ve kınama ile karşılaşabilirler. Bu durum barınma, istihdam, sağlık bakımı, sosyal hizmetlere ulaşmalarını engelleyen bir ayrımcılık yaratmaktadır. Bu alanlarda yaşanan sorunlar LGBTİ+'ları sosyal hizmetin potansiyel müracaatçısı yapar.

Heteroseksüelliği bir zorunluluk olarak gören ve tek varoluş biçimi olarak dayatan heteroseksizm bir ayrımcılık ideolojisidir. Cinsiyetçilik ve ikili cinsiyet rejimi ile yakından ilişkilidir. Heteroseksizm doğal, normal, üstün ve kabul edilir olan cinsel yönelimin heteroseksüellik olduğunu öne süren; heteroseksüel olmayan her türlü davranış, kimlik veya ilişkiyi damgalayan, reddeden ve aşağılayan ideolojik sistem anlamına gelir. Cinsiyetlere heteroseksüel cinsel yönelim de atayan heteroseksizm, baskı, eşitsizlik ve şiddet yaratan bir ayrımcılık ideolojisidir.

LGBTİ+'lar hem varoluşlarını gerçekleştirememekte ve aynı zamanda toplumdaki yalıtılmaktadırlar. Bu yüzden sosyal hizmet müdahalesi sadece, mikro düzeyde LGBTİ müracaatçı ya da yakını/ailesiyle değil, aynı zamanda mezzo ve makro düzeydeki faaliyetleri de kapsamalıdır.

LGBTİ+'larla çalışan sosyal hizmet uzmanları; bireyin yaşadığı sorunun çözülmesi yönünde bireye yönelik danışmanlık yapmadan başlayarak, LGBTİ+'lara ya da yaşadıkları sorunlara ilişkin destek grupları oluşturma ve eşcinsellerle ilgili politikaları etkileme ve değiştirme yönünde savunuculuk yapmaya kadar çoklu müdahaleli bir arada uygulama gereksinimi ortaya çıkarabilir.

LGBTİ+'lara yönelik yürütölen sosyal hizmet çalışmalarında vurgu yapılan iki temel nokta bulunmaktadır:

1. Uygulamacının (sosyal hizmet uzmanının) LGBTİ+'lara yönelik tutum ve becerilerinin farkında olması ve kendi LGBTİ+fobisiyle yüzleşmesi.

Sosyal hizmet uzmanlarının cinsiyet rolleri, önyargıları, kabulleri, eşcinsellik-
le ilgili kendi duygu, düşünce, tutum ve sosyal hizmet değeriyle yüzleş-
mesi gerekmektedir.

Ayrımcı tutumların farkına varmadan ve bunu düzeltmeden sağlıklı bir yar-
dım ilişkisinin kurulması mümkün değildir. Bunu yapma yönünde LGBTİ+'lar-
la çalışacak sosyal hizmet uzmanlarının öncelikle eşcinsel yaşam hakkında
bilgi edinme ve anlayış geliştirme ihtiyaçları vardır.

2. Kurumların LGBTİ+'lara sağladığı hizmetler ile ilgili düzenlemeler.

LGBTİ+'lara yönelik sosyal hizmet kurumlarının verecekleri hizmetler konusu
çok önemlidir. Bazı hizmetlerin var olan sosyal hizmet kurumları çerçevesin-
de verilmesi mümkün iken, bazıları için ayrı hizmet düzenlemeleri yapılma-
sı gerekmektedir. Aslında buradaki temel tartışma, var olan sosyal hizmet
kurumları işleyişine eşcinsellere yönelik hizmetleri de yerleştirme noktasın-
dadır “ve LGBTİ+'lar” vurgusu yerine “LGBTİ+'lar” bizzat ana hizmet akışı
içinde olmalıdırlar.

Sosyal hizmetlerin LGBTİ duyarlılığı kazanması değil, heteronormatif yapısını
gözden geçirerek yeniden yapılanması gerekmektedir.

Sosyal hizmet uzmanları, eşcinsel müracaatçının gelmesini beklemek, baş-
vurucunun cinsel yönelimini atamak yerine, başvurusunun heteroseksüel
olduğunu varsaymaktan vazgeçerek mikro, mezzo ve makro düzeyde a-
lışmaları yürütmelidir. Mikro düzeyde danışanını güçlendirirken, mezzo ve
makro düzeyde sorunu LGBTİ+'lar üzerinden değil, toplumun heteronorma-
tif algısı ve heteroseksizmi üzerinden tariflemelidir ve bunları yaparken in-
san hakları temelinde, savunuculuk misyonunu ile hareket etmelidir.

LGBTİ+'lar, belirli bir demografik grup olarak ele alınarak politika oluşt-
rulabilecek ve hizmetlerin örgütleneceği bir kesim değildir. Sosyal Hizmet
eğitiminde sık sık altının çizildiği gibi her müracaatçı biricik ve tekdir, her
LGBTİ+ kişinin sosyal hizmete ilişkin talepleri ya da başvuru sebebi biricik
olarak değerlendirilmelidir.

LGBTİ+'ların temel gereksinimleri arasında yasal, politik, sosyal, psikolojik gereksinimler bulunması, LGBTİ+'larla çalışan sosyal hizmet uzmanlarının rollerini de bu paralelde belirlemektedir.

Mikro düzeyde doğrudan bireylerle, mezzo düzeyde bireylerin birincil çevresel sistemleriyle, makro düzeyde ise tüm toplumla ve yasa yapıcılarla çalışan sosyal hizmet uzmanlarının, LGBTİ+'ların temel gereksinim alanlarına yönelik olarak rol ve görevlerini belirlemeleri kritik bir önem taşımaktadır.

Homofobik/transfobik baskı ve dışlanmanın sonucu olarak ortaya çıkan yalıtılmışlık duygularıyla baş edebilmelerini sağlamak için sosyal hizmet uzmanlarının psikolojik danışmanlık rolü çerçevesinde sağaltıcı faaliyetlerde bulunması önemlidir.

Yalıtılmışlığın ve dışlanmanın sonucunda ortaya çıkan yalnızlığın giderilmesi amacıyla, LGBTİ+'lar için olumlu sosyal çevrelerin yaratılması ve LGBTİ+ örgütleri ve LGBTİ+'lara olumlu yaklaşımı olan diğer kurum ve kuruluşlara, kültür sanat merkezlerine, cafe bar gibi sosyalleşme mekânlarına yönlendirilmesi konusunda sosyal hizmet uzmanları önemli bir role sahiptir. LGBTİ+'ların olumlu rol modellerle karşılaşması, arkadaş ve partner bulmaları amacıyla sosyal ilişki düzenleme, olumlu sosyal ortamlar yaratma görevleri çerçevesinde çalışmalar üretilmesi de temel gereksinimler arasındadır.

Mezzo düzeyde, LGBTİ+'ların aileleriyle, birlikte yaşadıkları arkadaş ya da partnerleriyle, okul ortamındaki eğitici ve yöneticilerle, iş ortamındaki meslektaşlar ve yöneticilerle LGBTİ+'lara yönelik herhangi bir ayrımcı pratiğin önlenmesi ve olumsuz bakış açısının değiştirilmesi sosyal hizmet uzmanlarının LGBTİ+'ların çevresel sistemleri içinde yaşayacakları sorunların bertaraf edilmesini sağlayabilir.

Makro sorunlara baktığımızda ise, LGBTİ+'ların hem politika alanında hem de yasal düzlemde karşılaştıkları sorunlar için savunuculuk rolüyle LGBTİ haklarının tanınması ve yasal güvence altına alınması, toplumsal bilinç yükseltme ve yasa yapıcılarla lobicilik faaliyetlerini yürütülmesi, LGBTİ+'larla çalışan sosyal hizmet uzmanlarının makro görevleri arasında yer almaktadır.

LGBTİ+'ların hizmet aldıkları çeşitli kurumlardaki homofobik/transfobik algı ve tutumların değiştirilmesi ve bu konuda LGBTİ+ örgütleriyle söz konusu kurum ve kuruluşlar arasında bağlantı kurularak hizmet içi eğitimler sağlanması, sosyal hizmet uzmanlarının eğitimci rolü çerçevesinde gerçekleştirmesi gereken temel çalışmalar arasındadır.

Bireyin sorunlarının çeşitli olduğu yaklaşımla, farklı müdahale düzeylerinde farklı rol ve görevleri olan sosyal hizmet uzmanlarının, LGBTİ+'larla çalışırken de belirtilen rol ve görevleri çerçevesinde çalışmalar yürütmesinin etkili olacağı düşünülmektedir.

LGBTİ+'larla çalışacak sosyal hizmet uzmanlarının dikkat etmesi gereken ilkeler

LGBTİ+'larla çalışma bir kurum bünyesinde gerçekleştiriliyorsa, sosyal hizmet uzmanının kurumdaki diğer çalışanların da LGBTİ+'lara yönelik tutum ve davranışlarındaki homofobik ve transfobik düşüncelerinin değişmesi için çalışması gerekmektedir.

Heteroseksist bir kültür içinde yaşayan LGBTİ+'ların maruz kaldığı ayrımcılık ve damgalanmanın oluşturduğu güvensiz ortama karşı, sosyal hizmetin yaratacağı güven ortamının olmazsa olmazlarından birisi de gizliliklidir. Çalışma boyunca güveni ve güvenliği sağlamak sosyal hizmet uzmanının temel amaçlarından birisi olmalıdır.

LGBTİ+'ların hayatının herhangi bir aşamasındaki yaşam krizlerini ve stres faktörlerini değerlendirebilmek için bireylerin açılmanın hangi aşamasında olduklarının ve açılmanın hayatlarındaki etkilerinin anlaşılması önemlidir.

LGBTİ+'lara kendi öykülerini anlatabilecekleri, varsa diğer üyelerle paylaşabilecekleri ve geri bildirim alabilecekleri yeterlilikte zaman vermek önemlidir.

Cinsel Haklar Bildirgesi sosyal hizmet için iyi bir temel oluşturmaktadır.

Sosyal hizmet uzmanının uygulamaları cinselliği yeniden inşa edecek yapıda olmalıdır.

Heteroseksizm özelinde cinselliğe yönelik ayrımcılığın farkında olunması büyük önem taşımaktadır. Sosyal hizmet uzmanının kendi duygu, düşünce ve heteronormatif olmayan bir sosyal hizmet için tutumları ile meslektaşları ve diğer hizmet yararlanıcılarının duygu, düşünce ve tutumlarını bu anlamda değerlendirmesi önemlidir.

Diğer insanlarla çalışırken cinsellikle ilgili konularda açık ve hassas olabilmek için, sosyal hizmet uzmanının kendi cinselliği konusunda rahat olmasına ihtiyacı vardır.

Müracaatçıların cinsel yönelimlerini gizli tutma isteklerine duyarlı olunmalıdır.

Müracaatçılarla cinsellikle ilgili konuları konuşurken sınırları dikkatlice koymak gerekmektedir.

Cinsellikle ilgili konularda çalışırken iyi iletişim kurabilmek süreç açısından önemlidir.

Sosyal hizmet uzmanlarının cinsellikle ilgili bilgilerini sürekli güncellemeleri gerekmektedir.

Güvenli ve aynı zamanda sorgulayıcı bir atmosfer yaratmak önemlidir. Yakınlaşma, açılma için olumlu rol model oluşumu sağlanmalıdır.

Sosyal hizmet uzmanlarının karşılıklılık ilkesini ve ilişki kurma becerilerini teşvik etmesi gereklidir.

* Bu çalışma, "LGBTİ'ler ile Çalışan Sosyal Hizmet Uzmanlarına Yönelik Pratik Uygulama Yönergesi"nden yararlanılarak, Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü öğretim üyeleri Sema Buz ve Sedat Yağcıoğlu'nun bu alanda yayınladıkları makalelerden faydalanılarak hazırlandı.

Sosyal İçerme

Murat Köylü

Eşitlik, temel haktır. Tüm insanlar, kendi potansiyellerini anlama, duyurma, geliştirme ve gerçekleştirme adına hayatın bütün alanlarına tam katılım hakkına sahiptirler. Çeşitlilik ve kapsayıcılık, demokratik toplumu güçlü ve uyumlu kılar.

Eşit istihdam olanakları dahil, etkin yurttaşlık için her türlü elverişli bağlamın yaratılması, çoğulcu demokratik yönetişimin birincil amacıdır. Ancak sosyal içermeye ve ekonomik kapsayıcılığa dayalı bir kalkınma modeli sürdürülebilir; ve ancak böylesi bir kalkınma tüm toplum kesimlerinin yararınadır. Sosyal içerme, bu amaçla yürürlüğe konulan disiplinler arası, çok aktörlü ve çok boyutlu matrisi tanımlayan, makro ve mikro düzeylerde müdahaleler öneren politikalar çerçevesini tanımlar.

Ekonomik varlıkların paylaşımındaki eşitsizliklerin yanında, belirli kesimlerden bireylerin maruz kaldığı ve kökleri derine inen dezavantajlar, “ötekiler” ile ilgili yerleşik tutumlar, yani “fiili durum”, “kanun önünde eşitlik” ilkesinin tek başına herkese fiili eşit olanak tanımamasını, yaratmamasını ve ayrımcılık ya da yoksulluk ile mücadelenin başarılmasını engeller.

Ten rengi ya da etnik köken, cinsiyet, cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, yaş, engellilik, sağlık durumu gibi toplumsal kimlikler temelinde canlılığını koruyan eşitsizlikler, bir nesilden diğerine aktarılan mahrumiyet, yoksulluk ve toplumsal dışlanma döngüleri yaratır.

Kimlik temelinde dışlanan insanlar, “sadece yoksul” değil, “daha yoksul”, “daha yoksun” ve her tür ihlale karşı “daha savunmasız” durumdadırlar. Sadece ekonomik düzeyde değil, “kim oldukları” temelinde de dezavantajlı konuma itilirler. Kalkınmanın ve sosyal refah paylaşımının dışında bırakılırlar. Bu eşitsizlikler kamusal ve özel hayatın pek çok yönünde ortaya çıkar: eğitim, istihdam, barınma, sağlık ve bakım olanakları, kamu sektörü veya özel sektör tarafından sunulan mallara ve hizmetlere erişim gibi.

Sosyal dışlanma, kişileri özgür iradeleri ile tercihte bulunmaktan, olanakları kullanmaktan, marjinalleştirilmekten sakınmaktan, haklarını talep ve elde etmekten mahrum bırakır. Ayrımcılık ve sosyal dışlama kamu kuruluşlarında, bütçe ve politikalarda, adalet sistemi içinde, eğitimde, sağlık alanında ve hatta ailede veya dışlanmış grubun kendi içinde vuku bulur.

Sosyal dışlanma, yoksulluğu, güvensizliği, çatışmayı ve şiddeti besler. Eğer etkin şekilde mücadele edilmek isteniyorsa, problem, nedenleri, tarafları ve sonuçları ile birlikte kabul edilmeli, tanınmalı, anlaşılmalıdır. Hükümetler, siyasi partiler, uluslararası kuruluşlar, sivil toplum, özel sektör, akademi ve medya, mümkün olduğu kadar işbirliği içinde, sosyal içerme stratejileri geliştirmelidir.

Sosyal dışlanmanın üstesinden gelecek ve içermeyi teşvik edecek stratejik hedefler dört geniş ilkenin somutlaşmasına yönelir:

- Sosyal dışlanma durumundakilerin insan haklarının her bakımdan ve tam anlamıyla tanınması
- Tüm paydaşların kolektif ve bireysel sorumlulukları paylaştığı bütünsel katılım
- Sosyal uyumun kamu yararının vurgulanarak marjinalleştirmenin yok edilmesi
- Somut politikaların taahhüt altına alınması ve mücadelenin kurumsallaştırılması

Sosyal Dışlama

“Sosyal dışlama” karmaşık ve çok katmanlı bir dinamiktir. Sadece maddi zenginlik ve refah eksikliği ile değil, aynı zamanda sembolik dışlama, sosyal-politik mahrumiyet ve ana toplumsal kurumlara yetersiz katılım ile ilişkilidir. Sosyal dışlama, birey ile toplum arasındaki ilişkinin kalitesine vurgu yapar.

Toplumsal süreçler açısından sosyal dışlama, belirli bireylerin ve kesimlerin toplumun sınırlarına itilmesini, demokratik yönetimden uzaklaştırılmasını, temel yetkinliklerinin gelişmesinin ve hayat boyu öğrenme olanaklarının engellenmesini ve ayrımcılıkla sonuçlanan diğer dinamikleri ifade eder. Bu dinamikler kişileri iş aramaktan, iş bulmaktan, mesleki gelişimden, gelir ve eğitim olanaklarından, toplumsal ve topluluksal yapılardan, ağlardan ve et-

kinliklerden uzaklaştırır. İktidar ve karar alma yapılarına son derece düşük düzeydeki erişimleri, kendilerini güçsüz, kendi gündelik hayatlarını etkileyen kararları dahi kontrol edemez durumda bulmalarına, hissetmelerine neden olur.

Kısacası sosyal dışlama, belirli toplumsal kesimlerde kitlesel biçimde sosyal, politik ve ekonomik savunmasızlık yaratılması sonucunda, bu toplumsal kesimlerin yetkiszleştirilmesine, ilişkisizleştirilmesine; ve bunun sonucunda toplumsal dokunun parçalanmasına, toplumsal bağların zayıflamasına kaynaklık eder.

Toplum ve Devlet, dezavantajlı ve savunmasız toplulukların içine kısırıldığı bu kısır döngünün üstesinden yasalar, politikalar ve kurumsal uygulamalarla gelmek zorundadır. Özellikle de istihdam piyasasına, barınmaya, eğitime, adalete erişime ve sağlığa odaklanılmalıdır.

Sosyal dışlamanın üstesinden gelmek için, kişilerin dışlama pratiklerine maruz bırakıldığı süreçleri ve işleyişi anlamak önemlidir. Kişiler, toplumdaki güçlü ve egemen kesimlerin tutumlarını ve değerlerini yansıtan, destekleyen ve yeniden üreten yasalar, kurumlar, politikalar ve gelenekler tarafından dışlanırlar.

Sosyal dışlama bazı durumlarda açık ve kasıtlıdır. Böylesi durumlarda devlet kurumları mevzuatta, politikalarda ve programlarda kasten ayrımcılık yapar. Bununla birlikte, bir çok durumda, kamu kuruluşları dışlamayı resmi olmayan şekillerde idame ettirir. Toplumdaki güç ilişkilerini, yaygın ve egemen önyargıları yansıtan kamu sektörü çalışanları da bu türden ayrımcılık temellerinin -daha da- kurumsallaştırılmasına hizmet ederler.

Dışlama, sıklıkla, göze çarpmadan, gizli veya doğrudan kasıt gözlenmeden gerçekleşir. Örneğın engellilerin hizmetlerden ve siyasi katılımdan dışlanmaları, onların ihtiyaçlarına yönelik farkındalık ya da sorumluluk noksanlığı veya toplumsal tutumlar nedeniyle işler. Kimi gruplar dil bariyerine takılır, eşcinseller ve translar daha çocukluktan dışlanma döngüsüne girer, ve benzeri... Ayrıca, güçsüzlük veya savunmasızlık hissi kişileri özgüvenden ve dışlanma ile mücadele etme becerisinden yoksun bırakır.

Sosyal dışlama dünyanın her yerinde yaşanan çatışmaların ve güvensizlik ortamının esas nedenlerindendir. Dezavantajlardan muzdarip olan, haklar ve özgürlükler bakımından eşitsiz konumda bulunan, siyasi süreçlerde varlıkları ve katılımları inkar edilen, reddedilen ve marjinalize edilen grupların üyeleri bir araya gelebilir. İlk adım barışçıl gösteriler, grevler, boykotlar ola-

bilir; ancak dışlanmanın sürmesi sonucunda toplumsal hareketlenmelere fiziki şiddet boyutu eklenebilir.

Sosyal dışlama mafya ve çete şiddeti halinde de güvenlik zafiyeti yaratır. Toplamlarından yabancılaştırılan, iş olanaklarından ve karar alma süreçlerinden dışlanan gruplar şiddet ve suç zincirine sıklıkla mağdur veya -kendilerini güçlü kılabilecekleri ortamlarda- fail olarak katılabilirler. Bu durum ayrıca, yaşadıkları yer temelinde kişilerin daha da dışlandığı kentsel bölgeler ortaya çıkartır.

Sosyal Uyum

Avrupa Konseyi tanımına göre “sosyal uyum” kavramı, tüm yurttaşların, ayrımcılığa maruz kalmaksızın ve eşit dayanaklardan yararlanarak, sosyal ve ekonomik haklara erişimlerini sağlayan değerleri ve ilkeleri kapsar. “Sosyal uyum”, herhangi bir tür ayrımcılığa, eşitsizliğe, marjinalleştirmeye ve dışlamaya kolektif biçimde dikkat edilmesi, özen gösterilmesi, üst düzey farkındalık oluşturulması şartını sürekli anımsatan bir bayrak direği gibidir.

Politikalar bakımından ise, “sosyal uyum” her bir yurttaşın, bireyin, toplumda eşit katılımını ve temsiliyetini güvence altına almaya dönük her tür eylemi ifade eder.

Tüm paydaşların sosyal uyumu korumak ve desteklemek için atmaları ve sürdürmeleri gereken adımlar arasında şunlar birincil önemdedir:

- Sosyal içermeyi teşvik eden yasaları, düzenlemeleri ve politika çerçevelerini oluşturmak
- Sosyal dışlamaya maruz bırakılan toplumsal kesimlerin, diğer toplumsal kesimler kadar kamu harcamalarından yararlanmalarını sağlamak
- Dışlanmış grupların ekonomik olanaklarını ve hizmetlere erişimini güçlendirmek
- Dışlanmış grupların toplumdaki siyasi temsili, örgütlenme ve harekete geçme (mobilizasyon) kapasitelerini desteklemek
- Yurttaşların temel insan haklarına ilişkin hesap verebilirliği artırmak
- Önyargılar ile mücadele ederek toplum genelinde tavır ve tutum değişikliği yaratmak

Hükümetler, siyasi partiler, adalet sistemi, özel sektör, sivil toplum, akademi ve medya, yukarıdaki alanların niteliğindeki herhangi bir yetersizliğin ya da boşluğun, sosyal uyumun aleyhine çalıştığını anlamalıdır.

Avrupa Konseyi Sosyal Uyum Strateji Belgesi, taraf Devletler'e, sosyal uyumu sağlama çalışmalarında kullanabilecekleri faydalı bir politika çerçevesi sağlamıştır. Taraf Devletler:

- Uygun prosedürler aracılığıyla, yurttaşların haklarını talep ve elde etmelerine olanak sağlayacaklar; sosyal ve ekonomik hakları kullanılabilir ve etkili kılacaklardır.
- Marjinalleştirmeyi engelleyerek, bazı toplum kesimlerinin refahtan pay alırken, ötekilerin damgalanmasını ve sınırlara hapsedilmesini engelleyeceklerdir.
- Yoksulluğa ve sosyal dışlanmaya karşı mücadelede yeni bilişim teknolojilerinden ve uygun diğer destek yapılarından yararlanacaklar; bu araçları en hassas toplumsal kesimler için erişilebilir, etkili ve verimli kılacaklardır.
- Özellikle en hassas toplumsal kesimlere yönelik ekonomi politikaları ve uygun destek tedbirleri yolu ile işsizlik oranlarını azaltacak ve istihdama erişimi teşvik edeceklerdir.
- Kamu hizmetlerinin kalitesini artıracak; tüm yurttaşların bu hizmetlere fiili ve eşit erişimini garanti altına alacaklardır.
- İnsan haklarına dayalı sosyal koruma anlayışının gözden geçirildiği ve geleneksel yaklaşımlara geri dönülme baskısının güçlendiği şartlarda, yeterli ve kapsayıcı sosyal koruma düzeylerini koruyacak ve bu düzeyleri sürdürecektir.
- Tüm toplumsal kesimlerden yaşlı kişilerin ihtiyaçlarına, uygun emeklilik sistemleri ve kuşaklar arası dayanışmanın kurumsallaştırılması yolu ile yanıt vereceklerdir.
- Toplumdaki sosyal dayanışma ve karşılıklı sorumluluk hissiyatını canlı tutacaklardır.
- Aile ve aile hayatı modellerindeki değişimlere, örneğin çalışma ve özel hayatın kesiştiği noktalarda, uzlaşma ve uyum sağlama yolu ile yanıtlar sağlayacaklardır.

- Savunmasız/hassas/dezavantajlı kimliklerden çocukların ve gençlerin korunmaları ve toplumsal hayata etkin biçimde katılmaları için politikalar geliştireceklerdir.
- Toplumun savunmasız ve/veya özel ihtiyaç sahibi kesimlerinin entegrasyonu, eşit yurttaş ve insan haklarına erişimleri için gereken tüm koşulları yaratacaklardır.
- Hoşgörüsüzlük ve ayrımcılığın her türü ile mücadeleyi devamlı kılacaktır.
- Kültürel ve etnik çeşitliliği, toplumun güçlü yanı olarak tanıyacaklardır.

Sosyal uyum kavramı ve politikaları çerçevesinde vurgulanan farklı noktalar, kapsanan unsurların kompleks yapısını göstermektedir. Gerçekten de, sosyal uyum çoğulcu ve katılımcı demokrasinin kaynağıdır. Çeşitlilik içindeki toplum yapısının farklı aktörlerinin ve farklı kuruluşlarının sosyal uyuma dair çabalarının birbirini mantıksal bir bütünlük içinde tamamlaması gerekir. Sosyal uyum ancak o halde, bireysel ve toplumsal yetkinliklerin, toplumsal kesimlerce ve örgütlerce tam olarak ifade edilmesine elverişli zemin yaratabilir. Sosyal uyum, insan kaynağının ihmal edilmesi ya da boşa harcanması riskini düşürmek üzere, her tür marjinalleştirme ve dışlamadan kaçınmayı başarmalıdır. Sonuçta, farklı kimliklerin varlığının kabulü ve kendilerini dile getirme haklarının teslim edilmesi, her tür fanatizme karşı güçlü koruma önlemleri de oluşturur.

Sosyal İçerme

İnsan haklarına dayalı bir perspektiften, “sosyal içerme”, bir insanın toplumsal kimliğinin ve hukuki kişiliğinin tam olarak tanınması, bireyin toplum içinde kendini tam olarak gerçekleştirebilmesi, kişinin sosyal, özel ve kamusal yapılar içinde kabul edilmesi ve tanınması; eğitime, kültüre, istihdama ve sivil alana dayalı katılım kanalları üzerinden toplum içindeki ilişkiler ağına entegre edilmesi anlamına gelir.

Sosyal içermenin dezavantajlı arka planlardan gelen ve riskli koşullarda yaşayan insanlar için üst düzey bir önemi vardır. Onlar için sosyal içerme, toplumun eşit üyeleri olarak kendi insan haklarını elde etmeleri önündeki çok çeşitli engelleri kaldıracak yasama, politika yapma ve karar alma faaliyetleridir.

Sosyal içerme, yoksulluk ve sosyal dışlanma riski altındakilere olanaklar yaratan ve ekonomik, sosyal ve kültürel hayata tam katılımları için gereken kaynakları sunan ve yaşadıkları toplumda “normal” kabul edilen hayat standartlarını ve esenliği temin eden süreçleri tanımlar.

Böylece sosyal içerme “etkin yurttaşlığı” hedefler. Etkin yurttaşlık, tüm yurttaşların, özellikle de en dezavantajlıların, sosyal ve politik hayata tam katılımı anlamına gelir. Politik hayata tam katılım, insanların kendi hayatlarını ve temel insan haklarına erişimlerini etkileyen karar alma organlarında söz ve yetki sahibi olmalarını güvence altına alır.

Sosyal İçerme İçin Öncelikli Yasama Ve Politika Alan

Marjinalleştirme ve sosyal dışlama ile mücadele, genel bir strateji altında çeşitli alt-stratejilerin ve politikaların seferber edilmesini ve koordinasyonunu taahhüt altına alacak kurumlardan oluşan çok taraflı bir teşkilat yapısı, buna öncelik veren siyasi irade, yasal zemin ve bütçe gerektirir. Kamuoyu oluşturulmalı, sürekli destek sağlanmalıdır. İster ekonomik veya toplumsal nitelikte olsunlar, toplumdaki eşitsizlikleri kabul ve analiz etmeden sosyal dışlama ile mücadele edilemez. Hükümet politikaları sosyal dışlamayı hafifletebileceği gibi, tam tersine alevlendirebilir de.

- Sosyal içerme için öncelikli yasama ve politika alanları şu başlıklarda ele alınabilir:
- Toplumsal kimliğin tüm çeşitliliği içinde tanınması
- Kültürel ifadenin ve medya görünürlüğünün desteklenmesi
- Hukuki kişiliğinin tanınması
- Ayrımcılığın yasaklanması ve ayrımcılıkla mücadele
- Şiddetten ve nefret suçlarından koruma
- Damgalanmadan ve nefret söyleminden koruma
- Kişisel verilerin korunması
- Bilgiye ve iletişim mekanizmalarına erişim
- Adalete erişim ve hukuki güvenliğin sağlanması
- Şikayet mekanizmalarına erişim

- Hesap verebilirliğin güvenceye alınması ve cezasızlık ile mücadele
- Sağlık hizmetlerine erişim, kapsayıcı sağlık müfredatı
- Barınma hakkının korunması, kapsayıcı şehir planlama
- İşgücüne katılıma açık teşvik
- Sosyal güvenlik ve sosyal koruma
- Karar alma süreçlerine etkin katılıma ve siyasi temsile açık teşvik
- Eğitim ve öğretim hizmetlerine erişim, kapsayıcı müfredat
- Aile içi şiddet ile mücadele, aile içi dayanışmanın desteklenmesi
- Çocukların ve gençlerin dışlanma döngüsü riskine karşı korunması

Sosyal Hizmet - Sosyal İçerme İlişkisi ve Dışlanma ile Mücadele

Tuna Semir Akpınar

Bugün, devletlerin sosyal politika üretme ve geliştirme çalışmalarının temel taşı olarak görülen “sosyal içirme” kavramı; haklarına erişimde sorunlar yaşayan, ötekileştirilmiş, sosyal ve ekonomik açıdan yoksunluk yaşayan bireylerin ve toplumsal kesimlerin, yaşadıkları toplumun azami yaşam standartlarına ulaştırılma mücadelesi olarak tanımlanmaktadır.

Avrupa Birliği’nin de toplumsal sorunlar arasında sıklıkla değindiğı “sosyal dışlanma” pratiklerine karşı kapsamlı çözüm olarak önerdiği “sosyal içirme” kavramı, çok boyutlu bir anlamsal yapıya sahip olup, yorumlanma şekli ile bireye ve söz konusu toplumsal kesime, üyesi olduğı toplum içinde verilen önemi gösterir. Bu açıdan, eşit vatandaşlık hakkı sağlama çalışmalarının içeriğini de belirler.

Günümüzde, özellikle Avrupa ülkelerinde kamu politikalarının oluşturulmasında ve uygulanmasında sosyal içirme, temel hedeflerden biri olarak benimsenmektedir. Bununla birlikte, bu hedefe ulaşmanın sadece idari kurumların sorumluluğunda olması ve sadece bu kurumların faaliyetleriyle gerçekleşmesi düşünülemez. Bu yüzden hem kamu kurumlarının kendi arasında hem de işçi ve işveren sendikaları, sivil toplum kuruluşları, eğitim kurumları ve yerel yönetimlerle sürekli irtibat ve işbirliği gereklidir. Ayrıca, kamu politikalarının etkisini arttırmak için toplumda sosyal dışlanma, ayrımcılık ve dezavantajlı gruplar ile ilgili hassasiyetin ve farkındalığın arttırılması gereklidir (Gündüz, 2007).

Sosyal içirme kavramı incelenirken görülecektir ki, sözlük anlamı ile bakılacak olursa, içirme kelimesi mantıksal bağıntı olarak, bir şeyin başka bir şeyi kendi kapsamı içine alması olarak tarif edilmektedir. Sistemi tersten işletecek olursak, kendi kapsamı içine alması için öncelikle bu kapsamın dışında

kalmış ya da bu kapsamın dışında bırakılmış birey veya kesimlerin kabul edilmesi gerekmektedir. Yani sosyal içerme; sosyal dışlanma sonucu ortaya çıkmış gruplar arasındaki uçurumu ortadan kaldırma amacını betimleyen bir kavramdır.

Sosyal içermenin karşısı olarak karşımıza çıkan “sosyal dışlama”, bireylerin farklılıkları ve yoksunlukları üzerine ortaya çıkan durumdur. Sosyal dışlanma; toplumsal, ekonomik ve siyasal bunalım süreçlerinde oluşan çelişkilere bağlı sorunların bir doğurgusudur (Cılga, 2009). Pek çok sebeple sosyal dışlanmaya maruz kalan bireyler, kendilerini kısır bir döngü içerisinde bulmaktadır. Var olan yoksunluklar çözüme kavuşturulmazsa, yeni yoksunluk durumları doğurmakta ve mevcut olanları da sürekli hale getirmek suretiyle bir çığ etkisi yaratmaktadır. Yoksulluk ve yoksunluk, birbirini etkileyen unsurlar olup; sosyal dışlanmanın etkisi ile doğmuş ya da bu sebeplerden dolayı sosyal dışlanmayı ortaya çıkarmış, ötekileştirilenleri kısır bir döngüye hapsetmiş sosyo-ekonomik durumlardır. Bu bağlamda ele alındığında, sosyal dışlanma unsurları, perçinlenmiş zincirin halkaları gibi birbirlerine etki etmek suretiyle sosyal dışlanmayı açığa çıkarmaktadır.

Mikro, mezzo ve makro gibi farklı ölçeklerde kendini gösteren sosyal dışlama, toplum normlarına göre şekillenmekte ve kimi kesimlerce de meşru addedilen “haklı bir tepki” olarak ifade edilmektedir. Bu tutumların temel nedenleri arasında ekonomik, dini ve kültürel etkilerin büyük payının olmasının yanı sıra siyasi iktidarların dışlanmışlık içerisinde olan gruplara bakış açısı ve toplum nezdinde yarattıkları algıların da etkisi olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Dışlamanın siyasi emellerle de bir “böl ve yönet” taktiği şeklinde kullanılması olgusu, uzun vadede telafisi imkânsız yakın sonuçlarla karşılaşmamıza sebebiyet vermektedir.

Sosyal dışlanma, bireyin içinde yaşadığı toplumla bütünleşmesini sağlayan kurumlardan, kültürden ve değerlerden kısmen veya tamamen uzaklaştırılmasıdır (Adak, 2012). İktidarların, benimsedikleri politikaları sosyal içerme temelinde üretmesi gerekirken, tam tersine dışlama ve ötekileştirme üzerine kurgulaması hak kavramının ve eşit vatandaşlık ilkesinin sekteye uğramasına neden olmaktadır. Farklılıkların, eşitsizlik ve mağduriyet oluşturmaları bir demokrasi sorunudur ve gelişmemişlik göstergesidir (Aktaş, 2012). Bireyi, topluma karşı koruma konusunda yetersiz kalan, hatta nefret suçlarına ve nefret söylemlerine sebebiyet veren bu negatif yönetim anlayışı insan haklarına aykırı olmakla beraber bir biyoiktidar meselesidir. Biyoiktidar; iktidarların, insan bedenine yönelik kendi fikirleri doğrultusunda yönetme, şekillendirme, düzenleme gibi müdahaleleridir. İnsan bedeninin sınırlarını

belirleme ve bedeni ile yapabileceklerini yönetmeyi amaçlayan biyoiktidar kavramı gücü elinde bulunduranların kontrol hırslarını yasalar ve kanunlar ile doyuramayıp başka bir yönteme başvurmasıdır.

Sosyal İçermenin Sosyal Hizmet Boyutu

Yaşam ve demokratik katılım standartlarını toplumdaki her birey için eşit biçimde sağlamakla yükümlü olan devlet kurumu; bu görevini sahip olduğu tüm ekonomik ve idari inisiyatifleri seferberliğinde en etkili şekilde kullanarak, sistematik bir şekilde yerine getirmelidir. Bir sosyal politika meselesi olan sosyal içirme hedefine ulaşılmasında devletlerin mevcut imkânlarını toplumla buluşturabilecek olan en etkili meslek, sosyal hizmettir.

Sosyal hizmet, sosyal işlev kapasitelerini yenilemek veya arttırmak suretiyle amaçlarına uygun sosyal koşulları yaratmak için bireylere, gruplara, ailelere, örgütlere ve toplulukların hizmetine sunulan profesyonel yardım etkinliğidir (Zastrow, 2010). Sosyal hizmeti icra edecek meslek elemanlarının, yani sosyal hizmet uzmanlarının görev tanımı içerisinde “hak temelli çalışma” ifadesi yer almaktadır. Sosyal çalışmacılar, baskı karşıtı uygulama kriterleridoğrultusunda sosyal dışlanmaya maruz kalmış kişi ya da gruplarla çalışan, bu kişi ya da grupların refah seviyesini yükseltme, temel haklarına ulaşım yollarını açma ve güçlendirme çalışmalarında bulunan kişilerdir. Bireyin dahil olduğu ekolojik sistemi tüm yönleri ile ele alabilen sosyal hizmet uzmanları; var olan durumları ve tehditleri göz önünde bulundurup bunlara çözümler üreterek çalışmalar yapan, profesyonel meslek elemanlarıdır.

İktidarların geliştirdiği sosyal politikaların uygulayıcısı ve geliştirilme aşamasında katkı sağlama rolünü üstlenmiş olan uzmanlar, karşılaştıkları her türlü dezavantaj karşısında temel meslek etiğine uygun davranmalıdırlar. Sosyal hizmet uzmanları, bireyin varoluşundan kaynaklı sahip olduğu temel hak ve özgürlüklerin savunucusu; eğer varsa bunların önünde ki engelleri yıkan ve daha sonrasında ulaşılan refah seviyesinin de sürekliliğini sağlayan profesyonellerdir.

Sosyal hizmet mesleği, insan hakları ve sosyal adalet ilkelerine bağlı, her zaman insanların sorunlarına çözüm getirme çabasında olan, bireylerin refah durumlarının geliştirilmesi için çalışmalarda bulunan bir meslektir (Birinci, 2012). Yapılan çalışmaları bir “hayır işinden” farklı kılan sistemli, bilimsel ve insan hakları tabanına dayandıran bu meslek, sosyal dışlanma problemlerini bir “acıma” duygusundan sıyrarak çözüm üretmekte ve en temelde sosyal içirme hedefini gerçekleştirme çalışmaları yürütmektedir.

Sosyal hizmetler, çalıştığı gruplar noktasından ele alınacak olursa, sosyal dışlanma pratiklerine maruz kalan engelliler, yaşlılar, işsizler, yoksullar, kadınlar, adalet sistemi içerisinde yer alan çocuklar, mülteciler; lezbiyen, gey, biseksüel, trans ve interseks (LGBTİ) kişiler ve benzeri gruplar ile yakından ilgilidir. Sosyal hizmet mesleğinin, bu grupların ötekileştirilmesi ile mücadele etmek ve söz konusu kısır döngünün içinden mağduriyete uğramış kimse-leri çıkarmak gibi sosyal içermenin tanımı ile taban tabana uyuşan bir görev tanımı vardır. Sosyal dışlanmaya neden olan her türlü ırkçılık, yabancı düşmanlığı, toplumsal cinsiyet ayrımcılığı, homofobi ve transfobi ile mücadele eden sosyal hizmet mesleği, sosyal dışlanmanın tüm yönlerine karşı koyacak mesleki becerilere sahiptir. Bahsedilen becerinin kazanılma aşamasında lisans ve yüksek lisans seviyesinde verilen eğitimlerin kalitesi ve müfredatının da belirleyici olduğu unutulmamalıdır. Ancak sağlıklı planlanmış bir politika geliştirme süreci, bu politikayı uygulayacak personelin eğitimini de tasarlamaktan geçmektedir.

Hedef: Eşitlik İlkesinin Hayata Geçirilmesi

Sosyal içermenin hedefi; hak ve özgürlüklerin sağlanması, bireylerin eşitliği, ayrımcılığın ve ötekileştirmenin olmadığı bir toplum yaratmaktır. Farklılıkların hoş görülme yerine olduğu gibi kabullenilmesi, bu farklılıklara saygı duyulması; toplum ve iktidarlar tarafından siyasi, sosyal ve ekonomik yönlendesteklenerek sağlanacaktır. Bir sosyal eylem planı olarak görülebilecek sosyal içirme, çok yönlü bir kavram olması nedeniyle çok yönlü çalışmalar gerektirmektedir. Her ne kadar imkânsız olarak gösterilmeye çalışılsa da sistemlerin bireye yarattığı sorunları ortadan kaldırmak ve farklılıklarından dolayı oluşan dışlama mekanizmalarını yıkmak 21. Yüzyılda geline insan hakları anlayışı ve metinleri doğrultusunda tartışmasız bir gerekliliktir. Çoğunluk veya güçlü olanın kendinden farklı olanı, azınlıkta kalanı yargılama ve ötekileştirme güdüsüne karşı mücadele etmek uzun soluklu bir serüvendir. Bir insan ömrü için uzun sayılabilecek süreler, devletler ve politikaları için adım adım planlanabilecek süreçlerdir. Bu planın sadece kâğıt üzerinde kalmaması için toplumun konu ile alakalı farkındalığının artırılması, siyasi ve ekonomik güçlerin bu alana eğilmesi şarttır. Sosyal hizmet mesleğinin de sosyal içirme hedefi doğrultusunda çalışmalarını hiçbir zaman yeterli görmeme ve kapasite artırma çalışması göstererek sosyal dışlanma ile mücadele etmesi, sosyal içirme hedefine ulaşmadaki başarıyı belirleyecek unsurlardan belki de en önemlisidir. Sosyal hizmetin; kamu, sivil toplum örgütleri ve birey arasında kuracağı bağlantılar, dışlanmaya maruz kalmışlara karşı savunuculuk ve içirme çalışmalarında uzmanların elini güçlendirir. Gerekli

bilgi ve becerilere sahip olup, devlet nezdinde siyasi ve idari açıdan kapsamlı şekilde desteklenecek sosyal hizmet uzmanları; dezavantajların ortadan kaldırılmasında etkili bir rol oynayarak sosyal dışlanma mağduriyetinin yaşanmadığı ve herkesi eşit şekilde içeren, katılımcı ve çoğulcu bir toplumsal yapının oluşmasını sağlayacaktır.

Kaynakça

- Adak, N. (2012). AIDS ve Sosyal Dışlanma. *Sosyal Dışlanma ve Sosyal Hizmet*, (s. 417). Ankara.
- Aktaş, A. M. (2012). Toplumsal Cinsiyet Eşitliği. *Sosyal Dışlanma ve Sosyal Hizmet*, (s. 102). Ankara.
- Birinci, E. (2012). Cinsel Yönelim ve Sosyal Hizmet. *Sosyal Dışlanma ve Sosyal Hizmet*, (s. 15 7). Ankara.
- Cılga, İ. (2009). SOSYAL DIŞLANMANIN DİNAMİĞİ, BİLİMİN, MESLEĞİN DIŞLANMASI VE ÖNGÖRÜLERİ. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 1.
- Gündüz, G. S. (2007). *SOSYAL İÇERME POLİTİKALARININ UYGULANMASINDA KAMU İSTİHDAM KURUMLARININ ROLÜ*. Ankara.
- http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5623dedded6fe5.53506269. www.tdk.gov.tr. adresinden alınmıştır
- Zastrow, C. (2010). Ankara: Nika Yayınevi.

Sosyal Hizmet Uzmanıyım, Cisnormativite ve Heteronormativite ile Nasıl Mücadele Edebilirim?

Koray Arkadaş

Sosyal hizmet uzmanları başta dezavantajlı olmaya maruz bırakılmış kişiler olmak üzere kişilerin güçlenmesi, kendini var edebilmesi ve özgürleşebilmesi için aracı olan ve süreçleri kişilerle birlikte takip eden kişilerdir. Sosyal hizmet uzmanları sosyal hizmet uygulamalarında sosyal hizmet ilkelerine uyarak mesleklerini icra etmek zorundadır. Birçok ilke ile doğrudan ilişkili olan konulardan biri heteronormatif olmayan bir şekilde sosyal hizmet uygulamasının gerçekleştirilmesidir. Heteronormatif olmayan sosyal hizmet dendiğinde akla yalnızca açık kimlikli LGBTİ+'lar gelmemelidir. Çünkü heteronormatif olmayan sosyal hizmet herkesi ilgilendirir. Sosyal hizmet uzmanının süreci mükemmel bir şekilde yönettiğini varsaysak bile danışan cinsel yönelimini, cinsiyet kimliğini hiç kimse ile paylaşmak istemeyebilir. Cinsel yönelimi ve cinsiyet kimliği ile ilgili hiçbir şey paylaşmayan danışana heteroseksüel ve natrans ön kabulü ile davranmak yanlıştır, heteronormativeyi besler.

Sosyal hizmette var olan cisnormative ve heteronormative ile mücadele etmek sosyal hizmet uzmanları olarak hepimizin ortak sorumluluğudur. Cisnormatif ve heteronormatif bir şekilde uygulanan hiçbir ilke, yaklaşım ve kuram amacına ulaşmaz.

Aşağıdaki konulara dikkat etmediğimiz sürece farkında olmadan danışanımızın bulunmadığı yerden başlayabilir, zarar vermeme ilkesini ihlal edebilir, feminist yaklaşımı transları, eşcinselleri, biseksüelleri, artıları dışlayarak uygulayabileceğimizi zannedebiliriz. Sanırım hiçbir sosyal hizmet uzmanı bunları yapmayı istemez ve tercih etmez.

O halde sosyal hizmet uzmanları olarak cisnormative ve heteronormative ile nasıl mücadele edebiliriz?

Hanım, bey gibi genellikle doğuştan atanan cinsiyetlerimize göre bir kez daha cinsiyet atayan ifadeler hepimiz maruz bırakılıyor. Bize hitap edilen bu ifadelerden herhangi bir hoşnutsuzluk duymuyorsak bile bizimle iletişime geçen sosyal hizmet uzmanlarına veya diğer meslek profesyonellerine cinsiyet atayan ifadeleri kullanmadığımızı söyleyebiliriz. Böylece karşımızdaki meslek profesyoneli danışanlarının ve meslektaşlarının cinsiyet beyanı hakkında fikir sahibi olmadan cinsiyet atamaması gerektiğini sorgulayabilir.

Bazı kadınların penisi olduğunu, bazı erkeklerin vajinasının olduğunu, bazı erkeklerin regl olduğunu, bazı kadınların regl olmadığını kendimize ve kurumdaki diğer meslek profesyonellerine hatırlatabiliriz. Cinsiyette esas olanın genital organlar değil, beyan olduğunu, ikili cinsiyet sisteminin çoğu zaman transları, interseksleri, eşcinselleri, biseksüelleri, toplumsal cinsiyet normlarına sığmayanları, artıları kapsamadığını konuşabiliriz.

Duygusal ve cinsel partnerler üzerine konuşurken heteroseksüel ve natrans (cisgender) ön kabulü ile davranmamaya özen gösterebiliriz.

183 Sosyal Destek Hattına herhangi bir bildirim yaptığımızda “Kişinin cinsiyeti nedir?” diye bir soru yöneltilmekte. Cevap olarak “doğuştan atanan cinsiyeti kadın/erkek, ancak kişinin cinsiyet beyanını bilmiyorum” tarzında cevaplar verebiliriz. Karşı taraf anlamadığını ifade ederse doğuştan atanmış cinsiyeti ve cinsiyet kimliğini kısaca açıklayabiliriz.

Sosyal hizmet uzmanları olarak birçok rapor yazıyoruz ve yönlendirme formları dolduruyoruz. Bu rapor ve formların birçoğunda cinsiyet sorulmakta, “kadın” veya “erkek” seçeneklerinden birinin işaretlenmesi beklenmektedir. İkili cinsiyet sisteminin kapsayıcı olmadığı bilgisi ile cinsiyet sorusunun cevaplarına “kadın” ve “erkek” dışında “diğer” ve “belirtmek istemiyorum” seçeneklerinin eklenmesi için savunuculuk yapabiliriz.

Danışanlarımızın kimlik fotoğraflarındaki cinsiyet ifadesi ile yüz yüze görüşmedeki cinsiyet ifadesi birbirinden farklı olabilir. Danışanlarımızın bu konu üzerinden bizden veya herhangi bir çalışandan dolayı zarar görmemesi adına gerekli önlemleri alabiliriz.

Meslek örgütlerimizdeki amblem heteroseksüel ilişkiye ve çocuklu bir aileye işaret ediyorsa meslektaşlarımızla bunu tartışabiliriz. Sosyal hizmet uzmanları olarak yalnızca heteroseksüel ilişki içerisinde olan kişilerle ve ailelerle

değil, herkesle çalıştığımızı hatırlatabiliriz ve amblemin kapsayıcı bir şekilde dönüştürülmesini gündemleştirebiliriz.

Sosyal hizmet uzmanı, danışanlar herhangi bir beyanda bulunmadan doğuştan atanmış cinsiyete göre “hanım, bey, kadın, erkek” gibi cinsiyet içeren ifadeler kullanmamalıdır. Danışanların doğuştan atanmış cinsiyetleri ile cinsiyet kimlikleri birbirinden farklı olabilir. Sosyal hizmet uzmanı danışanlar herhangi bir beyandan bulunmadan danışanların cinsel yönelimleri hakkında varsayımda bulunmamalıdır. Bu varsayım birçok farklı şekillerde yapılabilmektedir. Cinsel yönelimi hakkında herhangi bir beyanı olmayan bir danışanı heteroseksüel varsaymak, feminen olarak etiketleyerek, doğuştan atanmış cinsiyeti “erkek” olan bir danışanı gey varsaymak; maskülen olarak etiketleyerek, doğuştan atanmış cinsiyeti “kadın” olan bir danışanı lezbiyen varsaymak; trans bir danışanı heteroseksüel varsaymak, beyanda bulunmayan bir danışanın cinsel veya duygusal deneyimini dinlerken bir tek o deneyim üzerinden yönelim atamak ve danışanın biseksüel olabileceğini hiçbir şekilde düşünmemek verilebilecek örneklerden bazılarıdır. Bu yanlış örnekler ne yazık ki ikili cinsiyet sisteminin, heteronormativenin ve LGB-Tİ+’lara yönelik stereotiplerin sonucu olarak karşımıza çıkıyor. Ön kabuller, varsayımlar ve atamalar ile yürütülen süreç özellikle sosyal hizmetin zarar vermeme ilkesine ve danışanın bulunduğu yerden başlama tekniğine ters düşer. Söz konusu ters düşüş hali danışanla güven bağını kurmaya engel olabilmekle birlikte danışanlar başta cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği olmak üzere birçok konuda açılmamayı, hatta teması bitirmeyi tercih edebilir, ki bu gayet anlaşılabilir.

Zarar Vermeyen Sosyal Hizmet Uygulamasına Dair

Defne Işık

Sosyal hizmet eğitimi alırken çok da denk gelmediğimiz, üzerine konuşulmayan bir konu LGBTİ+. Haliyle birçoğumuzun, eğitimimiz esnasında öğrenmek üzerine özel bir uğraş vermemişsek mesleki yaşantımızda aklımızda soru işaretlerinin yer aldığı bir alan olarak karşımıza çıkıyor hep.

LGBTİ+'larla/LGBTİ+ Mültecilerle çalışırken nelere dikkat etmeliyiz, nelere dikkat edebiliriz?

LGBTİ+ Mültecilerle yaklaşık 3 yıldır çalışıyorum, stajımı da yine bu alanda çalışma yapan bir ekiple, Kaos GL'de gerçekleştirdim. Kendim de staja başladığımda ilk öğrendiğim ve sonrasında bana herhangi bir şey danışıldığında da sıralamaya başladığım noktaları yazıya dökmeye çalışacağım.

LGBTİ+'larla çalışma nerede ve ne zaman başlar? Aslında, danışanlarımızın bize LGBTİ+ kimlikleriyle açıldığı andan itibaren LGBTİ+ uygulaması devreye giriyor. Açılma anından itibaren, sosyal hizmet uzmanı olarak danışanın LGBTİ+ olmaktan doğan ihtiyaçlarını gözetmeye başlıyoruz. Ancak uygulamada dikkat ediyoruz diye söylenen ve konuşulan her noktanın LGBTİ+ olsun ya da olmasın her danışanla kurguladığımız sürece dahil edilebileceği de aşikâr. Dikkat edilmesi gereken noktalarda genellikle ilk örneklenen konu isim meselesi oluyor. Henüz ilk temas anında danışanlara hangi isimle hitap edilmesini istediğinin sorulması, uygulamanın danışan için daha güven verici olmasını sağlıyor. Eğer mültecilerle çalışıyorsak ve çalıştığımız grup Arapça konuşuyorsa isimle beraber hangi zamiri kullanmamızı istediğini de sorabiliriz, çünkü kişiler isimlere atanan (atadığımız) cinsiyetlere ait hissetmeyebilir. Çalıştığımız kuruluşlara göre, muhakkak isimle çağırarak odaya alınması gerekiyorsa da isim yerine soy isimle çağırarak daha işlevsel olabiliyor.

İsim meselesinden hemen sonra hitap karşımıza çıkıyor. Kullanılan hitapların neredeyse tamamı belli bir cinsiyete atıfta bulunuyor; hanım, bey, teyze, amca... Bu hitapları kullanmak, danışana bir kimlik atamak anlamına da geliyor aynı zamanda ve bu durum yapmaktan kaçınmamız gereken konuların başında geliyor. Daha cinsiyetsiz hitaplar kullanabilir ya da danışanlarımıza hangi hitap biçimini tercih ettiklerini sorabiliriz.

Danışanlar herhangi bir beyanda bulunmadan danışanların cinsel yönelimleri ile ilgili herhangi bir varsayımda bulunmamak ve cinsel yönelimlerini veya cinsiyet kimliklerini sorgulamamak da bir diğer dikkat edilmesi gereken nokta olarak sıraladığımız konu. Meslek uzmanlarının birbirlerine de genellikle danıştıkları konu bu oluyor, “Danışanımın gey/lezbiyen olduğuna eminim, bana açılması için ne yapabilirim?”; cevap, bize açılması için hiçbir şey yapamayız, yalnızca güvenli ortamı sağlayabiliriz. Bunun dışında ne açılması için danışanı zorlamalı ne de danışan bize açılmadığında bunu kendimize dert etmeliyiz. Elbette, danışana kimlik atamanın, sosyal hizmetin zarar vermeme ilkesine aykırı olduğunu da belirtmek gerekiyor.

LGBTİ+’lar sosyal hizmet uzmanlarına farklı zamanlarda farklı cinsel yönelimlerle veya cinsiyet kimlikleri ile açılabilirler. Hiçbir şekilde yargılama yapmamalıyız. Özellikle mülteciler söz konusu olduğunda, geldikleri ülkede erişebildikleri bilgi/sosyal ağlar oldukça yetersiz kalabiliyor ve Türkiye’de geçirdikleri zaman arttıkça; topluluk ile ilişkilendikçe kendilerini daha rahat keşfedip ifade edebiliyorlar. Elbette ki bu durumun yanı sıra yönelimlerin/ kimliklerin de akışkan olduğunu akıldan çıkarmamak iyi olabilir.

LGBTİ+ danışanlar LGBTİ+ oldukları için kendilerini suçlayabilirler, maruz bırakıldıkları olumsuz deneyimlerin sorumlusu olarak kendilerini görebilirler. ‘Normal’ olmadıklarını düşünebilirler. LGBTİ+ olmanın normal bir şey olduğu, bu konuda kendisinin asla suçlu olmadığı hissettirilmelidir.

Cinsellikle, cinsel sağlıkla ilgili danışmanlık sağlarken yalnızca heteroseksüel cinsellikten ve cinsel sağlıktan bahsetmemek önemlidir. Bunu alanda dile getirdiğimizde genellikle neden böyle bir danışmanlık verelim ki sorusu gelebiliyor, mültecilerin ve özellikle LGBTİ+ mültecilerin sağlıklı açık ve net danışmanlık/bilgi alabildikleri yerler çoğunlukla dernekler ve dernek bünyesinde çalışan uzmanlar oluyor. Haliyle verdiğimiz danışmanlığı hem heteronormativiteden uzak hem de alana paralel şekilde güncel vermemiz önem arz ediyor. Bu da diğer her alanda olduğu gibi alan bilgimizi güncel tutmamız gerektiği anlamını doğuruyor.

LGBTİ+ danışanlar LGBTİ+ olduklarını meslek profesyonellerine kanıtlama çabasına girebilirler. Bu durum genellikle LGBTİ+ mültecilerin ya da vatandaşların şimdiye kadar karşılaştıkları otoriteler tarafından maruz bırakıldıkları bir durum olabiliyor. Geçmişte ve günümüzde de bu durumun örnekleriyle karşılaşabiliyoruz sıklıkla. Mülteciler özelinde, yeniden yerleştirme¹ sürecinde LGBTİ+ olmak hassasiyet olduğu için bu kimliklerine dair kanıtlanma çabasına girebilmektedirler. Danışanlara, kendilerini ispatlamak zorunda olmadıkları hissettirilmelidir.

LGBTİ+ danışanların sosyalleşme olanakları kısıtlı olabilir. Hiçbir sosyal ortamının dahi olamayabileceğini varsayarak konuşması için görüşmede planlanan süre daha esnek yapılabilir. Mülteciler özelinde de özellikle Arapça konuşan mülteciler çok daha az sosyalleşmekte ve bir topluluk ağına daha az sahip olabilmektedir. Haliyle çalıştığımız gruplar arasında da sosyalleşme olanaklarına bakılıp buna yönelik görüşmeler yapılandırılabilir.

LGBTİ+ danışanları herhangi bir hizmetten faydalanabilmeleri için yönlendirirken şimdiye dek homofobik bir davranışı gözlenmemiş, bildirilmemiş kuruma / kişiye yönlendirmeye çalışabiliriz. Her ne kadar şimdiye dek herhangi bir olumsuz durum görülmemiş bir yere yönlendiriyor olsak da o yönlendirmede görülmeyeceğinin garantisi yok ne yazık ki. Bu sebeple yönlendirme yaparken ayrıntılı bilgilendirme yapmak ve risklerin hep bulunduğunu söylemek işlevsel olacaktır.

LGBTİ+'lar yalnızca LGBTİ+ kimlikleri ile değerlendirilmemelidir. LGBTİ+'lar LGBTİ+ olmakla beraber aynı zamanda kadın, genç, engelli, mülteci, çocuk, ergen, yaşlı, otizmlili vs olabilir. Bu kimliklerden yalnızca birine ya da birkaçına aynı anda sahip olabilir. Danışmanlık sürecini kurgularken tüm kimliklere spesifik olarak değinilmeli ve kimliklerinden dolayı maruz bırakıldığı katmanlı ayrımcılık olgusu varsa bu konuya da ayrıca çalışılmalıdır.

LGBTİ+ mültecilerle sosyal hizmet uygulamalarında danışanlar yaşadıkları birçok sorun ve engel sebebiyle danıştığı sosyal hizmet uzmanına bağımlı olabilirler. Bu durum sosyal hizmette sürekli dile getirdiğimiz güçlendirme ve kendi kaderini tayin ilkelerine zamanla zarar verebilir, danışanla süreç boyunca her konuda birlikte hareket etmeye ve danışanın güçlenmesine odaklanılmalıdır.

1 Yeniden yerleştirme: Üçüncü ülkeye yerleştirme, mültecilerin iltica ülkelerinden koruma ve yardım alabilecekleri bir başka ülkeye gitmelerine olanak tanıyan bir çözümdür.

LGBTİ+ Mültecilerle çalışmaya dair

Bir iki cümle de bu bölüme ekleyerek yazımı sonlandırmak isterim. Sosyal-leştiğim alanlarda ne iş yaptığımdan söz ettiğimde genellikle aldığım tepki “Çok zor olmalı, çok güçlü psikoloji gerektirir...” minvalinde cümleler oluyor. Ben de zor bir alan olduğu konusunda kendileriyle hemfikirim fakat bir yandan da sosyal hizmetin hangi çalışma alanı kolay ki diye sormadan da edemiyorum. Meslekte yapıp ettiklerimiz ve çözmeye çalıştığımız problemlerin çok azı danışanların kendi kimliklerine dair oluyor, genellikle verdiğimiz danışmanlıklar kimlikleri sebebiyle maruz bırakıldıkları ayrımcılık, uğradıkları hak ihlalleri ve erişemedikleri hizmetlere erişimlerini sağlamak üzerine gerçekleşiyor. Sürekli olarak homofobi, zenofobi, bifobi, transfobiyle karşılaşmış buna yönelik çalışmak bir yandan çok zorlayıcı olsa da diğer yandan çok güçlendirici olabiliyor. Zorlayıcılık meselesine dair de sosyal hizmetin her alanında süpervizyon desteği almanın sosyal hizmet uzmanları ve sosyal hizmet uygulaması için çok değerli olduğunu düşünüyorum, düşününüz da tüm alanda çalışan uzmanlar olarak.

Heteronormatif olmayan, güçlendirici bir sosyal hizmet dileğiyle.

Kaynak:

1. <https://help.unhcr.org/turkey/tr/resettlement/>

* Bu yazı, Avrupa Birliği'nin desteklediği Eşit Haklar için Savunuculuğu Güçlendirme Projesi kapsamında hazırlanmıştır. Bu durum, yazının içeriğinin AB'nin resmi görüşünü yansıttığı anlamına gelmemektedir.

Pandemi Etkisinde Kapsayıcı Sosyal Hizmet

Doğukan Karahan

Pandemi ile birlikte dünyaca, pandemi dönemi öncesine kıyasla daha fazla sağlık konuştuğumuz şu son yıllarda; sosyal hizmetin ne kadar da henüz değeri anlaşılmamış ama bir o kadar da elzem bir mesleki disiplin olduğunu tekrar birlikte görme fırsatını yakaladık. Bunun neden bir fırsat olduğuna, küresel çaptaki bir salgının sosyal hizmetle nasıl bir bağlantıya sahip olduğuna ve bu durumun dezavantajlı bir grup olan transları nasıl etkilediğine umuyorum ki yazının devamında yeterince değinmiş olacağım.

Sosyal Hizmete Kısa Bir Bakış

En basit haliyle sosyal hizmet, toplum içerisinde dezavantajlı olarak bulunan birey ve/veya grupların kamu kaynağı destekli uygulamalarla birlikte toplum içinde avantajlı konumda bulunan birey ve/veya gruplarla eşitlenmesi için sistemsal bir çalışma bütünü ortaya koyan mesleki bir disiplin, bilimsel bir alandır. Sosyal Hizmetin tarihsel serüvenine baktığımızda insanların sahip olduğu inanç ve değerler üzerinden gelişen bir yardımlaşma kültürünün yıllar içinde şekil değiştirip bilimsel bir alan, mesleki bir disiplin olarak karşımıza çıktığını görürüz. Dünyanın her coğrafyası ve kültürü için sosyal hizmetin başlangıcı olarak sayılabilecek uygulamalar ve bunların tarihleri, benzerlikler gösterdiği kadar farklılıklara da sahiptir. Bunun yanında sosyal hizmetin bireyin ve grupların çevresiyle olan ilişkisi üzerine koyduğu sistemsal çalışma içerisinde bir eşitleme ve eşitlenme pratiğinin olduğunu göz ardı etmemek gerekir. Sosyal hizmet kendisini bir disiplin olarak ortaya koyduğu zamandan itibaren günümüze gelen sosyal hizmet uygulamalarının temelini oluşturan bir diğer şey ise sürdürülebilirlik ve insan hayatına bir bütün olarak bakması olmuştur. Bu durum dezavantajlı ortaya çıkaran durum veya durumların iyileştirilmesi hedefinde ilerleyen koruyucu ve önleyici tedbirlerle birlikte sosyal politikalara dönüşmüştür. Bu durum, sosyal hizmeti gün-

müzdeki ve geçmişteki manevi yardım, destek ve hayırseverlikten ayıran en önemli durumlardan birisidir.

Her toplumda dezavantajlı olarak tanımlanan gruplar birbirinden farklılıklar gösterebilir ve bu, o topluluğun kendi dinamikleri ve bu kimseleri tanımlama şekilleri ile ilgili olabilir.

Bu yazı için bir tanımlama yapacak olursak eğer dezavantajlı gruplar; kamusal kaynakları kullanma ve toplumsal hayata katılım şansı diğer insanlara göre kısıtlı olan veya hiç olmayan kimseler olarak tanımlanabilir. Günümüzde içinde yaşadığımız coğrafyada bu grupları; kadınlar, çocuklar, yaşlılar, sakatlar, mülteciler, göçmenler, LGBTİ+'lar şeklinde saymak mümkün olsa da yaşanan sosyal sorunların gölgesinde kişiler; yaşları, cinsel yönelimleri ve cinsiyet kimlikleri gibi değişkenlerin yanında dini inançları, etnik kimlikleri, benimsedikleri kültürel değerler, sosyal statüler ve daha birçok değişken nedeniyle dezavantajlı hale gelebilir. Bu nedenle dezavantajlı gruplar kavramı, var olan iktidar sahiplerinin kurduğu hegemonyanın dışında kalan ve kurulan bu hegemonik sistemden zarar gören herkes, olarak da tanımlanabilir.

Buradan doğru, içinde yaşadığımız coğrafyanın değişkenleri göz önüne alındığında Kürtler ve Aleviler de dezavantajlı gruplar içinde yerlerini hızlıca alabilir.

Sosyal Hizmet disiplininin dezavantajlı gruplarla çalışma şekli insana ve hayatına bir bütün olarak yaklaşması nedeniyle çok çeşitlidir. Sağlık hizmetlerine erişim, barınma, istihdam, eğitime katılım, adalete erişim, sosyal hayata katılım gibi temel konu başlıkları çalışma alanlarının başlıcalarını oluşturur. Özellikle Tıbbi ve Psikiyatrik Sosyal Hizmet'in çalışma alanına girdiği düşünülen sağlık ve sağlıklı olma hali, Dünya Sağlık Örgütü tarafından, "yalnızca hastalığın olmaması durumu olarak değil, fiziksel, ruhsal ve toplumsal olarak tam bir iyilik hali." şeklinde tanımlanmıştır. Bu da bireyi çevresiyle birlikte ele alırken yapılacak olan mikro, mezzo ve makro çalışmaların temelini nereden doğru alacağımızla ilgili bize ışık tutabilir. Bu nedenle yukarıda saydığım çalışma alanlarındaki yüksek yararın sağlanması ve iyilik halinin korunabilir bir hale getirilmesi, sağlıklı insanın ortaya çıkmasında büyük rol oynayacaktır. Bu nedenle sağlık, bütün çalışma şekillerinin ve alanlarının bileşenidir.

Sağlıklı olma hali ile iyilik halinin birbiri içine geçmiş iki kavram olarak karşımıza çıktığı bu tanımda iyilik halini etkileyebilecek çok fazla değişkenin olması, tanım üzerinde şekillenen eleştirel düşünceler için alan açıyor olsa da iyilik halini etkileyebilecek bireysel bazda çok değişkenin olması bunu sağlıklı olma halini etkileyen bir değişken olmaktan çıkarmaz (Lotfi, 2019).

Sosyal hizmet, bu dezavantajlı olma hallerinin ve iyilik halini etkileyen değişkenlerin kesişimsel noktalarıyla çalışmak zorundadır. Bir insanın tek başına bir dezavantajlı gruba dahil olması bir başkasının da böyle olacağı anlamına gelmez. Kişi, pek tabii hem kadın hem mülteci hem de sakat olabilir, bu durumda iyilik halinin sağlanması ancak birden fazla alanda aynı anda çalışmayla gerçekleştirilebilir. Bu kesişimsellikler her kişiyle biricikleşir. Ne de olsa kişisel olan politiktir ve sosyal hizmet herkes için vardır.

Seçilmiş Grup

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üye olma çalışmalarına hız verdiği 2000'li yılların başında, uyum süreci kapsamında yapılan çalışmalarla önemli bir kavram haline gelen “dezavantajlı gruplar” için çeşitli kanun, yönetmelik, tüzük ve genelge çalışmaları yapılmış, bakanlıklar düzeyinde ve daire başkanlıkları ve onlara bağlı alt birimlerde bu gruplara yönelik birimler açılmıştır (Elmas, 2018).

Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği tabanlı yaşanan ayrımcılıklar ve bu nedenle bozulan iyilik hali nedeniyle toplumumuzda dezavantajlı konumda bulunan gruplardan bir tanesi de LGBTİ+'lardır. Bu birimlerin işlerlik kazandığı dönemde ve şu anda her ne kadar toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda çalışması ve gruplar arasında yıllar içinde oluşmuş dezavantajları ve bu dezavantajların sebeplerini kapsayıcı bir şekilde ortadan kaldırması öngörülmüş olsa da LGBTİ+'ların kamunun yarattığı bu kaynaklardan yararlanmadığını yine yıllar içinde görmek mümkün olacaktır. Toplumsal cinsiyet eşitliğini sadece kadın erkek eşitliği okuması olarak gören bazı kimselerin yine aynı okumalarla ortaya koyduğu politikalar ve uygulamalar gruplar içinde var olan uçurumu daha artırmıştır.

Her dezavantajlı grup kendi içinde değişen ve çeşitlenen ihtiyaçları ile öne çıkar. İhtiyaçlar her ne kadar çeşitlense ve ortaya çıkan dezavantajı ortadan kaldırmak için her ne kadar farklı politikalar izlenmesi gerekse de dezavantajlı grupların yaşadığı ayrımcılık, damgalanma, sosyal izolasyon, istihdam, barınma vb. sorunlarla çeşitlenen her türlü şiddetin altında yatan benzer kültürel ve ahlaki kodları görmek mümkün olacaktır. İçinde yaşadığımız yılda bir kişinin yaşamını devam ettirebilmesi için sahip olması gereken temel ihtiyaçların bile birer tartışma konusu haline geldiği bugünlerde, insanın karnını doyurabilmesi, barınabilmesi ve bunlar için sistemin şart düştüğü gerekli parayı kazanabilmesi için bir işe ihtiyacının olduğu bir gerçektir. LG-BTİ+'lar için küçük yaşlarda başlayabilen bu zorunlu ihtiyaçları karşılama

m¼cadelesi yıllar içinde gör¼n¼rl¼k kazanan ve aktivizmi y¼r¼t¼len bir alan olması nedeniyle de sosyal hizmete dair bir çalışma alanıdır.

¼lkemizde toplumsal bilinçaltı ve bellekle birlikte yıllardan yıllara aktarılan ahlak, gelenek görenek, namus, k¼lt¼r gibi kodların y¼r¼t¼len politikalarla desteklenmesi sonucunda LGBTİ+'ları toplum içinde sürekli olarak dışlanan, ayrımcılığa uğrayan ve hakları gasp edilen bir grup olarak gör¼yoruz. Cinsiyet ifadeleri nedeniyle küçük yaşta akran zorbalığı ve aile şiddeti ile başlayabilen hayatta kalma mücadeleleri, kişiler hayatlarına tek başına devam edebilme şansını yakaladığı andan itibaren temel ihtiyaçları karşılama telaşı ile başlayıp hayal ettikleri hayata sahip olmak için verdikleri bir öl¼m kalım savaşına dön¼şebiliyor. Hayatlarına tek başına devam etme şansını yakalayabilen ile anlatmak istediğim ise herkesin bu kadar şanslı olamaması, çünkü aslında LGBTİ+'lar ve özellikle de translar bu ¼lkede hâlâ en temel hak olan yaşama hakları için mücadele veriyorlar. Evet hâlâ öld¼r¼yorlar, öld¼r¼l¼yoruz.

Artık Herkes Trv

Yazının bundan sonraki kısmına, Türkiye'nin ilk ve tek trans öz örg¼t¼ olan Pembe Hayat LGBTİ+ Dayanışma Derneğı'nin alevi, kürt ve trans sosyal hizmet uzmanı olarak devam edeceğim.

Travesti, tro, trans, dönme, orospu, ahaksız, sapkın, günahkâr ve daha sayılamayacak birçok isimle çağrıldı translar. Kimi zaman travesti terörü ile dehşet saçarken görd¼k onları televizyonlarda kimi zaman bir şarkıcı kimi zamansa gösteri d¼nyasının bir parçası olarak. Evlerimizde televizyon başında birilerini ve birilerinin başına gelenleri izlerken sorun etmedik ama kendi çevremizden birilerine de konduramadık böyle olmayı. Sanki hep televizyonlarda olurdu böyle şeyler ve sanki hepimiz öyle bir yolu tercih etmeyecek kadar akıllıydık ve normal.

El âlem ne der korkusu ve endişesi yüz¼nden kaç tane yaşam kendi hayalleri peşinden koşamadan bu d¼nyadan ayrıldı, sayısını bilmiyoruz. Tek bildiğimiz her gün sayının biraz daha artması. B¼t¼n bunları yaşamamak için sürekli olarak üst akılların bizlere verdiğı tavsiye; "normal olmak". Özellikle iş translar olduğ¼nda o da herkes gibi okuluna gitsin, bir iş bulsun çalışsın kim ona karışıyor, evinde istediğini yapsın niteliğindeki orijinal ve daha önce hiç duyulmamış fikirler ışığında size bir transın ortalama yaşam mücadelesine konu olan şeylerden kısaca bahsetmek isterim.

Eğitim almak başlı başına bir sorun. İkili cinsiyet sisteminin hayatın her alanında karşımıza çıkması okulda diğer kadınlar ya da erkekler gibi olmama haliyle başlayıp büyük bir şiddet döngüsü halini alabiliyor. Eğitim hayatı yarıda kalan birçok kişinin, ailede gördükleri baskı ve şiddetle birlikte ya evi terk ettiklerini ya da buna zorlandıklarını görüyoruz, çünkü bir sonraki adım kişinin hayatından olması. Lisans diplomasına ihtiyaç duyacağınız birçok alanda artık çalışamaz hale geliyorsunuz. Hizmet sektöründeki iş arama denemeleriniz, yeterince kadın ya da yeterince erkek olmadığınız ve sapkın olarak nitelendirilen gruba ait bazı ipuçları veriyor olmanız nedeniyle çalışmak için diplomaya ihtiyaç duymadığınız alanlarda bile bir hüsrarla sonuçlanıyor. İş bulabilen küçük bir azınlığa dahil olma şansınızı ise sigortasız ve fazla mesai saatleri ile cezalandırıldığınız ezici bir fırsatın kapısı takip ediyor, uğradığınız taciz ise ses çıkarmamak zorunda olduğunuz sessiz bir sinemaya dönüşüyor. Hasta olduğunuzda hastaneye gidemiyorsunuz çünkü doktorundan hemşiresine, temizlik görevlisinden güvenliğine, hasta bakıcısından diğer hastalara kadar uzanan geniş bir yelpazede şiddete uğruyorsunuz, bundan sonra hasta olduğunuzda doktora gitmeden evinizde iyileşmeye çalışıyorsunuz, o da bir ev bulabilecek kadar şanslıysanız. Ev sahipleri sırf siz trans olduğunuz için dairenin bulunduğu apartmanı, bir aile apartmanı olarak tanımlıyor ve toplumun en küçük yapı taşı olan bireyin oluşturduğu yapma bir kurumun parçası görmediği için sizi, evini vermiyor çünkü siz aileden ne anlarsınız? Bir başkası apartmanda yaşayanları umursamıyor, alacağı paraya bakıyor ve başkasına iki olan kiralık evi size beşe veriyor. Tam ev buldum her şeye rağmen diye sevinirken aradan geçen zamanda binada imza toplanıyor ve evden atılıyorsunuz. Tabii o sırada eve çıkmak için gereken parayı nasıl ve ne şekilde bir araya getirdiğiniz kimsenin umurunda değil, çünkü sen zaten başına gelen her şeyi hak ediyorsun ve hayatta olup olmamanla ilgili kimsenin bir derdi yok. Hayatınızı idame ettirmek ve yaşayabilmek için size toplumun açtığı tek yoldan ilerleyip herkesin lanetlediği ama altın işlemlerle ve tarihsel motiflerle bezenmiş kemerli büyük bir kapıdan geçip seks işçiliği yapmaya başlıyorsunuz. Tebrikler, artık aynı zamanda namussuz ve asla birlikte olunamayacak bir orospusunuz. İnsanlar size her şeyi yapabileceklerini düşünüyor, Neden? Çünkü travestisin. Şiddete uğramayı, gaspa uğramayı, tecavüze uğramayı ve ölmeyi hak ediyorsun. Bunlar başına geldiğinde ve hakkını aramak istediğinde ya da artık sen aramızda yoksan ve senin yerine bacıların olarak hakkını aramak istediğimizde adaletin seni suçlu bulduğunu görüyorsun, görüyoruz. Bütün bunları yaşamamak için toplumun ve devletin senden beklediği şeyse makbul olman. Çok sesini çıkarmayan, verilenle yetinen, norm olarak kabul edilen, ahlak kurallarına uyan, çıkıntılık yapmayan birisi olursan sana daha rahat yaşayabileceğin bir ihtimalin penceresini aralıyorlar ama görüyorsunuz ki

bu kısır bir döngü çünkü o biraz önce sözünü ettiğim cafcıflı kapı nedeniyle çıkan cereyanda kalıp çarpılabilirsiniz. Bunlardan başka örnek yok mu? Tabii ki var ama sonucu değışmiyor. Yakın dönemde bir çoklarımız, kamusal alan haline gelen sosyal medya aracılığı ile Dr. Larin Kayataş'ın hukuksuz bir şekilde genel ahlaka uymayan davranışları nedeniyle nasıl memuriyetten men edilip işine son verildiğine tanık olduk. Bütün zorluklara göğüs geren, toplumun ve devletin ona çizdiği kadere boyun eğmeyip doktor olmuş bir kadını nasıl da düşmanlık ederek hayatın dışına ittiklerini gördük. Normal olmanın sınırlarını başkaları çizince o normalin sınırlarının kimin iki dudağının arasından çıkan yapış yapış kelimelerle değışiklik göstereceğini de elbette bilemiyoruz. Bunların yanında bütün bu kötülükleri yaşamadan hayatına devam etmeyi başarabilen translar yok mu? Elbette var. Denk geldikçe hikayelerini ya birinci ağızdan ya da kulaktan kulağa fısıltı gazetesi ile öğrenebiliyoruz ama neredeler ne yapıyorlar sorularına verebilecek cevaplarımız yok ne yazık ki çünkü elde ettikleri hayatın devamlılığı gizlilikleri ile doğru orantılı bir şekilde ilerliyor. İnsanlar oldukları kişiden utanmaları gerekiyormuş gibi bir hayata mahkûm ediliyorlar. Bizleri bu hayatlara mahkûm edenlerin utanmaları kalmadığı için onlar yerine de biz utanıyoruz.

Yukarda uzundan hallice anlattığım hikâye size şu son dönemde tanıdık geldi mi? Evden çıkamama, evden çıktığında başına bir şey gelebilecek korkusu, uzun süreli evde kalma haliyle ortaya çıkan psikolojik problemler, işinden olma, iş bulamama, sosyal güvencesiz çalışma şartları, her an ölebilme korkusu, yüksek ev fiyatları, ev bulamama, sokakta kalıp parklarda uyuma şeklinde uzayıp giden bu listeden herkesin haberi var artık çünkü bu bir süredir çoğunluğun problemi haline geldi. Düşünsenize bir ömür boyunca translara reva gördüğünüz yaşam şeklini bir pandemi döneminde sadece iki yıl yaşayarak isyan eder hale geldiniz. Konfor alanlarınızdan çıkıp ayrıcalıklarınızdan vazgeçmek zorunda bırakıldınız, hayatın bu kısmının ne kadar zor olduğunu ilk elden deneyimleyerek öğrendiniz. Bir transın pratiklerini yaşamamanın kendinizi onun yerine koymakla aynı olmadığını elbette farkındayım. En nihayetinde sokağa çıkma yasakları kalktığında derin bir nefes almak için sokağa özgürce çıktığınızda biz translar bunun için birden fazla kez düşünmeye devam ettik, çünkü bizleri eve kapanmaya zorlayan zihniyet dünyayı saran virüsle aynı ölçüde gücünü yitirmedi. Nedenler başka sonuçlar aynı gibi görünse de bunca yıl birlikte mücadele etmeye çağırdığımız heteropatriyarka ve erkek egemen sistemin varlığının sonuçları size değmeye başladı, çünkü sıra size gelene kadar sustunuz. Gerçi şu anda da bunlar üzerine düşünüp konuştuğunuza olan inancım bütün olayları sosyal hizmet ile bağladığıma olan inancım kadar muğlak.

Hatırlarsanız sağlıklı olmanın bütünsel bir iyilik hali ile nasıl bir bağlantı içinde olduğunu ve iç içe geçtiğinden bahsetmiştim. Sağlıklı olma hali bir bütündür ve birbirinden bağımsız düşünmek yanlış olacaktır. Bütün bunlar ışığında transların hayat içerisinde var olabilmek için verdiği mücadele, ayrıcalıklı olan avantajlı gruptan ne kadar da farklı olduğunu ortaya net bir şekilde koyuyor. Bütün bu şartlar altında bir sosyal hizmet uzmanı olarak bana müracaat eden bir transa hatta bir LGBTİ+'ya kamunun kaynaklarını kullanmadan kesin olarak yardım edebilmemizin yolu henüz açık değil. Öncelikle bu kaynaklardan herkesin eşit şekilde yararlanabilmesinin önünün açılması gerekiyor. Kanunlarla koruma altına alındığına inandığımız haklarımız artık koruma altında değil. Yasaları bağımsız bir şekilde uygulayacak kişiler olmadıktan sonra gasp edilen şey haklarımızla birlikte hayatlarımızdır.

Bir sosyal hizmet uzmanı olarak işimi yaparken birçok problemle karşılaşıyorum kamusal kaynakların kullanımı noktasında. Hastanelerdeki cinsiyet uyum süreci prosedürleri, askerlikten muaf olma süreci, devletin sağladığı sosyal yardımlardan faydalanma, sığınma evlerini kullanabilme, eğitime katılma, ev bulma gibi birçok konuda derneğe gelen müracaatlarda çoğu zaman çaresiz kalıyoruz. Bunu bir örnekle açıklamak gerekirse, kamunun sahip olduğu kadın sığınma evleri ve huzur evlerinin varlığı her zaman translar için büyük bir problem olmuştur. Kişinin kalacak yeri olmadığına ya da şiddet failinden kaçıp sığınacak bir yer aradığında kurumlar kişiyi koruma altına almak yerine kimliğinde yazan cinsiyet hanesine göre muamele yapıyor ve çoğu zaman trans bir kadını kimliğinden trans bir erkeği ise görüntüsünden ötürü kuruma kabul etmiyor. Aynı durumu huzurevlerinde de görmek mümkün. Devlet ve sivil toplum ilişkisindeki iyi modellerin örnek alınabileceği senaryoları tercih etmek yerine bu örgütleri öcüleştiren ve ürettikleri sözleri dikkate almayan akıllar nedeniyle insanlar ihtiyaç duydukları yardımlara ulaşamıyorlar. Halbuki sosyal hizmet uzmanları halkın yaşadığı problemlere ilk ağızdan şahit olan ve bu problemlere en etkili çözümleri üretebilecek paydaşlardan bir tanesidir.

Geldik

Pandemi nedeniyle ortaya çıkan sosyal ve ekonomik sorunların yarattığı atmosfere eşlik eden sağlık sorunları ile birlikte yaşam pratiklerine göz ucuyla bakma şerefine nail olduğumuz transların, hayatın dışına ne denli itildiğini fark etmemiz ve harekete geçmemiz için gerekli olan farkındalığı ne denli kazanıp kazanmadığımız ve daha birçok şey başka derin tartışmaların konusu. Dünyanın birçok yerinde dezavantajlı gruplar içinde yer alan LGBTİ+'lar

pandemi öncesinde olduğu gibi pandemi döneminde de birçok sorunla baş etmek zorunda kaldı. Pandemi öncesinde kaynaklara erişme ve onları kullanma problemi LGBTİ+'lar için pandemi döneminde de artarak devam etti. Düzenli bir geliri olmayan açlık ve yoksulluk sınırı altında yaşam mücadelesi veren birçok insan devletin açıkladığı kaynaklardan yararlanamazken LGBTİ+'lar da cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği tabanlı ayrımcılıklara uğramaya devam ederek yine ve yeniden bu kaynaklara erişemedi. Son yıllarda özel sektör ve sivil toplum örgütleri tarafından sağlanmaya çalışılan sosyal hizmet destek modelleri yaşanan problemlerde bir tampon bölge oluşturup kişilere güvenilir ve doğru bilgiler ışığında danışmanlık verip takip ve yönlendirme yapsa da makro düzeyde devlet paydaşlı geliştirilecek uygulamalar ve kişilerin haklarını koruyan yasalarla bu yasaları uygulayıcı kişilerin yokluğu sosyal hizmet uzmanlarının müracaatçılarıyla birlikte yürüyecekleri yolun küçük bir kısmını aydınlatacaktır sadece. Bununla birlikte yerel yönetimler bu aydınlatılacak yolun en temel basamaklarından birini oluşturmaktadır. Yerel yönetimlerin kamunun kaynaklarının dağılımındaki eşitliği sağlaması ve buna uygun uygulamalar geliştirmesi her birey için önem teşkil etmektedir. Sosyal hizmet uzmanları tek başlarına kişilerin sorunlarına kesin çözüm bulabilecekleri gibi karşılaştıkları problemin derinliği ve büyüklüğü, kamusal kaynakların kullanımının adil ve eşit bir şekilde kullanılmasına yönelik düzenlenmeler yapılmadığı müddetçe ne yazık ki mümkün olmayacaktır. Hem sosyal hizmet uzmanları hem de devletin kişilere kendi ideolojilerinden bağımsız bir şekilde sunması gereken hizmetlerin önemi pandemi gibi kriz dönemlerinde daha hissedilir bir hale geliyor.

Kendi varlıklarına, olunmaması gereken şey gözüyle baktıkları kişiler üzerinden meşruiyet kazandırma çabası bir an önce bir kenara bırakılmalı ve toplumu oluşturan gruplar arasındaki uçurum daha fazla derinleşmeden toplumsal barış sağlanmalıdır. Birlikte yaşam pratiklerinin yolu hep birlikte aranmalıdır.

* Bu yazı, Avrupa Birliği'nin desteklediği Eşit Haklar için Savunuculuğu Güçlendirme Projesi kapsamında hazırlanmıştır. Bu durum, yazının içeriğinin AB'nin resmi görüşünü yansıttığı anlamına gelmemektedir.

Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğiyle Mücadelede Akademide Bir Ders: Feminist Sosyal Hizmet

Özlem Cankurtaran

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği nasıl benim meselem oldu ve bu eşitsizliğin nasıl inşa edildiği sorularının peşine düştüğümde üniversite öğrencisiydim. İlk kez sosyolojiye giriş dersinde Yıldız Ecevit “kişisel olanın politik” olduğunu söylediğinde oldukça etkilenmiştim. Aslında bireysel olarak yaşadığımız her şeyin politik olduğunu dolayısıyla değiştirilebileceğini anlatıyordu. Yine o dönem (1985 -1990) sosyalist feministler kaktüs dergisini çıkarıyorlar ve kadınlar patriyarkadan ev içinde yaşadıkları şiddete kadar varan deneyimlerinden söz ediyorlardı. Bu arada Ankara’da bir grup kadın Perşembe toplantıları yapmaya başlamıştı. O toplantılarda Aksu Bora, Nazik ışık gibi bugün feminist hareketin önemli isimleri olan kadınlar hem deneyim paylaşımı hem de örgütlenme üzerine kafa yoruyorlardı. Ben ise yine de toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin sınıfsal eşitsizlikler kadar önemli olmadığını düşünüyordum. Politik bir evde büyümekle ilgiliydi belki de. Okulu bitirdikten sonra çalışmaya başladığım hastanede Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon kliniğinde felç olmuş kadınların kocaları tarafından terk edilmiş olduğu, erkek felç olmuş ise kadınların bakım vermeye devam ettiğini gördüğümde ataerkil düzenin yarattığı adaletsizliğin farkına varmış ve sosyal hizmet uygulamalarında “cinsiyet belası” üzerine düşünmeye başlamıştım.

Bugün Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümünde Feminist Sosyal Hizmet dersi kapsamında öğrenci arkadaşlarla tartıştığımız konuları yazmak işe yarar diye düşünüyorum. Öncelikle kavramları konuşuyoruz. Toplumsal cinsiyet eşitliğini hedefleyen sosyal çalışmacının dil, düşünce, davranış ve tutum bütünlüğünü kavramaya çalışıyoruz. Bu alanda üretilen kavramların tarihsel olarak nasıl değiştiğini de tartışıyoruz.

Tartıştığımız, öğrenmeye çalıştığımız bir başka konu çocuklardan yaşlılara kadar tüm topluma yönelik sosyal hizmet uygulamalarında toplumsal cinsiyetin inşasının nasıl olduğu ve bu eşitsizliğin hangi güç eşitsizlikleriyle ilgili olduğunu tartışıyoruz. Örneğin koruma altında yaşayan LGBTİ çocuklara ilişkin uygulamaların ne olduğunu ve bu meselenin nasıl da görünmez olduğunu tartışıyoruz. Nitekim bu konuda sosyal hizmet bölümlerinde yapılmış bir araştırmaya rastlamıyoruz. Ayrıca bugün böyle bir araştırma yapmak istendiğinde izin almanın zorluklarını da not etmeliyiz. Yine çocuk istismarı konusunda “annelerin” suçlanması meselesini annelik ideolojisi bağlamında tartışıyoruz. Burada babalık ideolojisi, farklı babalık formlarını irdeliyoruz. Bunlarla birlikte tüm dönem boyunca temel tartışma konusu cinsiyet, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğinin inşası oluyor. Bu dersin benim açımdan keyifli yanlarından biri, dersi deneyim paylaşımları ve yaşadığımız dünyadan getirdiğimiz örneklerle zengin düşünce tartışmalarıyla yapıyor olmamızdır.

Sosyal hizmet uygulamalarında oldukça yoğun biçimde karşılaştığımız şiddet konusunu kadınlar ve erkeklerle nasıl çalışabileceğimizi çalışırken kullanabileceğimiz araçları birlikte tartışıyoruz. Bu araçlardan biri “şiddet çarkıdır”. Şiddet çarkında ilişkinin merkezinde güç, iktidar ve kontrol olduğunda nasıl ve ne tür şiddet biçimleri ürettiğini yine uygulamalardan örneklerle tartışıyoruz. Cinsel şiddeti ayrıca rıza kavramı ve yapılan araştırmalarla birlikte tartışıyoruz. Şiddet konusunu heteronormatif bir yerden değil partner ilişkileri bağlamında konuşuyoruz. Alanda şiddet önleme merkezleri ve sığınma evlerinde çalışan sosyal hizmet uzmanlarının nasıl çalışmalar yaptığını tartışıyoruz. Bu uygulamalarda “güç eşitsizliği” meselesini oldukça detaylı bir biçimde masaya yatırıyoruz.

Yaşlanınca cinsiyet toplumda, sosyal hizmet uygulamalarında örneğin huzurunda nasıl inşa ediliyor sorusu da peşine düştüğümüz diğer bir soru oluyor. Örneğin heteronormatif bir anlayışla kurgulanan huzurevlerinde trans kadın ve erkeklerin nasıl hizmet alamadığı, damgalandığı ve hak ihlaline maruz kaldıklarını tartışıyoruz.

Dönem boyunca sadece ders kitapları değil film, roman, YouTube videoları ve deneyim paylaşımlarını düşünce dünyamızı genişletmek için kullanıyoruz.

Derste bazen hep birlikte çok heyecanlanıyoruz ve hep bir ağızdan konuşmaya başlıyoruz, örneğin adet kanı mitleriyle ilgili konuşurken adetli kadına turşu kurdurulmadığını öğreniyoruz ya da annesine regî olduğunu söylediğinde tokat yiyen ve adet olmanın utanılması gereken bir durum olduğunu düşünen bir kadını dinliyoruz. Bununla birlikte transerkeklerin hormon

kullanmadıklarında kanadıklarını konuşuyoruz. Yine deprem gibi afetlerde kadınların kanadığını o nedenle yardım kitlerinde ped olması gerektiğini konuşuyoruz.

Her dersten çıktığımda o kadar çok kafamın açıldığını düşünüyorum ki her seferinde dersleri kayda alsam alanda çalışan sosyal hizmet uzmanı arkadaşlarla buluştursam diye düşünüyorum. Yani dersi de olabildiğince eşitlikçi bir anlayışla alandan sosyal hizmet uzmanları ve sivil toplum örgütü çalışanlarıyla birlikte geliştirmeye çalışıyoruz.

Yaşlı LGBTİ+ 'lar ve Sosyal Hizmet

Rıza Yılmaz

Eşitlik ve adalet değerleriyle yola çıkan sosyal hizmet mesleğinin kapsayıcılığı, çeşitlenen kimlikler ışığında sürekli sorgulanmalıdır. Günden güne yaşlanan toplumların içinde kişiler kültür, din, engellilik durumu, cinsel yönelim, cinsiyet kimliği ve cinsiyet karakteristikleriyle de yaşanmaktadır. Bu da sosyal hizmetin yaşlılarla çalışırken kapsayıcılığını artırmak için birçok yol bulması gerektiği anlamına gelmektedir. Çeşitlenen kimlikleriyle yaşlanan kişilerin esenliğini sağlamak ve sağlıklı bir yaşlanma süreci geçirmelerine destek olmak için özellikle ihtiyaç duyabilecekleri noktaları anlamada ve bu noktalar üzerinde olumlu dönüşümlerin sağlanmasında sosyal hizmet uzmanlarına önemli roller düşmektedir.

LGBTİ+'ların yaşadıkları ayrımcılık ve damgalanma her geçen gün artmakla beraber, kişilerin açılma ve gizli kalma halleri de içinde bulundukları çevrelere göre çeşitlenmektedir. Kendini gerçekleştirme sürecinde, kişilerin sahip oldukları kimlikleri gizleme ihtiyacı hissetmeden ve bu kimliklerini kabul ederek yaşamaları önemli bir adımdır. Aktivizm ve değişen toplumsal yapılarla birlikte LGBTİ+ konusunun görünürlüğü ve açık kimliğiyle yaşayan LGBTİ+'ların sayısı artmaktadır. Bunun sonucunda açık kimliğiyle yaşayan ya da yaşayacak yaşlı LGBTİ+'ların sayısı da her geçen gün artmaktadır.

Yaşlı LGBTİ+ olmak hâlâ sıklıkla görmezden gelinen ve LGBTİ+'ların dahi ön-göremediği bir konumdadır. Bu sebeplerle yaşlı LGBTİ+'lara yönelik sosyal hizmet faaliyetleri yürütmek, LGBTİ+'ların geleceklerine dair karanlık kalmış kısımlara biraz da olsa ışık tutmak açısından büyük öneme sahiptir. Bu sebeple mikro düzeyden makro düzeye yaşlı LGBTİ+'lar için yürütülebilecek sosyal hizmet faaliyetlerinin farkında olmak, çalışılan sosyal hizmet alanı ne olursa olsun, LGBTİ+'ların esenliğini artırmada sosyal hizmet uzmanlarına yardımcı olacaktır.

Mikro Düzeyde Yaşlı LGBTİ+'larla Sosyal Hizmet

Mikro düzeyden bakıldığında kişinin yaşlı LGBTİ+ olması, onu kesişimsel bir konumda çeşitli sorunlarla baş etmek zorunda olduğu bir yere getirebilmektedir. Kişiler hem LGBTİ+ olmaları sebebiyle içinde yaşadıkları toplumda sorunlar yaşayabilirken hem de yaşlı olmaları sebebiyle çeşitli zorluklarla karşılaşabilirler. Bunun yanı sıra yaşlı LGBTİ+ olmak da beraberinde yeni sorun alanları ve zorluklar doğurmaktadır.

Mikro düzeyde yaşlı LGBTİ+'larla çalışacak bir sosyal hizmet uzmanının, onların yaşadığı sorunların farkında olarak müdahale sürecini buna göre planlaması önem arz eder. Yapılan araştırmalar göstermektedir ki benzer yaşta LGBTİ+ olmayan kişilere kıyasla yaşlı LGBTİ+'ların çocuk sahibi olma ya da bir partnere sahip olma oranları daha düşüktür. Bunun yanı sıra LGBTİ+'ların yaşam boyu ayrımcılık ve dışlanmaya maruz kalma oranları LGBTİ+ olmayanlara göre daha yüksektir. Bunların sonucunda ise yaşlı LGBTİ+'ların yalnız yaşama ve sosyal izolasyon oranlarının çok daha fazla olduğu söylenebilmektedir. Bu da göstermektedir ki yaşlı LGBTİ+'larla çalışan bir sosyal hizmet uzmanının, karşılaşılan bu yalnızlık ve sosyal izolasyonun farkında olarak kişileri bu noktadan güçlendirmesine ihtiyaç vardır.

Yaşlı LGBTİ+'larla çalışırken müracaatçıların hangi sosyal destek mekanizmalarına sahip olduklarının irdelenmesi önemlidir. Bunun farkına varmaları ve bu mekanizmadan destek görmenin farklı yollarını keşfetmeleri için çalışılmalıdır. Örneğin kişilerin çevrelerindeki LGBTİ+'larla bir araya gelmeleri veya böyle bir çevreleri yoksa bile bu konuda güçlenebilecekleri sosyal destek sistemlerine yönlendirilmeleri, onların yalnız hissetmesinin ve sosyal izolasyonunun önüne geçmeye yardımcı olabilecektir. Bu noktada 17 Mayıs Derneği gibi yaşlı LGBTİ+ alanında çalışmalar yürüten bir dernek ile müracaatçının buluşturulması etkili bir sosyal hizmet müdahalesi olarak sayılabilir. Böylesi akran desteklerinin bulunması, hissedilen yalnızlığı azaltarak psiko-sosyal anlamda önemli olumlu değişimler yaratabilecektir.

Yaşlı LGBTİ+'ların karşılaştıkları bir diğer temel sorun ise LGBTİ+ kimliklerinden dolayı ömür boyu maruz kaldıkları baskı ve ayrımcılığın doğurduğu olumsuz sonuçlardır. Psikofizyolojik boyuttan yaklaşıldığında, kişilerin stres-tepki sistemlerinin tekrarlanan ve kronikleşmiş şekilde uyarılması, vücutlarındaki yıpranma ve aşınmayı artırmaktadır.² Bu da göstermektedir ki

2 Life Course Predictors of Allostatic Load Among LGBTQ Older Adults, Innovation in Aging (Charles Hoy-Ellis, Hyun Kim, Karen Fredriksen Goldsen), 2020

hayatlarının birçok noktasında temel insan haklarına erişmekte zorluk yaşayabilen LGBTİ+'lar, yaşlandıklarında da bu zorlukların izlerini taşımaktadırlar. Örneğin temel bir insan hakkı olan sağlık hizmetlerine erişmek, LGBTİ+'lar için zorlu bir süreç olabilmektedir. Yapılan bir araştırma, yaşlı LGBTİ+'ların yargılanma veya düşük hizmet sunumundan korkmaları nedeniyle cinsel yönelim ve cinsiyet kimliklerini paylaşmaktan çekindiklerini göstermektedir.³ Bir hizmeti alırken ayrımcılığa uğramış olmak ya da potansiyel bir ayrımcılıktan korkmak, kişileri sağlık hizmetine erişmekten alıkoymaktadır. Bu ise yaşlılık süreciyle gelen sağlık sorunlarında artışa sebep olabileceği gibi hizmet almaya dair çekinceler, sağlık durumunu daha kötü hale de getirebilmektedir. Buna yönelik olarak sosyal hizmet uzmanları, kişileri yargılanmadan hizmet alabilecekleri uzmanlara yönlendirerek bağlantı kurucu rolünü yerine getirebilir. Bununla birlikte kişilerin sahip oldukları potansiyel ayrımcılık kaygısını azaltmaya yönelik güçlendirici çalışmalar da yürütebilir.

Bahsedildiği gibi çeşitlenen kimlikleriyle yaşlılarla farklı çalışmalar yapılabildiği gibi LGBTİ+'ların da çeşitli kimliklere ve ihtiyaçlara sahip olabileceği bilinmelidir. Bu noktada sosyal hizmet uzmanının lezbiyen, gey, biseksüel, trans, interseks ve artık kimliklerin farkında olması ve ayrı ayrı ne tür ihtiyaçlar duyulabileceğini bilmesi önemlidir. Örneğin trans bir müracaatçının yaşadığı yerde ya da kalması gereken bir sosyal hizmet kurumunda ne tür sorunlar yaşayabileceğini öngörerek buna yönelik önlemler alınmalı; bakım ve gelecek planlarının yapılmasında etkin rol alınmalıdır. Kişiler hangi yaşta olurlarsa olsunlar cinsiyet uyum sürecinde olabilirler. Bu süreçte müracaatçıların beklentileri ve ihtiyaçları da bu doğrultuda değişeceği için sunulacak hizmetin şekillenmesinde bu da göz önünde tutulmalıdır. Ayrıca kişiler çeşitli engellilik halleri ya da HIV ile yaşıyor olabilirler. Buna yönelik de müracaatçıların karşılaşılabilecekleri katmanlı ayrımcılığın farkında olarak hizmet sunulması ve uygun yönlendirmelerin yapılması önemlidir. Sosyal hizmet uzmanı olarak çalışılan alan ne kadar sabit ve tek görünürse görünün, tüm müracaatçıların biricik oldukları ve birçok kimlikleriyle yaşamlarını sürdürdükleri unutulmamalıdır. Bu çeşitlenen kimliklere dair bilgilerin sürekli güncel tutulması ise meslek hayatı boyunca önemli bir yerde durmaktadır. Örneğin Kaos GL Derneği'nin internet sitesinde yer alan E-Kütüphane, LGBTİ+ alanına dair güncel bilgilerin edinilebileceği önemli kaynaklardan biridir.

3 Açık & Görünür: 45-75 Yaşları Arası Yaşlı Lezbiyen, Gey, Biseksüel ve Transların Deneyim ve Tutumları, SAGE (Harris Poll ve Robert Espinoza; Çeviri: Özge Gökpınar, Kırkıncıdan Sonra Lubunya İnisiyatifi), 2014

Mezzo Düzeyde Yaşlı LGBTİ+'larla Sosyal Hizmet

Mezzo düzeyde yaşlı LGBTİ+'larla çalışmalar yürütecek bir sosyal hizmet uzmanı, müracaatçının ailesi veya ona bakım veren kişilerle bu süreci yönetebilmeleri için güçlendirme çalışmaları yapabileceği gibi çeşitli grup çalışmaları yoluyla bu süreçleri yaşlı LGBTİ+'lar için daha iyi hale getirebilir.

Mezzo düzeyde yapılabilecek çalışmaların başında, yaşlı LGBTİ+'lar ve yaşlı olmayan LGBTİ+'ların bir araya getirildiği grup çalışmaları gelmektedir. Böyle etkinliklerle kuşaklar arası dayanışma sağlanabileceği gibi sadece yaşlı LGBTİ+'ların bir araya geldiği grup çalışmaları yoluyla da akran desteğinin aracı olunabilir. Örneğin Montreal ve Toronto'da hizmet sunan bazı bakım evleri, yaşlı LGBTİ+'lar için özel sosyal etkinlikler düzenlemektedir. Bunlar arasında LGBTİ+ temalı film gösterim ve okuma seansları, LGBTİ+ misafirlerin konuk edildiği çay sohbetleri, LGBTİ+ alanına dair konuların tartışıldığı yuvarlak masa toplantıları, bir Drag Queen sunuculuğunda tombala partileri ve kabare şovları, Onur Yürüyüşü için pankartlar hazırlama ve isteyen sakinlerle Onur Yürüyüşüne katılma gibi etkinlikler yer almaktadır.⁴

Yaşlı LGBTİ+'ların yalnızlık ve sosyal izolasyon riski ne kadar sıklıkla vurgulanıyor olsa da her zaman yalnız ve ailesiz olacakları varsayılmamalıdır. LGBTİ+'ların da LGBTİ+ olmayan kişiler gibi aileler kurdukları ve hayatlarını partnerleriyle, çocuklarıyla veya diğer aile üyeleriyle geçirebildikleri unutulmamalıdır. Bu noktada çevresi içinde birey yaklaşımıyla gerektiğinde aile üyeleri ile de çalışılmalıdır. Sorunları detaylı bir şekilde değerlendiren sosyal hizmet uzmanının, bu sorunlar ile müracaatçı ve ailesi arasında ne tür bir ilişki olduğunu kavraması önemlidir. Aileyle çalışma sırasında müracaatçının saygın bir konumda olması sağlanmalı ve kişinin sosyal işlevselliğinin üst düzeyde tutulmasını destekleyecek bir çevrenin oluşturulmasına yönelik çaba gösterilmelidir. Kolaylaştırıcı rolüyle uzman, aile üyeleri arasındaki etkileşimi çoğaltmak ve aile içindeki dengeleri iyileştirmek için çalışmalıdır.⁵

Mezzo düzey için bir diğer önemli konu ise yaşlı LGBTİ+'lara bakım veren kişilerle çalışmadır. Bakım veren kişiler aileden ya da arkadaşlardan birileri olabileceği gibi profesyonel olarak bu hizmeti sunan kişiler de olabilir. Yaşlıların diğer yaş gruplarına kıyasla daha katı ve değiştirilmesi zor davranışları olabilmektedir. Bu ise bakım verenler için yürüttükleri işi çok daha zor bir

4 Dünyadan Örnekler: Yaşlı LGBTİ+'leri Kapsayıcı Bir Hizmet Nasıl Olmalı, Kaos GL Dergisi Yaşlılık Sayısı (Damla Umut Uzun), 2018

5 Yaşlı Ailesi ile Çalışma, Yaşlılık ve Sosyal Hizmet: Tüm Boyutlarıyla Kapsayıcı Bir Çerçeve kitabı içinde (Gülsüm Çamur Duyan), 2019

duruma getirip bıkkınlık ve tükenmişliği tetikleyebilmektedir. Bakım verenlerin iyilik halinin artırılması için çalışacak bir sosyal hizmet uzmanı, onların ihtiyaçlarına yönelik grup çalışmaları organize edebilir. Deneyimlerin, duyguların, sorunların ve benzer konuların paylaşıldığı bu çalışmalar yoluyla bakım verenlerin yalnız olmadıklarını fark etmeleri ve yaşadıkları problemlere farklı çözümler bulabilmeleri sağlanabilir.⁶

Makro Düzeyde Yaşlı LGBTİ+'larla Sosyal Hizmet

Makro düzeyde yaşlı LGBTİ+'lara yönelik sosyal hizmet çalışmalarının başında, içinde bulunulan kurumların yaşlı LGBTİ+'lar için uygun bir hale getirilmesi gelmektedir. Bu bağlamda ilk olarak kurumların yaşlı LGBTİ+'ları kapsayan; fiziksel, duygusal ve ruhsal boyutta güvende hissedebilecekleri bir alan sunması için çaba gösterilmelidir. LGBTİ+'ların güvende hissedebilmelerine yönelik gökkuşağı gibi sembollerin yer aldığı görsellerin yanı sıra aynı cinsiyetten çiftlerin bulunduğu resimler kullanılabilir. Yatılı bir kurumda çalışılıyor ise birlikte kalınan kişilere yönelik LGBTİ+ konusuna dair farkındalık artırıcı eğitimler verilebilir ya da ortak alanlara LGBTİ+ konusunda bilgilendirici broşür, dergi ve kitaplar koyulabilir.

Kapsayıcı bir iletişimin kurulması ve müracaatçıların kuruma girdikleri andan itibaren dışlanmış hissetmemeleri için çalışılmalıdır. Bunun için kuruma gelen herkesin heteroseksüel ve natrans olduğu veya interseks olmadığı varsayımından kaçınılmalı ve kişilere beyanda bulundukları hitap biçimiyle seslenilmesi konusunda kurum politikalarında gerekli düzenlemeler yapılmalıdır. Sunulacak hizmetin kişilerin LGBTİ+ kimliklerinin farkında ve bu kimliklerinden kaynaklanabilecek deneyimlerine, yaşam şekillerine, beklentilerine ve ihtiyaçlarına duyarlı yürütülmesi gerekmektedir. Kurumda çalışan bütün personelin LGBTİ+'ların bilincinde olması ve uygun dil kullanımına hâkim, gizliliği sağlayabilecek şekilde eğitilmesi de önemlidir. Ayrıca kurumsal politika ve prosedürlerin LGBTİ+ kapsayıcılığının artmasına yönelik ayrımcı olmayan politikaların açıkça belirtilmesi ve bu durumlar için bir şikâyet mekanizmasının kurulması sağlanmalıdır.⁷

Sosyal hizmet uzmanı olarak dijital bilgilendirme yöntemlerinin farkında olmak, ulaşılabilecek toplumsal sistemleri artırabilmek adına önemlidir. Bu

6 Yaşlıya Bakım Verenlerle Çalışma, Yaşlılık ve Sosyal Hizmet: Tüm Boyutlarıyla Kapsayıcı Bir Çerçeve kitabı içinde (Türken Çağlar), 2019

7 Best Practice Guidelines: Accommodating Older Gay, Lesbian, Bisexual, Trans and Intersex (GLBTI) People, GLBTI Retirement Association Incorporated (GRAI), 2015

bağlamda Youtube üzerinden yaşlı LGBTİ+'larla ilgili bilgilendirici videolar hazırlanabileceği gibi yaşlı LGBTİ+'ları güçlendirici videolar da yaygınlaştırılabilir. Benzer şekilde diğer sosyal medya araçları kullanılarak da bu çalışmalar sürdürülebilir. Örneğin Instagram canlı yayını yoluyla birçok LGBTİ+ kişiye ulaşarak güçlendirici yayınlar yapılabilirdiği gibi, yaşlı LGBTİ+'larla sosyal hizmete dair podcast yayınları hazırlanabilir. Ayrıca bu alanda farkındalığı artırmak amacıyla görsel içeriklerin hazırlanması sağlanarak bunlar sosyal medya kanallarında paylaşılabilir. Bunun gibi yollarla yüz yüze ulaşmanın mümkün olmadığı kişilere de ulaşarak makro boyutta bir sosyal hizmet gerçekleştirilebilir. Bununla birlikte çalışılmakta olan sosyal hizmet alanının yaşlı LGBTİ+'larla ilişkisine dair hazırlanacak broşür, dergi gibi yayımların yaygınlaştırılması da sağlanabilir.

Yeni yasal düzenlemelerin yapılması ve politika yapıcıların etkilenmesi (lobicilik) için çalışmalar yürütmek önemli bir makro sosyal hizmet uygulamasıdır. Bu kapsamda öncelikle yürürlükteki kanunların yaşlı LGBTİ+'ları kapsayıcılığının gözden geçirilmesi ve onlar için daha yaşanabilir bir toplum yaratma yolunda ne tür değişimlere ihtiyaç duyulduğu anlaşılmalıdır. Örneğin LGBTİ+ kişilerden birine uygulanan şiddetin, esasında tüm LGBTİ+'lara yönelik bir tehdit olduğunun farkında olarak çalışmalar yürütülmeli ve böyle nefret suçlarının önüne geçilmesi için gerekli politikaların geliştirilmesine çabalanmalıdır. Bununla birlikte resmi birliktelik, miras, sosyal güvence ve emeklilik politikalarının yaşlı LGBTİ+'lara nasıl etkilerinin olduğu ve ne tür değişimlere ihtiyaç duyulduğu anlaşılmalıdır. Bu noktada bir kamuoyu oluşturulması ve resmî kurumların değişim için teşvik edilmesi önemlidir. Kamuoyu oluştururken toplumun farkındalığının yükseltilmesi için çalışılmalıdır. Örneğin uygulanan şiddetin görünürlüğünün artırılarak nelere sonuç olduğu, benzer şiddetlerin ne yoğunlukta yaşandığı gibi bilgiler raporlanarak kamuoyu ile paylaşılabilir. Bununla birlikte sosyal güvence ve emeklilik şartlarının LGBTİ+'ları hangi noktalarda dışarıda bıraktığı ve geleceklerine nasıl etkileri olduğu konusu da raporlanarak gündemleştirilebilir. Ayrıca resmî kurumların politikalarının LGBTİ+'ları da içerebilmesi için yapılabilecekler konusunda kılavuzlar hazırlanarak o kurumlara ulaştırılması sağlanabilir.

Yürütülecek makro düzeydeki faaliyetlerin önemli bir parçası yerel yönetimlerdir. Toplumsal değişimde rolü olan yerel yönetimlerle kurulacak ortaklık faaliyetleri, yürütülecek çalışmaların daha büyük değişimlere yol açmasında ve süreklilik kazanmasında etkili olacaktır. Yerel seçimler öncesi adaylardan LGBTİ+'ları destekleme ve onları yoksaymamaya yönelik sözler alınabileceği gibi belediyeler tarafından hazırlanacak stratejik planlama süreçlerine yaşlı

LGBTİ+ dostu faaliyetlerin eklenmesi için çalışılabilir. Örneğin belediyelerin translar için açacağı bir misafirhane, farklı toplumsal sistemler tarafından sürekli olarak psikolojik, ekonomik ve fiziksel şiddete maruz bırakılan her yaştan transın acil barınma ihtiyacını karşılayabilecek önemli bir hizmet olacaktır. Belediyelere bağlı yaşlı bakım ve huzurevleri ile yaşlılara hizmet merkezlerinin LGBTİ+ kapsayıcılığının artırılmasına dair çalışmalar yürütülmesi de LGBTİ+'ları güçlendirecek sosyal hizmet adımlarından biridir.

Son Söz

Yaşlı LGBTİ+'larla çalışacak bir sosyal hizmet uzmanı, mikrodan makroya tüm müdahale düzeylerinin farkında olmalı ve yaratacağı değişimin görünenden çok daha büyük olacağını bilmelidir. Dolaylı değişimleri göz önünde tutarak her bir düzey için ayrı bir özen göstermeli, yaşanan sorunların çözümü için bu düzeyleri katman katman anlamalıdır.

Sosyal hizmet uzmanı, kendini her zaman sorgulayıp eksik kaldığı kısımları tamamlayabilmelidir. Örneğin aile tanımını nasıl yaptığını ve kimleri buna dahil ettiğini sorgulamalı ve seçilmiş aileleri de bu tanıma girecek şekilde kendi düşünce yapısını dönüştürmelidir.

Çalışılan alan fark etmeksizin, yaşlı LGBTİ+'lar ile farkında olarak ya da olmayarak temas edilebileceği bilinmelidir. Sosyal hizmet uzmanı kendisini böyle bir temas beklemeden LGBTİ+ ve yaşlılık alanlarında geliştirmelidir. LGBTİ+'ları dışarıda bırakan bir anlayışa sahip olup olmadığı konusunda kendini sorgulamalı ve farkındalığını geliştirmelidir. Fark etmeden uygulayabileceği ayrımcılıkları en aza indirmek için çaba göstermeli ve ihtiyaç duyduğundan nerelerden nasıl destekler alabileceğini bilmelidir.

Eşitlik ve adalet değerlerine sahip hak temelli bir meslek olan sosyal hizmet, yaşlı LGBTİ+'ların haklarını savunarak sürdürülmeli ve LGBTİ+'larla dayanışma içinde olunmalıdır.

* Bu yazı, Avrupa Birliği'nin desteklediği Eşit Haklar için Savunuculuğu Güçlendirme Projesi kapsamında hazırlanmıştır. Bu durum, yazının içeriğinin AB'nin resmi görüşünü yansıttığı anlamına gelmemektedir.

LGBTİ+ Mülteciler ve Sosyal Hizmet

Koray Arkadaş

LGBTİ+ mülteciler derken kimlerden bahsediyoruz? LGBTİ+ mülteciler Türkiye’de hangi statüde yaşamaktadır? Spesifik olarak LGBTİ+ mülteciler odağında Yoygakarta İlkelerine ters düşen bazı uygulamalar neler?

Türkiye’nin de taraf olduğu 1951 Cenevre Sözleşmesine göre bir kişinin kimliği nedeniyle haklı korkusu ve zulüm tehlikesi varsa ve kişi menşei ülkesinin dışındaysa, sığınma başvurusunda bulunabilir. Cenevre Sözleşmesi’nde beş sığınma başvurusu kriteri bulunmaktadır. Bunlar; ırk, din, milliyet, siyasi düşünceler ve belirli bir toplumsal gruba mensubiyet. LGBTİ+ kimliği belirli bir toplumsal gruba mensubiyet kriteri içerisinde değerlendirilmektedir. Kişinin LGBTİ+ olması sığınma başvurusunu illa cinsel yöneliminden veya cinsiyet kimliğinden dolayı yaptığı veya yapacağı anlamına gelmez. Diğer kriter ve kimliklerden dolayı da sığınma başvurusunda bulunulabilir. Diğer kriter ve kimliklerden dolayı sığınma başvurusu yapılsa bile kişinin sığınma başvurusunda LGBTİ+ kimliğini de paylaşması sığınma sürecinde önem arz edebilir.

Türkiye, Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1967 Protokolü’nü imzalarken coğrafi çekince koyduğu için Avrupa Konseyi’ne üye olan ülkelerden gelip sığınma başvurusunda bulunan kişilere mülteci statüsü verebilmektedir. Avrupa Konseyi’ne üye olmayan ülkelerden gelen ve Suriyeli olmayan kişiler uluslararası koruma altında değerlendirilmekte, statü belirleme görüşmesinin değerlendirmesine göre şartlı mülteci statüsü alabilmektedirler. Suriyelilerin sığınma başvurusu ise savaş durumundan dolayı geçici koruma statüsünde alınmaktadır. Tüm sığınma süreçlerinden Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM) sorumludur.

LGBTİ+ mültecilerle ilgili aklınıza “Türkiye’de kaç LGBTİ+ mülteci yaşıyor?” gibi bir soru gelebilir. Bu sorunun cevabını vermek, “Türkiye’de kaç LGBTİ+ yaşıyor?” sorusunun cevabını vermek gibi imkânsızdır. Bunun sebebi hem Suriyelilerin LGBTİ+ kimliklerinden dolayı sığınma başvurusunda bulunamaması hem de LGBTİ+’ların cinsel yönelim veya cinsiyet kimliği sebebi dışında

da sığınma başvurusunda bulunabilmeleridir. Sığınma başvurusunun nedeni cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğinden bağımsız olan kişileri heteroseksüel ve natrans varsaymak heteronormativiteyi ve cisnormativiteyi beslemektedir. Sorulabilecek rasyonel sorular “Türkiye’de Göç İdaresi Genel Müdürlüğüne LGBTİ+ kimliğinden dolayı sığınma başvurusunda bulunmuş, kayıtlı kaç mülteci var?” veya “Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliğine LGBTİ+ kimliği ile kayıtlı kaç mülteci var?” olabilir. Ancak bu konu ile ilgili açıklanan resmi bir rakamın mevcut olmadığını belirtmek isterim.

LGBTİ+ mültecilerle ilgili genel bir giriş yaptıktan LGBTİ+ mülteciler için sosyal adaletsizliğe neden olan birtakım faktörlerden bahsetmek istiyorum. Türkiye’deki bazı hakların, hizmetlerin ve uygulamaların sosyal hizmetin yapı taşlarından olan kapsayıcılıktan ne kadar uzak olduğunu LGBTİ+ mülteciler bağlamında aktarmaya çalışacağım. Bu aktarımı yaparken genel olarak LG-BTİ+’ları veya genel olarak mültecileri etkileyen problemlerden ziyade spesifik olarak LGBTİ+ mültecileri etkileyen birkaç problemten bahsedeceğim.

Yoygakarta İlkeleri’nin 12. ilkesi olan çalışma hakkı, herkesin cinsel yönelim veya cinsiyet kimliği temelli ayrımcılığa uğramaksızın iyi ve üretken bir işte çalışma, adil ve uygun çalışma koşullarına sahip olma ve işsizliğe karşı korunma hakkının mevcut olduğundan bahseder. Türkiye’de yaşayan mültecilere doğrudan verilmiş bir çalışma hakkı mevcut değil. Çalışma iznine işverenler başvuru yapabiliyor ve bu başvuru tek seferlik, yani o iş için geçerli oluyor. Birçok işveren mültecileri ucuz iş gücü olarak gördüğü ve mültecileri düşük maaşlarla çalıştırdığı için mültecilerin kayıtlı olarak istihdam edilme oranları çok düşük. Birçok mülteci kayıtsız olarak çalışmakta. Birçok LGBTİ+ mülteci kayıtsız olarak çalıştığı bir iş yerinde homofobi ve transfobi temelli bir şiddete veya ayrımcılığa maruz bırakıldığında şikayetçi olmaktan imtina ediyor. Çünkü kayıtsız olarak çalışma tespit edilirse mülteciye uygulanacak asgari yaptırım idari para cezası oluyor.

Yoygakarta İlkeleri’nin 24. ilkesi olan aile kurma hakkı, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği fark etmeksizin herkesin aile kurma hakkının olduğuna, ailelerin çeşitli şekillerde mevcut olduğuna, hiçbir ailenin, üyelerinin cinsel yönelimi ya da cinsiyet kimliğine dayalı olarak ayrımcılığa maruz bırakılamayacağına vurgu yapar. Bildiğimiz gibi Türkiye’de evlilik eşitliği yok. Kimliklerindeki cinsiyetleri aynı olan kişiler ne yazık ki resmi olarak aile kurma hakkından faydalanamıyorlar. Bunun kuir aileler açısından en çarpıcı sonuçlarından biri aile birleşiminden faydalanamamak olabiliyor, çünkü kuir ailelerin birçoğu birakalım “aile” olarak değerlendirilmeyi, “partner” olarak bile görülmeye-biliyor. LGBTİ+ mültecilerin bu durumdan nasıl etkilenebildiğini bir örnekle

anlatmak istiyorum. Kimliklerindeki cinsiyetleri aynı olan iki kişinin partner olduklarını, birlikte aynı şehirde ve aynı evde yaşadıklarını düşünelim. Partnerlerden birinin düzenli tedavi alması gerektiği bir sağlık durumu olduğunu ve kayıtlı oldukları şehirde bu tedavinin gerçekleştirilemediğini varsayalım. Kişinin tedaviden etkin bir şekilde faydalanabilmesi için kişi, kayıtlı olduğu şehirden tedavinin gerçekleştirilebileceği bir şehre nakledilebiliyor. Ancak “aile” veya “partner” olarak değerlendirilmedikleri için çok büyük oranda kişinin partnerinin nakline İl Göç Müdürlüğü tarafından izin verilmiyor. Böylece söz konusu kuir aile, rızaları dışında farklı şehirlerde yaşamak zorunda bırakılabiliyor (çünkü mültecilerin kayıtlı oldukları şehirden farklı bir şehirde yaşamaları yasal değil). Bu yüzden kişilerin psikososyal iyilik halleri olumsuz anlamda etkilenebiliyor.

Yoygakarta İlkeleri’nin 6. ilkesine göre mahremiyet hakkı genellikle kişinin cinsel yönelimine veya cinsiyet kimliğine, ayrıca hem kişinin kendi bedenine hem de başkalarıyla girdiği rızaya dayalı ilişkilere dair kararları ve seçimleriyle ilişkili bilgi açıklama veya açıklamama seçimini içerir. LGBTİ+ mültecilerle yaptığım görüşmelerde birçok LGBTİ+ mülteci kendileriyle yapılan resmi görüşmelerde şu cümlelerin yöneltildiğini ifade etmiştir: “Kaç tane seks partnerin oldu?”, “Hangi pozisyonlarda seks yapıyorsun?”, “En son ne zaman seks yaptın?”, “Partnerinle ilişkiye girdiğiniz veya öpüştüğünüz fotoğraf veya video var mı?”, “LGBTİ+ olduğuna dair hastaneden rapor getirmeni istiyoruz.”

Bu tarz sorular ve talepler mahremiyet hakkını ihlal eden ve cevaplandırıldığında soruyu yönelten veya cevaplayan için herhangi bir fayda sağlamayacak sorulardır. Söz konusu sorular ve talepler, sosyal hizmetin en önemli ilkelereinden biri olan zarar vermeme ilkesinin nasıl ihlal edilebileceğine dair ne yazık ki çarpıcı örnekler.

Yazımın sonuna gelirken, başta LGBTİ+ mültecileri olmak üzere hepimizi özgürleştirecek olan baskı karşıtı uygulamaları nasıl yaygınlaştırabileceğimizi gün geçtikçe daha fazla konuşmamız gerektiğini ve Yoygakarta İlkeleri’nin uygulanması için sosyal hizmet uzmanları olarak makro düzeyde çalışmalar gerçekleştirmemiz gerektiğini düşünüyorum. Gökkuşağının fobilerimizi, ön yargılarımızı ve sınırları yıkması dileğiyle...

LGBTİ+'lara Yönelik Kapsayıcı ve Olumlayıcı Sosyal Hizmet Uygulaması Kitabı/Yayını Hakkında

Yunus Kara

Sosyal hizmet uzmanları olarak, özellikle lisans yıllarında, kendimizi sosyal adalet ve insan hakları için özenle hareket etmeye, önyargının, ayrımcılığın, baskının ve şiddetin yol açtığı zararları iyileştirmeye ve bunları sona erdirmeye yönelik birçok taahhütte bulunuyoruz. Bu taahhütler, sosyal hizmet mesleğinin en önemli amaçları arasında yer alan dezavantajlı/kırılgan kişilerin/grupların güçlendirilmesi ve var olan iyilik hallerinin artırılması ile şekilleniyor. Müracaatçılarımız adına sosyal değişimi ve sosyal adaleti sağlamaya yönelik çabalarımız ve mesleki sorumluluklarımız gereği insanların refahını geliştirmeye çalışmamız, etik değerlerimiz ile somut bir hale gelebiliyor.

Etik değerlerimiz, müracaatçılarımıza yönelik gerçekleştirdiğimiz ya da gerçekleştirebileceğimiz müdahaleler açısından temel bilgiler sağlıyor. Sosyal hizmet mesleğinin etik değerlerinden kısaca bahsetmek istiyorum. Çünkü bu etik değerlerin yeterince içselleştiril(e)memesi özellikle LGBTİ+'lara yönelik sosyal hizmet uygulamalarının eksik kalmasına ya da hiç ol(a)mamasına zemin hazırlıyor.

Sosyal hizmet mesleğinin altı (6) temel değeri mevcut. Bu temel değerleri:

- (1) Hizmet,
- (2) Sosyal Adalet,
- (3) Bireyin Onuru ve Değeri,
- (4) İnsan İlişkilerinin Önemi,
- (5) Dürüstlük,
- (6) Yeterlik, şeklinde sıralayabiliriz.

(1) Hizmet: Bu etik değer, sosyal hizmet uzmanlarının öncelikli amacının sosyal sorunları olan ve ihtiyaç içerisindeki bireylere hizmet ulaştırması/sağlaması gerektiğini ifade ediyor. Sosyal hizmet uzmanlarının kendi sorumluluk alanları içinde olan hizmetleri geliştirmeleri, sosyal sorunları olan ve sosyal hizmetlere erişemeyen bireylere destek olmak amacıyla, kendi bilgi, değer ve becerilerini kullanmaları, bu etik değer kapsamında yer alıyor.

(2) Sosyal Adalet: Bu etik değer, sosyal hizmet uzmanlarının sosyal adaletsizliklerle mücadele etmesini odak alıyor. Sosyal hizmet uzmanlarının, baskı gören ve kırılgan birey ve gruplar adına ya da onlarla birlikte toplumsal değişimi/dönüşümü sağlamak için çaba göstermesi, yoksulluk, işsizlik, ayrımcılık ve diğer sosyal adaletsizlikler konusunda sosyal değişimi hedeflemesi, etnik ve kültürel çeşitlilik ve baskı konusunda farkındalık artırmak için çalışması ve bütün insanlar için fırsat eşitliği, ortak katılım, ihtiyaç duyulan bilgiye ulaşma güvencesini sağlaması, bu etik değer kapsamında düşünebilir.

(3) Bireyin Onuru ve Değeri: Bu etik değer, sosyal hizmet uzmanlarının, her insanın kendine özgü bir onuru olduğuna ve bu nedenle saygı görmesi gerektiğine inanmasını içeriyor. Sosyal hizmet uzmanlarının, her bireye, tüm farklılıklarını dikkate alarak saygılı bir şekilde davranmaları, müracaatçıların kendi kaderlerini belirlemeleri konusunda onları teşvik etmeleri, müracaatçıların kendi ihtiyaçlarını tanımlamalarını ve değişim için kapasitelerini artırılmalarını istemeleri, bu etik değer kapsamında bulunuyor.

(4) İnsan İlişkilerinin Önemi: Bu etik değer, sosyal hizmet uzmanlarının, insan ilişkilerinin önemini kabul etmesini temel alıyor. Sosyal hizmet uzmanlarının, insanlar arasındaki ilişkilerin değişim için önemli bir araç olduğunu bilmeleri, müdahale/uygulama sürecinde pek çok birey ile bağlantı kurmaları, bireylerin, grupların, organizasyonların ve toplumun refahının artırılmasını, sürdürülmesini ve insanlar arasındaki ilişkilerin güçlenmesini hedefe almaları, bu etik değer kapsamında değerlendirilebilir.

(5) Dürüstlük: Bu etik değer, sosyal hizmet uzmanlarının güvenilir ve dürüst bir biçimde davranmalarını temel alıyor. Sosyal hizmet uzmanlarının, mesleğin misyonunun, değerlerinin, etik ilkelerinin, etik standartlarının daima farkında olmaları, çalıştıkları kurumda ya da alanda etik davranma ve etik uygulamaları teşvik etme sorumluluğu taşımaları, bu etik değer kapsamında yer alıyor.

(6) Yeterlik: Bu etik değer, sosyal hizmet uzmanlarının mesleki yeterliklerini uygulama alanlarında göstermelerini ve mesleki uzmanlıklarını geliştirmele-

rini odağına koyuyor. Sosyal hizmet uzmanlarının, mesleki bilgi ve becerilerini artırmaları ve bu bilgileri ve becerileri uygulamaya aktarmak için çaba göstermeleri, mesleğin bilgi temeline katkıda bulunmaya istekli olmaları, bu etik değer kapsamında düşünülebilir.

Tüm bu etik değerleri, sosyal hizmet uzmanlarının LGBTİ+ müracaatçılara yönelik uygulamaları ve müdahaleleri kapsamında yeniden düşündüğümüzde sınıfta kaldığımızı söylemek mümkün. Çünkü Türkiye'deki sosyal hizmet mesleği ve dolayısıyla uygulaması hâlâ LGBTİ+'ları kapsamıyor. Farklı dezavantajlı gruplara yönelik uygulamaların hem teorik hem de kurumsal hizmetler olarak gelişim gösterebildiğini görmemize rağmen LGBTİ+'lar bu gelişim süreçlerinin dışarısında bırakıldılar ve bırakılmaya da devam ediliyorlar. Türkiye'deki LGBTİ+'lara yönelik sosyal hizmet literatürü de hâlâ çok sınırlı. Dolayısıyla sosyal hizmet öğrencileri, eğitim hayatlarının uzun bir bölümünde -hatta tamamında olduğunu belirtmemiz yanlış olmayacak- LGBTİ+'larla ilgili terminolojiye, uygulamalara ve müdahalelere "maruz bırakılmıyorlar". Bu "maruz bırakılmama" durumu, sosyal hizmet öğrencilerinin, sosyal hizmet uzmanlarının ve sosyal hizmet akademisyenlerinin, ilgili birçok araştırma olmasına rağmen¹⁰⁰ LGBTİ+'ların ihtiyaçlarını, sorunlarını ve yine LGBTİ+'ları eğitim, sağlık, istihdam, sosyal hizmetler, hukuk ve adalete erişim gibi alanlardan dışlayan politikaları gör(e)memelerine neden oluyor.

Tüm süreci düşündüğümüzde, sosyal hizmet uzmanlarının LGBTİ+'lara yönelik uygulamalar gerçekleştirmelerini kolaylaştırma gerekliliği açık bir biçimde önümüzde duruyor. Tam bu noktada, "LGBTİ+'lara Yönelik Kapsayıcı ve Olumlayıcı Sosyal Hizmet Uygulaması" kitabının, alandaki ve uygulamadaki eksikliklerin görülerek, sosyal hizmet uzmanlarının, LGBTİ+'ların farklı yaşam dönemlerine ilişkin ihtiyaçlarını ve sorunlarını anlayarak, yine LGBTİ+'ların sosyal ve duygusal refahlarını artırmaya yönelik müdahale(ler) gerçekleştirebilmelerini kolaylaştırmak için oluşturulması bizler için çok yararlı oldu. Kitabın ilk bölümünde, sosyal hizmet uzmanlarının LGBTİ+'lara yönelik uygulamalar gerçekleştirmesi noktasında bilmeleri gereken kavram seti yer alıyor. İkinci bölümde, ruh sağlığı alanındaki birçok meslek elemanının sahip olduğu mitlere açıklık getirilmeye çalışılıyor. Üçüncü bölümde ise sosyal hizmet uzmanlarının, LGBTİ+'lara yönelik gerçekleştire(bile)cekleri kapsayıcı ve olumlayıcı uygulamalara yardımcı olabilmesi için açılma süreci, cinsiyet uyum süreci, LGBTİ+ çocuğu olan ailelerle çalışma, şiddet, nefret söylemi ve nefret suçları gibi konulara değiniliyor. Kitapta, sosyal hizmet uzmanlarının karşılaşma imkanlarını artırmak için LGBTİ+ alanına emek vermiş birçok aktivistin ve sivil toplum kuruluşunun çalışmaları da yer alıyor. Bunların

yanında, kitapta, LGBTİ+'lara yönelik sosyal hizmet uygulamalarının geniş bir yelpazede sunulması, sosyal hizmet uzmanlarının, LGBTİ+'ların tarihsel süreç içerisinde birçok eşitsizliklere ve ayrımcılıklara maruz bırakılmalarına meydan okumak için meslektaşları, toplum ve müracaatçıları arasında köprü kurarak savunuculuk rolünü üstlenebilecekleri bir zemini yaratabilmesi açısından da çok önemli.

LGBTİ+'ları dışlayan, marjinalleştiren geleneksel toplumsal kabullerin değişmesi, cinsiyet kimliği/ifadesine ve cinsel yönelime dayalı geliştirilecek kapsamlı, bütünlüklü, sürdürülebilir ve çok boyutlu politikalar ile mümkün. Bu politikaların yanı sıra LGBTİ+'ların deneyimledikleri ayrımcılık ve şiddet biçimlerinin, onların psikolojik, duygusal, sosyal ve ekonomik güçlüklerle açık hale getiren bir risk etkeni olduğu göz önünde bulundurmak, LGBTİ+'ların terapötik ve güçlendirici müdahaleler yoluyla desteklenmesinin sağlanması da çok önemli. Bu kitap ile birlikte, LGBTİ+'ları ötekileştiren, kendilerini özgür bir biçimde ifade etmelerine ve olumlu kimlik geliştirebilmelerine engel olan duygusal, sosyal, psikolojik, ekonomik ve siyasal olguların sosyal hizmet uzmanları aracılığıyla azalabileceğine inanıyorum. Yine ilgili kitabın hem bahsi geçen politikalar hem de terapötik ve güçlendirici müdahaleler için bir temel olabilmesini ümit ediyorum.

Bu kitabın desteğiyle, umarım, hak savunuculuğu çerçevesinde, tüm etik ilkelerimizi ve değerlerimizi kabul edip içselleştirerek, kişisel, kişilerarası, kültürel ve sosyopolitik düzeylerde radikal bir dönüşüm çağrısına aracılık edebilir, farklılıkları ve çeşitliliği kutlayabiliriz.

* *Bu yazı, Avrupa Birliği'nin desteklediği Eşit Haklar için Savunuculuğu Güçlendirme Projesi kapsamında hazırlanmıştır. Bu durum, yazının içeriğinin AB'nin resmi görüşünü yansıttığı anlamına gelmemektedir.*

Sosyal Hizmet Eğitiminin 25 Yılı

Umut Güner

1996'da Ankara'ya gelmek için seçtiğim herhangi bölümden biriydi Hacettepe Sosyal Hizmet bölümü. Gelmeden önce ne olduğunu biliyordum. 12 Eylül sonrasında sürgün edilen solcu öğretmenlerin çalıştığı SHÇEK'te görmüştüm birkaç tane sosyal hizmet uzmanı. Sürgün öğretmenler SHÇEK kurumlarını fazlaca sahiplendikleri ve verdiklerin mücadelenin bir bedeli olarak orada olduklarını damarlarına kadar hissettiklerinden, kurumun “asıl” sahibi geldiğinde onun alanlarını daraltmak için ellerinden geleni yapıyorlardı. Sosyal hizmet uzmanlarının kendine alan açmak için uğraştığı bu yerde sosyal hizmet müdahalelerini yapamaz hale geliyorlardı. O yüzden babamın “her işin uzmanı” diye dalga geçtiği ve arkasından “her şeyi bilen hiçbir şey bilemez” diye felsefesini de boca ettiği için fazlaca yakından şahit olmuştum. Belki sırf bu yüzden sosyal hizmet benim için cazip hale geldi. Babamın sevmediği bir şey mutlaka iyidir. Babamdan ne kadar uzak olursam o kadar iyi. Babam yıllarca bok attığı bir meslek üzerinden “benim oğlan da sosyal hizmet uzmanı” diyemeyecekti. Bunu yapamıyor olması bile yeterdi. Kendi oğluyla bu kadar arızalı bir ilişkisi olan bir öğretmen, sosyal hizmet kurumunda hangi görevi nasıl inşa eder diye kendinize soruyor olabilirsiniz. Fakat gerçekten öğrencileri “baba” diye yıllardır halen iletişimlerini devam ettiriyorlar. Belki kendisinin de hayatının bir döneminde “yatılı” okumak zorunda kalması onu iyi bir sosyal hizmet icracısı haline getirmiş olabilir.

Ankara'ya gelince okulda tanıştığım bir arkadaşın gazıyla bu bölümü okumaya karar verdim. Benden sonra çekirdek ailenin de Ankara'ya gelmesiyle ortaya çıkan gerilimler nedeniyle okulu bırakmaya, sonra yeniden okula dönmeye, ardından yeniden bırakmaya karar vererek bir şekilde sosyal hizmet eğitimimi 25. yılda tamamladım. Aslında bu yazıyı sosyal hizmet eğitiminin 25 yıllık tanıklığı üzerinden yazmak istiyorum.

Üniversiteye gelen her genç gibi kampüste okuma arzusu, bölümün Keçiören'de olduğu gerçeği ile yüzleşmem ilk hayal kırıklığı oldu. Lise binası ta-

dında bir bina ile ders aralarında hocaların odalarından çıkıp sessiz olun diye uyardığı bir konseptte sosyal hizmet eğitimine başlamak liseyi uzatmış olma hissi dışında bir his vermiyordu. Amaç Keçiören'in kentsel dönüşümüne katkıda bulunmak ve sosyal hizmeti kentsel dönüşümün merkezine konumlamak olsa da; Keçiören'in kentsel dönüşümüne bir katkıda bulunmadığı için pek bir anlamı kalmıyordu. Binanın kendisinin erişilebilir olmaması; engelli öğrencilerin tekerlekli sandalyelerini bırakarak merdiveni tırmanmak zorunda kalmaları ve ders programı planlanırken engelli öğrencilere bu zulmü yaşatmayacak küçük manevralar yapılmaması ama bir yandan ders içeriklerinin çoğunluğunun engellilik alanı üzerinden şekillenmesi de sosyal hizmet eğitimi veren bir kurumun kendisinin sosyal hizmet bakışına sahip olmadığını gözler önüne seriyordu.

Başörtü yasaklarının geldiği dönemde okulun girişinde başörtüsünü açmak zorunda kalan, peruk takan, dersi başörtüsü ile takip etmek istediği için sınıftan çıkması istenen öğrencilerin olduğu bir yere dönüşen okul, aslında sosyal hizmetin de sosyal hizmet eğitiminde olduğu gibi ideolojik olabileceğini gözler önüne seriyordu. Müracaatçı başı örtülü olabilirdi ama destek veren uzmanın başı da zihni de "açık" olmalı idi. Baş örtüsünü kabul etmeme gerekçeleri dini bir figür olması, dini bir zorunluluk olmaması gibi gerekçeler ise din özgürlüğünü, ifade özgürlüğünü, kültürel hakları ve eğitim hakkı üzerinden nasıl ihlallere yol açtığını tartışamıyorken sosyal hizmet mesleğinin temelini insan haklarından aldığını ve hak temelli yaklaşımın neden bir zorunluluk olduğunu öğreniyorduk.

Başörtülü öğrenciler dersten çıkmazlarsa derse devam etmeyeceğini söyleyen bir hocayla bütün sınıf olarak kavga ettiğimizde, hocayı protesto edip sınıftan hep birlikte çıkmaya çalışırken başörtülü engelli bir arkadaşımızı sınıfta unuttuğumuzu biraz geç fark etmiştik. Evet sosyal hizmet eğitimimiz işe yarıyordu. Müracaatçının olduğu yerden başlayıp onu orada bırakıp olması gerekeni yapıyorduk.

Genç akademisyen sayısının sınırlı olmasını, öğrenci ile temas kurabilecekleri ders ortamının ve farklı alanların açılmamasını da bir sorun olarak tespit etmek ve konsept bir bölüm olarak üniversite ortamından uzak olmasına bağlamamak gerekir diye düşünüyorum. Dünün genç akademisyenleri sanırım bunun farkına vardıkları için genç akademisyenleri daha fazla destekleyecek bir pozisyonda bugün konumlanıyorlar; tabii Keçiören'den taşınmış olmak ve bir üniversite ortamına kavuşmuş olmanın da etkisini yok saymamak lazım.

Üniversitede aşık ama yarı açık bir genç olarak LGBTİ+ alanına ilk temasım ise açık kimlikli bir gey arkadaşımın üniversiteye gelmesinin üniversitede yarattığı heyecanla başladı. Sanırım sosyal sorunlar dersine eşcinsellik anlatmak için gelecekti. Daha sonraki yıllar da eşcinselliğin neden bir sosyal sorun olmadığını anlatmaya çalışacaktım. Bu arada aynı dersin hocası, onun dersinde yaptığımız tartışma sonrasında gittiği sosyal hizmet uzmanlarına yönelik bir meslek içi eğitiminde “eşcinseller örgütleniyor uyanık olmamız lazım” tadında sözler söylemiş. Bu sözleri de o eğitime katılan bir sosyal hizmet uzmanı arkadaşım bana “okulda ne yaptın gene umut, kadını korkutmuşsun” diye aktarmıştı. Engellilik, baş örtüsü, eşcinsellik hepsi birer çözülmesi gereken “sosyal sorunlardı” ve sıralarda oturan sosyal hizmet uzmanı adayları eşcinsel, başörtülü ya da engelli olamazlardı.

Sosyal hizmet eğitimi beni güçlendirmede ve kavramsal olarak bir değişim ajanı olduğu iddiasını barındırsa bile buna ilişkin bir umut vaat etmemesi ve benim de okulda aradığımı bulamamam nedeniyle okulla sağlıklı bir ilişki kuramadım. Aynı dönemde Kaos GL’ye gidip gelmeye başlamamla güçlenmeye başladım ve bu güçle ara ara okula geri dönmelerim oldu. Okula geri dönmelerimin bir kısmı da 1996’da okula gelen eşcinsel arkadaşım gibi sosyal hizmet uzmanı adayları ile farklı dersler bağlamında buluşmalar şeklinde gerçekleşiyordu. Feminist sosyal hizmet, mültecilik, insan davranışı ve sosyal hizmet, kurum incelemesi/tanıtımı, yoksulluk, yaşlılık gibi derslerde LGBTİ+ alanının gündemleştirdiğini görebiliyoruz.

2012 yılında Kaos GL’nin düzenlediği Ayrımcılık Karşı Sempozyumun ana teması sosyal hizmet olunca etkinliği Hacettepe ve Başkent sosyal hizmet bölümlerine taşımak istedik. Başkent Üniversitesi Rektörlüğü üniversite yönetiminin iktidar ile kötü ilişkisinden endişe ettikleri için daha fazla dikkat çekmemek adına sempozyuma konferans salonunu vermedi ve sınıfta gerçekleşmek zorunda kaldı. O dönemin bölüm başkanı “bir kadın olarak hayatımda ilk kez engellendim” demişti. LGBTİ+ meselesi birçok alanda olduğu gibi sosyal hizmet eğitimi alanında bir turnusol görevi gördüğü gibi sosyal hizmet çalışmaları alanında da görmeye devam ediyor. Bu, bir kadın sosyal hizmet akademisyeninin akademisyenlik hayatı boyunca konfor alanından çıkmadığının göstergesi ve LGBTİ+ alanındaki bilgi için konfor alanlarından çıkmak gerekiyor.

İktidarın “Her şehre bir üniversite, her üniversiteye bir sosyal hizmet bölümü” tadında sosyal hizmet eğitime yaklaşımına sadece verilen sosyal hizmet eğitiminin niteliği üzerinden değil aynı zamana üniversite eğitiminin öğrenciler için bir özgürleşme potansiyeli taşıdığının farkında olarak yak-

laşmak gerekiyor. Bulunduğu sosyal çevresi ve deneyimi sadece şehir olan bir sosyal hizmet öğrencisinin eğitimi, hayatında bir şey değiştirmiyorken o sosyal hizmet öğrencisinin bir değişim ajanına dönüşmesini beklememek lazım.

Sosyal hizmet eğitiminin kişileri ve sosyal hizmetin kapsadıkları itibarıyla temas ettiği alanları güçlendirme ve değiştirme potansiyeli çok fazla. Ancak bunu yapabilmenin koşulu da sosyal hizmet eğitiminin özgürleştirici deneyimlere açılıyor olmasından geçiyor. Sosyal hizmet uzmanları eğitim süreçleri tamamlandıktan sonra ister özel sektör ister kamuda çalışsınlar “memurlaşma” riskleri çok fazla. Ancak buna karşın bir şeyleri değiştirme potansiyelleri de bir o kadar çok. 25 yıllık sosyal hizmet eğitimim boyunca yenilikçi, özgürlükçü olan sosyal hizmet uzmanı arkadaşlarımla sosyal hizmet mesleğini icra ederken muhafazakârlaştıklarını ve memurlaştıklarını görüyorum. Sosyal hizmet eğitimi ile kurulan ilişki bitmeyen, devinen, değişen bir ilişkiye dönüşmek zorunda. Sosyal hizmet akademisyenleri böylece alandan beslenmeye, alanı beslemeye ve alan deneyimlerini sosyal hizmet öğrencilerine aktarmaya devam edebilirler.

Kaos GL’nin *cafesinde* karşılaştığım bir gey arkadaşım “Okulda bana selam verme, senin yüzünden eşcinsel olduğum anlaşılсын istemiyorum” demişti. Bugün üniversitede cinsel yönelimini, cinsiyet kimliğini özgürce ve açık bir şekilde yaşayan öğrenciler var. LGBTİ+’lar üniversite eğitimini değiştirmeye zorladılar ve bu değişim, değişime açık olan herkesin başarısı.

LGBTİ çocuk var mı?

Umut Güner

“Hapishanede Çocuk” kitabı için Kaos GL’den yazı istendiğinde “LGBTİ Çocuk” kavramı tartışmalarını hapishane alanına nasıl taşıyabileceğimizi düşünmeye başladık.

Modern tıp cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği konusunda mesele çocuk olunca kararsız kalıyor! 18 yaşın altında çocukların cinsel kimlik karmaşası yaşayabileceğini, bu yüzden hemen karar vermemek gerektiğini söylüyor. Buradan baktığımızda cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği sanki genç ve yetişkinlere aitmiş gibi duruyor.

Ancak ilkesel olarak bize eşcinsel, biseksüel, trans, interseks olduğunu söylemediği müddetçe cinsel yönelim ya da cinsiyet, cinsiyet kimliği ataması yapmamamız gerekiyor. Çocukların gelişimsel süreçleri birbirinden farklı olabilir, gelişimsel süreçleri gibi cinsel yönelimlerine, cinsiyet kimliklerine karar verme süreçleri de birbirinden farklı olabilir. Bunların birbirinden farklı olması yaygın olan heteroseksüel cinsel yönelim üzerinden bütün çocukların “heteroseksüel” olduğu ön kabulüyle hareket edersek LGBTİ çocukları görünmezliğe mahkum ederiz. Sonra da o “görünmezliğe mahkum ettiğimiz çocuklar var mı? Varsalar ne sorun yaşıyorlar?” sorusunu sorarız birbirimize. O çocukların en önemli sorunlarından biri “yok sayılmaları”. Eşcinsel, biseksüel, trans ve interseksleri yok sayarak yapılarını inşa eden toplumsal yapı; hapishanesini de heteronormatif bir şekilde inşa eder. Doğal olarak o hapishanede LGBTİ çocuklar var olamazlar; var olamadıkları için de sorunlarını da görünmez olur.

Türkiye’de çocukların etnisitesi olduğunu taş atan çocuklardan öğrendik. Aynı süreçte birçok çocuğun yetişkinlerle aynı suçları işledikleri için aynı cezaları aldıklarını hatta aynı cezaevlerine konulduklarını öğrendik. Pozantı Cezaevi sürecinde çocukların maruz kaldığı cinsel saldırıları dile getirmelelerinin ne kadar zor olduğunu ve durumun da çocuklar için ne kadar vahim olduğunu gördük. Cinselliğin halen ceza, ehlileştirme aracı ve işkence olarak uygulandığı hapishane sisteminde çocuk olmak ve LGBTİ çocuk olmak daha da zor olsa gerek.

Çocukların gelişimsel süreçleri devam ettiği için lezbiyen, gey, biseksüel, trans ve interseks çocuklar için Kaos GL kendi içinde ve eğitimlerinde “gökkuşağı çocukları” tanımını kullanmayı veyahut toplumsal cinsiyet rollerine uymayan çocuklar demeyi tercih ediyor.

Hapishane alanına taşıdığımızda “gökkuşağı” diyemez hale geliyoruz. Çünkü “gökkuşağı” gökyüzüne, özgürlüğe ait bir kavram ve bu çocuklar gökyüzünü görmemekle cezalandırılıyorlar.

“Toplumsal cinsiyet rollerine uymayan çocuklar” dediğimizde her seferinde toplumsal cinsiyet rollerinin pek de matah bir şeyler olmadığını da anlatıyoruz. Ancak çocukların sisteme uyum sağlayamadığı her durumda cezalandırmayı, hapsetmeyi kendine iş edinen adalet sistemi içinde negatif algılanacak bir durumdan da kaçınmaya imtina ediyoruz ve nihayetinde meselenin adını “Hapishanede LGBTİ Çocuk” koyarak ilerliyoruz.

“Çocuk ve LGBTİ”

LGBTİ hakları mücadelesi çeyrek yüz yıla yaklaşıyor. Bu süreçte özellikle hem hareketin yaygınlaşması hem de internet vasıtasıyla LGBTİ’ler cinsel yönelim ve cinsiyet kimliklerine ilişkin sorulara daha erken yaşlarda cevap bulmaya başladılar. Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğini keşfetme ve kabul etme arasında geçen gelgitli sürecin tamamlanmasına “açılma” diyoruz. Eskiden “açılma” süreci LGBTİ’lerin gençlik yaşlarına tekabül ederken, artık heteroseksüel ergenler gibi ergenlik sürecinde cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine ilişkin soruları ergenlik döneminde yani çocukluk döneminde yaşıyor ve cinsel yönelimini adlandırmaya başlıyor. Bu süreçte biz de çocuk alanına ilişkin temasımızın nasıl olması gerektiği sorusunu LGBTİ hareket olarak yeni cevaplamaya çalışıyoruz. Bu yazı tam da bu tartışmaları gerçekleştirdiğimiz bir aşamada yazılıyor.

“Hapishane ve LGBTİ” ve “LGBTİ Hapishanesi”

“Hapishane”ye ilişkin tartışmalar LGBTİ hareketin içinde Kaos GL Dergisi üzerinden takip edilebilir. Dergi yayınlanmaya başladığı andan itibaren tutuklu ve hükümlülerin talepleri doğrultusunda ücretsiz gönderiliyor. 90’larda “kardeşime dokunma” kampanyasına paralel mektup kampanyaları üzerinden ilerleyen süreç 2004 yılında Eşcinsel Trans Tutsak Ağı sürecinde yapılan birkaç etkinlikle komisyon kurulmaya çalışıyor ancak çok ilerleme kat edilemiyor.

2005-2006 döneminde vicdani retçi Mehmet Tarhan'ın hapishane sürecinde Kaos GL ve Ankaralı anarşistler tarafından yeniden hapishane konusu LGBTİ hareketin içinde gündemleşti. Ancak LGBTİ tutuklu ve hükümlülerden özellikle 2000'lerin ikinci yarısından itibaren LGBTİ örgütlere talepler daha fazla gelmeye başladı. Bu konuda CİSST'in Hapishanede LGBTİ Olmak üzerinden yürüttüğü çalışmalar da LGBTİ hareketin gündemine daha fazla girmesini sağladı.

Türkiye Cumhuriyeti devletinin de bu alanda çalışan LGBTİ örgütleriyle masaya oturduğu alanlardan biri "hapishane". Çünkü LGBTİ tutuklu ve hükümlüleri heteronormatif hapishanede nereye koyacağını bir türlü bilmiyor. Bir türlü bilmediği içinde en iyisi ayrı bir hapishane yapılması olduğuna karar veriyor ve LGBTİ hapishanesi yapmak için kolları sıvıyor. Bunu yaparken de LGBTİ tutuklu ve hükümlülerin taleplerinin bu olduğunu söylüyor ve bunu böyle meşrulaştırıyor. Burada LGBTİ tutuklu ve hükümlülerin taleplerinin doğrudan ayrı bir hapishane değil, diğer mahkumların kendiliğinden faydalandıkları kısıtlı imkanlardan faydalanma talebi olarak değerlendirmek gerekir. Çünkü mevcut hapishaneler LGBTİ tutuklu ve hükümlüleri koruyamayacakları ya da hapishanede düzeni sağlayamayacakları endişesi ile diğer tutuklu ve hükümlülerin faydalandığı hizmetlerden LGBTİ tutuklu ve hükümlüler faydalanamıyor. Hapishaneler kompleks yapılar içinde yapılmış olsalar bile cinsiyetli hapishaneler olduğu için özellikle geçiş sürecinde olan ya da geçiş sürecini tamamlamak istemeyen trans mahkumları nereye koyacağını bilemeyen bir hapishane ile karşı karşıya kalıyoruz.

"Çocuk, LGBTİ ve Hapishane" bu üç kavramın yan yana gelmesi için bu üç ayrı alanın LGBTİ hareketin içinde nasıl gündemleştiğinin kısaca aktarırken "hapishanede LGBTİ çocuk" olmak meselesinin hem çocuk alanında, hem LGBTİ alanında hem de hapishane çalışmaları alanında yeni gündemleşmeye çalışıldığının ve bu yazının aslında bu tartışmayı geliştirmesi amacıyla yazıldığının altını bir kez daha çizmek isteriz.

Kaos GL'nin destek olduğu çocuklardan biri Ankara Çocuk Eğitim Merkezinde tutulan trans çocuk A. İdi. A'nın hikayesi bizim hapishanede çocuk kavramı ile tanışmamıza vesile oldu.

A'nın annesi gündeliğe temizliğe giden ev eksenli çalışan bir kadın. Gittiği evlerden birinin oğlu ile A arasında cinsel yakınlaşma oluyor. Bunu fark eden aile A'dan ve annesinden şikayetçi oluyor. A bu olay gerçekleştiğinde 15 yaşında, mahkeme sürecini nasıl geçtiği ve ceza aldığının farkında değil. Sadece İzmir'deki Çocuk Eğitim Merkezi'ne gitmeden önce annesi bir süre

orda kalması gerektiğini anlatıyor. İzmir'deki Çocuk Eğitim Merkezi'nin müdürü bu çocukla ne yapacağını bilemediği için, A'ya "Senin gibilerden Ankara Çocuk Eğitim Merkezi'nde çok var. Sen oraya git" diye yönlendiriyor. A, bu yönlendirme sonrasında verdiği dilekçe ile Ankara Çocuk Eğitim Merkezi'ne geliyor. Geldiğinde İzmir'deki 'müdür amcanın' söylediği gibi olmadığını fark ediyor. Ankara Çocuk Eğitim Merkezi'ndeki sosyal hizmet uzmanı ve hapis-hanede çocuk olmak üzerine yüksek lisansını yapan sosyal hizmet uzmanı arkadaşımız vasıtasıyla biz A. ile tanıştık.

A trans eğilimleri olduğu için diğer çocuklardan ayrı tutulmasına karar verilmiş ve yetişkin misafirhanesinde kalıyordu. A'nın ayrı tutulması konusunda iki gerekçeleri vardı. Sosyal hizmet uzmanı gerçekten iyi niyetli olduğu için A'ya çürük elma muamelesi yaptığını düşünmüyorum ancak yine de cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği ayrımcılığının en bariz görünür olduğu alanlardan birinin "araya mesafe koymak" üzerinden şekillendiğini unutmamak gerekiyor.

İkincisi de A'yı akran zorbalığına karşı korumak. Çünkü gerçekten A akranları tarafından zorbalığa maruz kalabilir ve sosyal hizmet uzmanı da onu 7/24 koruyamayacağı için böyle bir önlem aldı. Ancak bu aynı zamanda Çocuk Eğitim merkezi denilen "kapalı, ıslah etmesi beklenen" merkez içinde çocuğun tekrardan tecrit edilmesine yol açmaktadır. Çocukla görüşmelerimizde çocuğun Çocuk Eğitim Merkezi üzerinden "ceza aldığını" ve ıslah edilmek için orda tutulduğunu fark etmediğini gözlemledik. A için merkez sadece internete istediği zaman giremediği, annesinin ve ablasının kıyafetleri ile "kadın" olamadığı ama iyi insanların ona sevgi gösterdiği bir merkezdi. Kolluk kuvvetleri, mahkeme çocuğun suçlu olduğuna ve tecrit edilmesi gerektiğine karar verdi. Hem kovuşturma sürecinde hem de yargı sürecinde kimse bunu A'ya anlatma gereği duymadı.

LGBTİ'lere Sağlık Hizmetleri Alanında Cinsiyet Kimliği ve Cinsel Yönelim Temelli Ayrımcılık ve Çözüm Önerileri

BÖLÜM I

Tarık Şimşek

Temel haklardan biri olan sağlık hizmetlerinden yararlanma hakkı ne yazık ki dezavantajlı gruplara gelindiğinde sorunlarla karşılaşılan bir alandır. Çoğu kez LGBTİ'ler sağlık hizmetlerinden tam anlamıyla yararlanamamaktadırlar. Hastanelerde karşılaştıkları tutumlar ve toplum tarafından ayrımcılığa maruz kalmaları LGBTİ'lerin hastaneye gitmeleri ve hastanelere başvurmalarında engel oluşturmaktadır.

LGBTİ'lerin sağlık kuruluşlarında; cinsel yönelim cinsiyet kimliği temelinde ayrımcılığa uğradıkları, trans bireylerin kendilerine cinsiyet kimlikleriyle uyumlu olan isimleriyle hitap edilmediği, cinsiyet kimlikleriyle uyumlu odalarda kalamadıkları, sağlık kuruluşlarında kendilerine saygısız davranıldığı, sağlık çalışanlarının tutumlarından çekindikleri için sağlık hizmeti almaktan kaçındıkları ya da geciktirdikleri belirtilmektedir.

Ülkemizde cinsiyet geçiş süreçleriyle ilgili olarak, cinsiyet değişikliği sürecini takip edecek tek bir sağlık kuruluşunun olmaması nedeniyle cinsiyet geçiş sürecinin zor ve uzun sürdüğü, devlet hastanelerinde cinsiyet düzeltme ameliyatlarını yapan doktor bulmanın zor olması, bu ameliyatların gerçekleştirilmesi için kendilerine ihtiyaç duyulduğunun farkında olan kimi doktorların gerekli özeni ve bilgilendirmeyi transseksüel kadınlara sağlamadığı, bu işin tekelleşmiş durumda olması nedeniyle ameliyatlar için talep edilen ücretlerin piyasanın üzerinde olabildiği, cinsiyet geçişe izin kararının niteliğinin hâkimin dünya görüşünden, davanın açıldığı yerin bir il veya ilçe olmasına

kadar fark edebildiği, üreme yeteneğinden sürekli yoksunluk şartı gereğini trans başvuruçuların hormon kullanarak ya da merdiven altı ameliyatlar yoluyla yerine getirmek zorunda kaldıkları belirtilmektedir.

Sağlık hizmetlerinde LGBTİ'lere yönelik değinilmesi gereken bir diğer konu ise cinsel sağlıktır. LGBTİ'ler rutin sağlık kontrollerinde dahi sorun yaşarken söz konusu cinsel sağlıkları olduğunda ortaya çok daha vahim bir tablo çıkmaktadır. Bazı doktorların trans bireylere karşı nefret suçu işledikleri bir gerçektir. Hastanın doktor seçme hakkının var olduğu Türkiye'de doktorlar için böyle bir durum söz konusu değildir. Ancak son zamanlarda LGBTİ'lerin görünürlüğünün artması üzerine sosyal medya ve yazılı basın doktor-hasta ilişkisinde yaşanmaması gereken birtakım olayların gerçekleştiğini gözler önüne sermektedir.

Örneğin; 2015'te CNN de yapılan haber başlıkta bu şekilde yer almaktadır: Onlara göre toplumda kabul görmek de zor, iş bulmak da hatta hastaneye gidip tedavi olmak da zor... Trans bireyler her alanda ayrımcılığa uğruyor. N. H. Ç de tedavi olmak için doktora gitti ama iddiaya göre doktor trans olduğu için onu muayene etmek istemedi. LGBTİ'ler temel haklarından bile yararlanamayacakları bir düzen içerisinde yaşamlarını sürdürmeye devam etmektedirler.

LGBTİ'ler ayrımcılıklar karşısında fizyolojik ve psikolojik sağlıkları tehlikeye girmektedir. LGBTİ'ler sağlık alanlarında yaşadığı bir başka sorun ise maddi sorunlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Özel sigortaların LGBTİ'ler hastalık riski taşıyan bireyler olarak etiketlemesi ile sağlık sigortalarından yararlanmalarını engellemekte zaten zor olan sağlık koşullarının daha da zorlaşmasına neden olmaktadır. Trans bireylerin cinsiyet değiştirme ameliyatlarında sigorta tarafından ameliyatın karşılanmaması LGBTİ'ler parasal açıdan daha da zora sokmaktadır. Hastanede çalışanların LGBTİ'ler hakkında bilgisinin olmaması, LGBTİ'ler kendi tutumlarına göre yargılamaları ve tedavi etmeye çalışmaları LGBTİ'lerin psikolojik olarak sorun yaşamasına da neden olmaktadır. Son olarak ise LGBTİ'lerin ihtiyaçlarına yönelik sağlık hizmeti sunan personel olmaması büyük bir sorun teşkil etmektedir. Sağlık personellerinin AIDS'i eşcinsel hastalığı olarak görmeleri sağlık alanındaki bilgisizliği ortaya koymaktadır.

LGBTİ'ler ile heteroseksüel bireylerin sağlık alanında yaşadıkları eşitsizlikle ilgili yapılan çalışmaların sayısının gün geçtikçe arttığı, bu farklılıklardan bazılarının, cinsel yolla bulaşan hastalıkların daha yüksek oranlarda görülmesi, geyler ve trans bireylerdeki madde bağımlılığının daha yaygın olması, LGBTİ'lerde depresyon, anksiyete, sigara-alkol bağımlılığının daha yüksek

oranlarda görülmesi gibi, daha iyi bilindiği, bu gibi eşitsizliklerin, dışlanma ve stres altında olma gibi durumların sonucunda ortaya çıkan önemli belirtiler olduğu, diğer eşitsizliklerin, daha gizli kaldığı ve daha çok araştırmaya gerek duyulduğu belirtilmektedir. Sağlık alanında yaşanan sorunlar LGBTİ'lerin yaşamlarındaki temel unsurlardan biri olan sağlık gereksinimlerini zorlaştırmaktadır.

BÖLÜM II

LGBTİ'lerin Sağlık Hakkına Erişim Noktasında Makro Düzeyli Uygulamaları

Anaakımlaştırma, LGBTİ'lerin insan hakları kapsamındaki sağlık haklarını, diğer herkes gibi eşit ve ayrımcılığa maruz kalmadan kullanabilmeleri için en etkili yöntemdir.

Öncelikli Eylem Alanları

Ayrımcı Mevzuat ve Politikaları Yürürlükten Kaldırma, Uygulamalara Son Verme

LGBTİ yurttaşlara karşı doğrudan ve açık şekilde ayrımcılık ve eşitsizlikler içeren düzenlemeler (örneğin Emniyet Teşkilatı Sağlık Şartları Yönetmeliği'ndeki gibi) derhal yürürlükten kaldırılmalıdır; ancak günümüzde LGBTİ yurttaşlara yönelik ayrımcılık ve eşitsizliklerin çoğu, bu türden düzenlemeler yerine, “tanımama” ve “yok sayma” biçiminde gerçekleşmektedir. LGBTİ'lerin yaşam gerçekliğine duyarsız düzenlemeler ayrımcılık ve fiili eşitsizlikler üretmektedir. Diğer ayrımcılık türlerinde de görüleceği üzere kamusal alanda hiyerarşiler yaratan belirli grupları görmezden gelen böylesi düzenlemeler, benimsenen belirli bir “makbul yurttaş” tipi üzerine inşa edilmektedir. Ayrıca vergi adaleti ilkesine aykırıdır. Kamu hizmetlerinden yararlanmak ve kamusal katılım süreçlerine dahil olmak için gereken koşullar da çoğu kez LGBTİ'ler tarafından karşılanamamaktadır.

Eşitliği ve Ayrımcılık Yasağını Destekleyici Mevzuatı ve Politikaları Benimseme

Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği temelinde korumayı açıkça içeren, gelişmiş ve uluslararası kriterlere uyumlu bir eşitlik ve ayrımcılık yasağı mevzuatı

benimsenmeli ve politikalar kapsayıcı biçimde uygulanmalıdır. Mevzuat hükümlerinden, düzenleme boşluklarından veya düzenlemelerle uygulamalar arasındaki ciddi açıklıklardan kaynaklanan sorunlar nedeniyle LGBTİ'lerin sağlık haklarına erişimini sınırlandıran engelleri tespit eden, izleyen ve değerlendiren mekanizmaların oluşturulması şarttır. Bu çalışmalara dayalı olarak yürürlükteki mevzuat ve uygulamalar sürekli olarak gözden geçirilmeli ve iyileştirilmelidir.

Sosyal Dışlanma ve Sosyal Güvencesizlik ile Mücadele

LGBTİ'lerin toplumdan dışlanmalarıyla mücadele etmek üzere sosyal içermeyi teşvik eden yasalar, düzenlemeler ve politika çerçeveleri oluşturulmalıdır. Homofobik ve transfobik önyargılar ile mücadele ederek sağlık personelinde ve toplum genelinde tavır ve tutum değişikliği yaratmak, gibi öncelikler yaşama geçirilmelidir.

Sağlık Hizmeti Sunucularına Mali ve Politik Destek

LGBTİ'ler ve mülteciler dahil olmak üzere ayrımcılığa uğrayan gruplara yönelik eşitlik ilkesi doğrultusunda nitelikli sağlık hizmeti sunan işletmelere vergisel teşvikler ve benzeri yatırım destekleri sağlanmalıdır. Diğer yandan, bu işletmelere politik destek gösterilmeli ve üst düzey katılımın gerçekleştiği, teşvik edici çeşitli etkinlikler gerçekleştirilmelidir.

Operasyonel Araçlar

Sağlık Bakanlığı ile Bağlı Kuruluşlar

Operasyonel araçların başında kurumsal yapı gelmektedir. Kurumsal yapı, Sağlık Bakanlığı ve ona bağlı Türkiye Kamu Hastaneleri Kurumu ve Türkiye Halk Sağlığı Kurumu'ndan oluşmaktadır. Bu çerçevede, LGBTİ'lere yönelik ayrımcılıkla mücadele kapsamında gerek bakanlık gerekse bağlı kuruluşların kapasitelerinin güçlendirilmesi, politika oluşturma ve uygulama süreçlerinde demokratik yönetim mekanizmalarının ve sivil toplum ile diyalog ve işbirliği olanaklarının kurumsallaştırılması gerekmektedir.

LGBTİ'lerin İnsan Haklarını İzleme, Araştırma ve Raporlama

Lezbiyen, gey, biseksüel ve transların insan haklarının durumu izlenmeli, araştırılmalı ve raporlanmalıdır. Cinsel yönelimleri veya cinsiyet kimlikleri nedeniyle yurttaşlara yönelen ayrımcı davranışlar ve diğer mağdurlaştır-

ma biçimleri üzerine sistematik araştırmalar yapılmalı ve veri toplanmalıdır. Tüm bu süreçlerde kişisel verilerin korunması ve özel hayata saygı gerekleri yerine getirilmelidir. Her durumda, istatistikler sadece bu amaçlara hizmet etmelidir ve veriler, öznelere ilişkin kararlar veya önlemler almak ya da istatistiksel olmayan bir amaç için katiyen kullanılmamalıdır.

Prosedürler

LGBTİ haklarının korunmasının güvence altına alınması ve şikayetlerin, sui-istimallerin ve suç iddialarının incelenebilmesi için mevcut prosedürler etkin ve erişilebilir kılınmalı ki, gerektiğinde özel önlemler alınmalıdır. LGBTİ'lerin bu prosedürleri kullanmak istemeleri halinde herhangi bir ayrımcılığa maruz kalmamaları için mevcut prosedürlerin LGBTİ'lerin farklılaşan gereksinim ve koşullarıyla uyumlu hale getirilmesi gerekmektedir.

Hastalar ve yakınları, hasta haklarının ihlali halinde hasta iletişim birimlerine başvurabilmektedir. Hasta Hakları Kurulu tarafından bu başvurular değerlendirilmekte ve karara bağlanmaktadır. Bu mekanizmalar, gerek işbölümü gerekse insan kaynakları bakımından yeterli kapasiteye kavuşturulmalıdır. Ayrıca, 3071 sayılı Dilekçe Hakkının Kullanılmasına Dair Kanun ile Başbakanlığın 1993/2 ve 2004/12 sayılı Genelge hükümleri ve uygulamalar gözden geçirilmelidir. Evrensel gizlilik ilkeleri gözetilerek başvurunun özel hayatına ve cinsiyet kimliği tarihçesine ilişkin kişisel açıdan hassas verilerin ifşasına ve zarar görmesine yol açılmamalıdır. Keza, dilekçelerin işleme alınabilmesi için gerekli bilgi, belge ve bulguların değerlendirilmesinde duyarlı yöntemler geliştirilmelidir.

Bununla birlikte haklar, ilgili yasa ve yönetmelikler ve mevcut şikâyet mekanizmaları gibi konularda LGBTİ'leri bilgilendirecek kamusal başvuru hizmetleri sunulmalı ve ihtiyaç duyabilecekleri diğer tüm bilgiler kendilerine sağlanmalıdır. İdari süreçlerdeki şikâyetleri sonuçsuz kalan veya haklarını tam olarak alamayan yurttaşlar dava açabilmektedir. şiddet, taciz ve benzeri hak ihlallerine karşı hukuk yolları ve yasal koruma hakkında LGBTİ'lere ve ilgili sivil toplum kuruluşlarına gerekli bilgilendirmeler yapılmalı, destek sağlanmalıdır.

Kamuoyu Açıklamalar

Sağlık Bakanlığı ile bakanlığa bağlı kurumlar, LGBTİ'lerin ihtiyaç ve taleplerini kendilerine iletmelerini kamuoyu açıklamaları yoluyla teşvik etmelidir.

Bireysel Vakalar ve Mahkeme Duruşmaları

Sağlık Bakanlığı, Türkiye Kamu Hastaneleri Kurumu, Türkiye Halk Sağlığı Kurumu, kendi görev alanları kapsamında LGBTİ'lerin sağlık hakkına yönelik ulusal ve uluslararası gelişmelerin takibini ve derlemesini yapmalıdır.

Siyasi Diyalog ve İşbirliği

LGBTİ yurttaşların ve mültecilerin sağlık hakkına ilişkin konularda parlamento, siyasi partiler, farklı ülke yönetimleri ve uluslararası kuruluşlar (BM, AK, AB, AGİT) arasında siyasi diyalog ve işbirliği sağlanmalıdır.

Sivil Toplum ile Diyalog ve İşbirliği

LGBTİ yurttaşların ihtiyaç ve taleplerine ilişkin konular hakkında örgütlenerek söz sahibi olmaları ve meselelerini hem kamuoyunun hem de karar alıcıların gündemine taşımaları, kamunun sorumluluğunu ve iş yükünü paylaşma olarak görülmelidir. Sivil toplum ile birlikte sağlık hizmetlerine ilişkin mevzuat, politika ve planlama konuları üzerine müzakere toplantıları organize edilmelidir. Sağlık Bakanlığı, Türkiye Kamu Hastaneleri Kurumu ve Türkiye Halk Sağlığı Kurumu, stratejik plan çalışmalarına LGBTİ'lerin ve alanda örgütlenen sivil toplum kuruluşlarının dahil edilmesi büyük önem taşımaktadır. Nitekim Türkiye, 2015 yılında Birleşmiş Milletler Evrensel Periyodik İnceleme (UPR) sürecinde kendisine yönelik tavsiyeleri yanıtlarken, “insan haklarına bağlı yükümlülükleri uygularken sivil toplumun dahil edilmesini LGBTİ'leri içerecek şekilde sağlayacağını” taahhüt etmiştir.

İyi Uygulama Örneklerini Derleme

Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine yönelik ayrımcılıkla mücadelede, dünyada ve Türkiye’de elde edilen deneyimlerden yararlanabilmek için iyi uygulama örnekleri ilgili kurumlarca derlenmelidir. Bu iyi örnekler kurumların internet sitelerine konulmalı, paydaşlar için broşürler yayınlanmalı ve hizmet içi eğitimlerde kullanılmalıdır.

Eğitim Programlarında İçerme

Sağlık Bakanlığı, Türkiye Kamu Hastaneleri Kurumu, Türkiye Halk Sağlığı Kurumu ve ilgili kurumlarda LGBTİ'lerin insan ve yurttaşlık haklarına yönelik anlayışı geliştirmek, hizmet süreçlerine eşit yurttaşlık ve ayrımcılık yasağı

ilkeleri bakış açısını yerleştirmek ve güçlendirmek, bu yönde farkındalık ve duyarlılık kazandırmak için hizmet içi eğitim programları anahtar role sahiptir. Yeni tasarlanacak hizmet içi eğitim programlarıyla veya mevcut programlar içinde modüller açılarak personelin LGBTİ kişilerin sağlık hizmetlerine erişimde karşılaştıkları önyargılar, ayrımcılıklar ve diğer sorunlara dair bilgi ve farkındalık düzeyi artırılmalıdır.

Sağlık Bakanlığı Türkiye Halk Sağlığı Kurumu, koruyucu ve önleyici sağlık hizmeti sunan bir kurumdur. Halk sağlığı kurumlarında Ruh Sağlığı Programları Daire Başkanlığı'nın taşra teşkilatlarında kurulan birimlerinde LG-BTİ'ler kapsama altına alınmalı ve LGBTİ'ler için koruyucu, önleyici sağlık hizmetleri sunulmalıdır.

Halk Sağlığı Kurumu, Planlanan Eğitim Koordinasyonu'nda üreme sağlığı, aile planlaması, kadına yönelik şiddet gibi konuların yanı sıra cinsel sağlık, HIV/AIDS farkındalık, toplumsal cinsiyet eğitimleri de olmalıdır. Halk Sağlığı Kurumu'na bağlı Aile Sağlığı Merkezleri'nde görev yapan aile hekimleri ve sağlık çalışanları için "LGBTİ Farkındalık" eğitimleri düzenlenmelidir.

LGBTİ Topluluğu arasında çeşitliliği tanıma

Lezbiyenler, geyler, biseksüeller ve translar homojen bir topluluk oluşturmaz. Etnisite, din, inanç, mezhep, sağlık, sosyo-ekonomik durum, engellilik, sosyal statü, sağlık statüsü, yaş, cinsiyet, cinsel yönelim, cinsiyet kimliği ve benzeri temellerde farklılaşma söz konusudur. Kamu kurumları, LGBTİ'ler içindeki farklı gereksinimleri anlamak ve çözüm üretmek üzere alanda faaliyet yürüten sivil toplum kuruluşlarını tanımalı, onlarla yakın diyalog ve işbirliği içinde olmalıdır; çünkü STK'lar büyük ölçüde bu çeşitliliği yansıtmaktadır. Öte yandan toplumun genelinde egemen olan ataerkil ilişkiler ve kodlar, homojen olmayan LGBTİ topluluğu içinde de çeşitli şekillerde açığa çıkabilmektedir. Kadın-erkek ekseninde gözlemlenen cinsiyet temelli eşitsizlikler, şiddet ve ayrımcılıklar lezbiyenleri, biseksüel kadınları ve transları, toplumun olduğu gibi LGBTİ topluluğunun da genelinden daha farklı şekillerde etkilemektedir.

Mezzo Düzeyde Yapılacaklar

Transların, beyan ettiği cinsiyetin yasal olarak tanınması ve doğum belgesi, nüfus cüzdanı, pasaport, diploma ve benzeri belgelerde hızlı ve şeffaf geçişin sağlanması oldukça önemlidir. Hastane sürecinin kolaylaştırılması translar

için hayati önemdedir. Transların geçiş sürecine hastanedeki tercih ettikleri isimle çağrılmaları için sağlık personelinin bilgilendirilmesi gerekmektedir. Sağlık personeline homofobi ve ayrımcılık konulu insan hakları eğitimleri verilmelidir. Bireyin özerkliği, sağlığı ya da esenliğine ciddi biçimde zarar verebilen kısırlaştırma ve diğer zorunlu tıbbî işlemlerin, trans bireyin tercih ettiği cinsiyetinin yasal olarak tanınması için şart koşulması uygulaması kaldırılmalıdır. Eşcinselliği bir hastalık ya da rahatsızlık olarak gösteren çağ dışı sınıflandırma sistemlerine yer verilmemelidir. Trans bireylerin kendi kaderini tayin hakkı ve erişilebilecek en yüksek sağlık standartları hakkında etkin biçimde yararlanabilmelerinin önündeki engelleri gidermeyi göz önünde bulundurarak trans sağlık haklarına erişim için şart koşulan tüm zihinsel bozukluk teşhisi koşulları yeniden gözden geçirilmeli. Hormon terapisi, ameliyat ve psikolojik destek gibi yeniden cinsiyet atama işlemlerinin, bilgilendirilmiş rıza olması koşuluyla trans bireyler için erişilebilir kılınması ve masrafların sağlık sigortası tarafından karşılanmasını gerekmektedir. Trans geçiş sürecindeki ameliyatlardan bir kısmı estetik operasyon olarak sayılmakta. Bu ameliyatlardan en azından translar için estetik kategorisinden çıkartılması için çalışılmalıdır.

Sağlık çalışanları, henüz öğrenciyken tıp fakültelerinde “toplumsal cinsiyet eğitimi” almalıdır. Bu eğitimlerin doğru ve eksiksiz verilmesi için LGBTİ platformlarındaki sivil toplum çalışanları ve uzmanları sistemli katkılar sağlamalıdır.

Ayrıca okulda bu eğitimi almayanlar için, çalıştıkları sağlık kurumlarında zorunlu hale getirilmelidir. Böylelikle sağlık çalışanlarının LGBTİ’lerin durumunu “hastalık/suç” olarak algılaması sonucu yöneldikleri “sözde onarım terapileri”nin önüne geçilmesi adına önemli bir adım atılmış olur.

Mikro Düzeyde Yapılacaklar

Sağlık Bakanlığı Türkiye Kamu Hastaneleri Kurumu’na bağlı hastanelerde; LGBTİ’lerin sağlık hizmetine erişimi konusundaki engellerin saptanması gerekmektedir. Hastanelerde LGBTİ’lerin kendilerini iyi hissedebileceği sağlık hizmeti alabilmek için çalışan personele Eğitim Koordinatörlüğü kapsamında verilen hizmet içi eğitimler müfredatına, “LGBTİ’ler İçin Sağlık Hizmeti” eklenmeli, LGBTİ’ler ile temas halinde çalışabilecek personele ayrımcılık ve toplumsal cinsiyet konusuyla ilgili farkındalık çalışması yapılmalıdır. Sağlık Bakanlığı 2014/32 Hasta Hakları Uygulama Yönetmeliği çerçevesinde kurulan Hasta İletişim Birimleri’ne, LGBTİ’lerin ayrımcı muameleyle karşılaştığında başvurabileceği mekanizmalar güçlendirilmeli; hasta haklarının ge-

nel ilkeleri LGBTİ'ler için kapsama alınmalıdır. Aynı zamanda Tıbbi Sosyal Hizmet Birimleri LGBTİ'lerin rahatlıkla başvurabileceği noktaya gelmelidir. Sosyal hizmet uzmanları, hastane koşullarının LGBTİ'lerin kendilerini açık bir şekilde ifade edebilmesi adına hastane yönetimi ile aracılık rolü üstlenmelidir. Sosyal hizmet uzmanları, İnterseks bireyler için aile ile kapsamlı bir kişisel çalışma gerçekleştirebilmeli, hem sağlık çalışanı hem de aile arasında danışmanlık kurabilmelidir. Sağlık çalışanını interseksüellik hakkında bilgilendirmelidir. İnterseks bireyler için psikiyatri ve psikoloji birimi ile kapsamlı görüşmeler yapılmalıdır.

Translar için geçiş süreçlerinde cinsiyet geçiş ameliyatında yer alacaklar için hastane kliniklerinin (plastik cerrahi, genel cerrahi, üroloji vb.) genişletilmeli, uygun fiziki koşulların oluşturulmalıdır. Hastane psikoloji birimleri, cinsiyet geçiş süreci hakkında etkin çalışabilmeli ve trans bireylerle görüşebilmelidir. Trans bireylerin tercih ettiği isimle çağırılması için kliniklerde çalışan sağlık çalışanı bilgilendirilmelidir.

Krize Müdahale Birimi'ne başvuran intihar girişiminde bulunan LGBTİ'ler için, güçlendirici yaklaşım çerçevesinde motivasyonel görüşme teknikleri uygulanarak etkin görüşme yapılmalı, planlı değişim sürecinin basamakları olan izleme ve takip etme, müdahale etme yöntemleri uygulanmalıdır.

KAYNAKÇA

- CNN Türk, *Doktor Trans Olduğu İçin Tedavi Etmedi*. (2015). <http://www.cnnturk.com/video/turkiye/doktor-trans-oldugu-icin-tedavi-etmedi-iddiasi>, Erişim Tarihi: 30.03.2017
- Güner, U., Şimşek, T. (2017) Tıbbi Sosyal Hizmet Kitabı, (1. Basım), *Heteroseksist Ayrımcılığın Eşcinsel, Biseksüel ve Trans Yaşamlara Tıbbi Sosyal Hizmet Alanında Yansımaları*, Editörler: Özcan, E. ve Özden Attepe S.
- Şahin, N. (2016). *Toplumda Eşcinsellere Yönelik Tutumlar ve Lezbiyen Kadınlarda Sağlık Eşitsizliği*. Sağlık Bilimleri ve Meslekleri Dergisi.
- Yeşiltepe; G. (2015) *LGBTİ Bireyler ve Hasta Hakları*. Dokuz Eylül Üniversitesi. Adli Tıp Anabilim Dalı. Uzmanlık Tezi.
- Sağlık Bakanlığı İçin LGBTİ'ler El Kitabı (2016). Ankara: Kaos GL Derneği Yayınları.
- Güner, U., Şimşek, T. (2017) Tıbbi Sosyal Hizmet Kitabı, (1. Basım), *Heteroseksist Ayrımcılığın Eşcinsel, Biseksüel ve Trans Yaşamlara Tıbbi Sosyal Hizmet Alanında Yansımaları*, Editörler: Özcan, E. ve Özden Attepe S.

İnsan Hakları Perspektifinden Erkeklerin Cinsel Şiddete Maruz Kalması ve Sosyal Hizmetler

Hans Knutagård

* *Bu yazıdaki bazı anlatılar ve kavramlar bazı okuyucular için tetikleyici olabilir.*

Toplumumuzda erkeklerin farklı şiddet türlerinin mağduru olabildiğini kabul etmeksizin insan haklarını uygulama konusunda çalışmamıza imkân bulunmuyor. Çoğumuz erkeklerin savaş dönemlerinde (Cynoweth 2021), suç eylemleri sırasında ya da namus davası nedeniyle şiddete maruz kaldığının farkındayız. Ancak erkeklerin aile içinde, dini gruplarda ya da toplumun bir üyesi olmanın bir parçası olarak şiddete maruz kaldığı o kadar bilinmiyor. Çoğu zaman, erkekleri başkalarına yöneltilen cinsel şiddetin faili olarak düşünürüz ancak erkeklerin de cinsel şiddetin mağduru olabileceğini aklımıza getirmeyiz. Erkek tecavüzü, tecavüze ilişkin genel kabullerin dışında kalır. İsveç'te 1984 yılına kadar tecavüz, “*bir erkeğin bir kadına zorla sahip olması*” olarak kabul ediliyordu. Bu nedenle bir erkeğin tecavüze uğraması söz konusu değildi. Birçok ülkede durum hâlâ böyle.

Peki, neden erkeklere karşı uygulanan cinsel şiddeti insan hakları alanındaki çalışmalarımızda kabul etmemiz gerekiyor? Çünkü ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi veya başka bir görüş, ulusal veya toplumsal köken, mülkiyet, doğum veya diğer unsurlardan herhangi birini haklardan hariç tuttuğumuzda, artık bunlara insan hakları değil, ancak ayrıcalıklı grupların hakları diyebiliriz. Sosyal hizmet uzmanı olarak mesleğimizde, farklı şiddet türlerine maruz kalmış birçok erkekle karşılaşırız. Cinsel şiddete maruz kalmış eşcinsel ve biseksüel erkeklerle yaptığım araştırma ve deneyimlerimden yola çıkarak bazı düşüncelerimi paylaşmak istiyorum, zira bu söyleyeceklerimin bu alandaki iyi uygulamalar için bir temel teşkil edebileceğini düşünüyorum (Knutagård 2015 & 2016).

Her şeyden önce erkeklerin yardım istemesine ve adalet arayışına girmesine imkân tanınmalıdır ki; bu karşılıklı bir süreçtir. Erkekler bu sorunlarla yalnız başa çıkmak zorunda olmadıklarını, bu şekilde şiddete maruz kalmanın doğru olmadığını ve yardım alabileceklerini bilmelidirler. *Bu süreç aslında iki yönlüdür; öncelikle içeriye dönüktür, sorununuzu kabullenmeniz gerekir, ikincisi ise dışa dönüktür, yardım alabileceğinizi kabullenmeniz gerekir.* Loseke (2003)'nin adlandırdığı gibi hak arama süreci yoluyla sorun toplumsal bir sorun haline gelir. Örneğin geçmişte ve bazı kültürlerde fiziksel cezalandırma çocuğu terbiye etmenin bir parçasıydı ancak artık bu kanunlara aykırı. Mesela İsveç'te 1979'dan beri çocukların fiziksel olarak cezalandırılması her şekliyle yasak. Bu işin bir öncesi ve bir sonrası var. Sosyal insacı bir açıdan baktığımızda dayanın değişmediğini ama toplumun dayaa bakış şeklinin değiştiğini anlıyoruz. Tecavüze uğrayan erkekler haklarını arayabilmelidirler.

Bu olayı anlayabilmemiz için öncelikle sosyalleşme sürecini anlamalıyız. Kökeni Rus psikologlar Vygotsky, Luria ve Leontiev'e dayanan kültürel tarihsel etkinlik teorisinden yola çıkmak istiyorum. Bu psikologlar açısından anahtar kavram, insanların diğer insanlarla ve doğayla tanıştığı eylemdir. Günlük yaşamımız farklı eylemlerle inşa edilmiştir ve her biri, o eyleme katılmak için nasıl davranmamız gerektiğini, o eylemde "hayatta kalmak" için ne tür eylem yetkinliklerine ihtiyaç olduğunu bilmemizi gerektirir. Biz insanlar yeni eylemlerde bulundukça gelişiriz; okula giderek, bir iş yerinde çalışarak kişisel yetkinliklerimizi elde ederiz. Aynı zamanda toplum içimizdeki yerini alır; sosyalleşiriz. Vygotsky (1978), bir kişinin kültürel gelişiminin önce sosyal düzeyde, sonra da bireysel düzeyde olmak üzere iki şekilde gerçekleştiğini söyler. Bir insanı anlamak için, o kişinin daha önce dâhil olduğu ve katılmış olduğu eylemleri anlamamız gerekir; "insan pratiği, insan bilişinin temelidir" (Leontiev 1978). Bir kişinin sosyokültürel eylemlerinin gerektirdikleri ve bu gereklilikleri karşılamak için o kişinin kullandığı kapasite ve beceri süreçleri arasındaki etkileşim yoluyla, birey belirli bir şekilde hareket etme ve farklı bağlamların gerekliliklerini karşılama konusunda "kişisel eylem yetkinlikleri" (Nygren 2008) kazanır.

Sosyalleşmemiz içeriden gelmez, öncelikle çevremizdeki insanlarla olan ilişimde ve ilişkilerde meydana gelir. Kişisel gelişim sosyalleşme ile el ele gider ve çoğumuz için uyum içindedir. Örneğin, bir kişi heteroseksüel olmadığını hissettiğinde, genellikle önünde örnek alabileceği çok fazla rol modeli yoktur ve kimliği hakkında bir uyumsuzluk hissedebilir. Üstelik toplumda LGBTQ'ya karşı bir düşmanlık varsa, sosyalleşme süreci, kimliğini güvenli ve olumlu bir şekilde toplumun bir parçası olmak için geliştirmek yerine gizleyen bir eylem yetkinliğine yol açar. Bu, birçok bireyi savunmasız ve zihinsel

sağlık sorunları olan bir konuma getirir. Bunun sonucunda nefret suçu, totaliter aile içi şiddet ya da namusa dayalı şiddet ve baskı gibi farklı şiddet içeren saldırılar yaşarlar ve bunların öne çıkanları fiziksel ve cinsel şiddettir.

Erkek tecavüzü, biyolojik, psikolojik, sosyal, ekonomik, politik, kültürel, yasal, tarihi, dini ve manevi faktörlerin etkileşimi nedeniyle bugün hâlâ toplumlarımızda en az bilinen sorunlardan biridir. Yavaş yavaş erkeklerin de tecavüze uğradığı özellikle savaş dönemlerinde, hapishanelerde ve kapalı gruplarda tacizler yaşandığı kabul edilmeye başlanmıştır. Araştırmamda aslında bu durumun daha yaygın olduğunu tespit ettim. Peki, neden bu konuda sessiz kalıyoruz? Bunun temel nedeni, erkeklerin bunu nasıl anlatacaklarını bilememeleri ve çeşitli sosyal faktörler nedeniyle bunun hakkında konuşmasının engellenmesidir.

Bir erkeğe penetre edilemeyeceğine dair toplumda yaygın olarak kabul edilen görüş, tecavüze uğrayan erkekler genellikle inanılmamasına neden olmakta, tecavüze uğrayanların tecavüzü açıklamasını engellemektedir. Bu görüş, erkeklerin başkalarına penetre edebilen ancak kendilerine penetre edilemeyen kesintisiz bir çembere benzetilebileceği geleneksel bir erillik ve heteroseksüellik anlayışına dayanır. Bu nedenle, erkekler yaşadıkları tecavüzü nasıl anlatacaklarını bilemiyorlar ve biz sosyal hizmet uzmanları olarak onlarla birlikte istismarı tanımlamak için uygun kelimeleri bulmalıyız. Bu süreç aynı zamanda toplumun, kültürün veya ailenin LGBTQ'ya ne kadar düşman olduğuna da bağlıdır. Düşmanlık düzeyi yükserse eşcinsel erkekler daha fazla şiddete uğramamak için öne çıkmazlar. Aynı şey LGBTQ'ya dâhil olmak istemeyen heteroseksüel erkekler için de geçerlidir. Yalnızca eşcinsel erkeklerin tecavüze uğramadığını ve araştırmaların gösterdiği gibi faillerin çoğunun heteroseksüel olduğunu aklımızda tutmamız gerekir.

Yukarıda, LGBTQ'ların içinde bulunduğu koşullara değindik. Pek çok tecavüz, bu konuda bana bilgi veren birinin dediği gibi dostane davetler olarak başlar: “o zaman gardını indirirsin” ve tecavüzle birlikte güven, gerçek bir güvensizliğe ve geri çekilmeye dönüşür. Başka bir tecavüz mağduru ise bunu “artık babama bile sarılamıyorum, yıllardır babama sarılmadım” demişti. Sosyal hizmet uzmanı bile bu güvensizlikten nasibini alır ve mağdurun güvenini kazanmakta zorlanır. Bu güven eksikliğini bir sarmala benzetebiliriz; güven eksikliği geri çekilmeye yol açar, geri çekilme ise öz yıkıma götürür. Araştırmama katılanlardan biri olan, tecavüzden sonra yeme bozukluğu başlayan, kendine zarar veren davranışlar sergileyen, depresyona giren ve kendine çok zarar veren cinsel ilişkiler yaşamaya başlayan Hampus'u örnek olarak gösterebilirim. Okulundaki rehberle, bir psikologla ve başka sağlık

uzmanlarıyla görüşmesine karşın kendisine cinsel şiddete maruz kalıp kalmadığı bir kez bile sorulmamış. Örneğin, İsveç'te bir kız çocuğu, onunla aynı gerekçelerle çocuk ve ergen bakımında yardım talebinde bulunsaydı, bu soru doğal olarak sorulurdu. Sorulacak ilk soru şu olabilir: "Neden buradasın?" Bu şekilde, sosyal hizmet uzmanı, danışanın sorunlarına veya hastalıklarına isim bulmak zorunda olmaz, bunun yerine danışanın bunlara isim bulmasına ve bunları çözebilmesine yardımcı olabilir.

Bir sosyal hizmet uzmanı olarak erkeğe yönelik cinsel şiddet ile karşılaştığımızda iki kavramla, suçluluk ve utançla nasıl başa çıkabileceğimizi de bilmeliyiz. Suçluluk, fail tarafından mağdurun istismarı kabul etmesi veya açığa vurulmaması için sıklıkla kullandığı içsel bir duygudur. Utanç ise sosyal bağları korumamızı sağlamak için diğer insanlara karşı hissettiğimiz dışa dönük duygudur. Utanç ya bizi topluma geri çeker ya da uzaklaştırır. Utancımızı kabullenmez ve bu konuda bir şeyler yapmazsak sonucunda iki şey olabilir. Kabul edilmeyen utanç duygusu diğer insanlara karşı saldırgan davranışlar içine girmemize neden olabilir. Çoğu durumda başkalarına karşı yöneltilen şiddet ve nefret utanç-öfke vardır. Öte yandan içselleştirilen utanç kişinin kendisine öfke duymasına ve en kötü senaryoda da intihar etmesine yol açabilir. Erkeklerle yönelik cinsel saldırı üzerinde çalışırken, utancın kuşaklar boyunca utanca sebep olduğunu da görüyoruz. Örnek olarak, Alaska'daki iki uzak köyde yaşayan ve ancak Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Katolik rahipler tarafından belgelenen suiistimalleri içeren John Jay raporunun (2004) yayınlanmasından sonra seslerini çıkarabilen erkekleri gösterebiliriz. Anlaşılan o ki, bu iki köydeki erkeklerin neredeyse tamamına orada çalışan bir misyoner tarafından tecavüz edilmiş. Utanç duygusu onları 30 yıldır istismara karşı sessiz kalmaya itmiş (Lobdell 2005). Bu erkekler, otuz yıl sonra yalnız olmadıklarının farkına vardılar ve bu şekilde suçluluk ve utanç duygularıyla başa çıkabildiler. Aynı şeyi başka uzak bölgelerde de bulabiliriz. Bu, sosyal hizmet uzmanı olarak bizlerin bu duygulara hitap etme, yönetilebilir hale gelmeleri için onları kelimelere dönüştürme yeteneğine sahip olmamız gerektiğini gösteriyor.

Suçluluk ve utanç duygusuyla ilişkilendirilen şey ise "donmuş çaresizlik ve boyun eğme" deneyimidir. Bu, Randall Collins'in (2008, s. 83) "ileri panik" dediği şeye maruz kaldığımızda yaşayabileceğimiz bir duygudur. Bu kavram, askerlerin savaş sırasında kaçmasına ve aynı zamanda düşmana doğru koşmasına neden olan panikten yola çıkarak ortaya atılmıştır. Askerler, bir üstünlük atmosferinde meydana gelen şiddetli bir saldırının duygusal tüneline girerler. Asimetrik senkronizasyon olarak bilinen failin ani saldırısı sonu-

cunda, tıpkı araştırmama katılanların belirttiği gibi mağdur felç olur. Collins kavramı tarihten bir örnekle açıklar.

MÖ 334'teki Granicus Savaşı'nda Makedonlar, Perslerin paralı piyadelerini tuzağa düşürür. Paralı piyadeler "bir savaş hilesiyle karşılaşmış olmaktan ziyade beklenmedik bir felaket karşısında oldukları yere çivilenmiş gibi kalmışlardır" ve "savaş alanlarında askerlerin, bir yırtıcının beklenmedik hücumu karşısında donan tavşanlar gibi oldukları yerde donup kaldığından sık sık bahsedilir. Paralı piyadelerin etrafı kısa sürede kuşatılır ve oracıkta öldürülürler." (Collins, 2008, s. 103). Çalışmadaki erkeklerin bu pasifliği, erilliklerinin özünü çeliştir, çünkü bu, erkekleri efemine olarak tanımlanabilecek bir konuma sokar.

Konu kadınlara tecavüz olduğunda, kadınların tecavüze direnememeleri ve pasif kalmaları kadın olmalarına, erkeklerden daha zayıf olmalarına bağlanmıştır, ancak beklenmedik bir saldırının karşısında verilen evrensel bir biyolojik tepki olarak düşünülmemiştir. Görüştüğüm erkeklerin hepsi de bu donmuş çaresizliği yaşamış ve direnemedikleri için kendilerini çok kötü hissetmiş. Yaşadıklarının bir kısmının ereksilikten çok uzak olduğunu ve tecavüzü kabul ettiklerinin işareti olabileceğini düşünmüşler. Aynı şeyi ejakülasyon için de söyleyebiliriz. Görüştüğüm kişiler arasından Adam şöyle demişti: "Sırf beni boşalttığı için hep büyük bir suçluluk hissediyorum. Biriyle seks yapıyorsanız, muhtemelen o kişi de tatmin olur. Tatmin olmanın o eylemi bir nevi doğruladığını biliyoruz. Ancak böyle bir durumda gerçekleştiğinde, bu zalimlik oluyor. Sonuçta bu istediğiniz bir şey değil. Beni boşalmaya zorladığı için acı çektim. Böyle olmaması gerektiğini hissettim." Sosyal hizmet uzmanı olarak bu iki konuyu erilliğin, cinselliğin ve homoseksüelliğin toplumsal kültürüyle ilgili olarak kapsamlı bir şekilde ele almamız çok önemlidir.

Bu nedenle, toplumsal cinsiyet ve güç, sürekli değişen ve hareket halinde olan dinamik bir süreç olan erilliğin toplumsal inşasında ele alınması gereken önemli unsurlardır. Erkek tecavüzünü anlamak için en önemli şeyin, bu erillik algılarının oluşma biçimleri ve erkeklerin kendilerini nasıl algıladıkları olduğunu buldum. Bu algılar, erkek dokunulmazlığını, erkek üstünlüğünü, erkek şiddetini ve saldırgan davranışları ve homofobiyi içerir. İkinci olarak, çoğumuz, cinsel davranışta bulunmayı senaryolar tarafından yönlendirilen bir ritüel gibi adım adım ilerleyen, sarılma, öpme, okşama ile başlayıp, devam eden bir şey olarak düşünürüz. Cinsel senaryolar (Gagnon ve Simon, 2005) konu cinsel pratik olduğunda belli bir şekilde düşünmemizi ve davranmamızı sağlayan içselleştirilmiş sosyal uzlaşmalar olarak tanımlanabilir. Üç iplikli bir kordon gibi iç içe geçen intrapsişik, kişilerarası ve kültürel senaryolardan oluşurlar. Cinsel senaryolar tecavüz ile o kadar güçlü bir şekil-

de kırılır ki, mağdurların kimliğinin özüne, diğer insanlara karşı duydukları güvene büyük bir darbe vurur. Son olarak, görüştüğüm erkeklerin çoğunun yaşadığı tecavüzün bir sonucu, eşcinselliklerinin ya da daha çok Batı kültürünün eşcinsellik algısının belirginleşmesi, cinsel yönelimin toplum tarafından damgalanma, ayrımcılık, tabu ve utançla doldurulmasıydı.

Yardım aramamanın erkeklerin yaşamları üzerindeki etkisine Timmy'nin deneyimiyle örnek verebiliriz. Timmy tecavüze uğramış, başka erkeklerle para karşılığı seks yapmış, islahevinde yatmış, eşcinsel olduğu için nefret suçlarının hedefi olmuş ve şimdi 27 yaşında HIV pozitif bir genç adam. Bu bir paradoks. Tecavüze uğrayan pek çok kişi para karşılığı seks yapmak gibi kendilerine zarar veren cinsel ilişkiye girmeye başlarken, seks işçileri de genellikle çalışırken tecavüze uğrarlar. Görüşme sırasında Timmy, tüm bu olanlar içinde en kötüsünün ilk kez tecavüze uğradığında yaşamaya başladığı kaygının tedavi edilmeden kalması olduğunu söyledi. Timmy yaşadığı tecavüzün utancıyla ve beraberinde gelen tüm sorularla boğuşuyor. Ben ne yaptım? Benim bir değerim var mı? Cinsel tacize uğradığıma göre yaşamamın artık bir anlamı var mı? Sosyal hizmet uzmanı, erkek tecavüzünün travmasını ele alarak, diğer sosyal ve sağlık sorunlarına destek sağlayabilir.

Sosyal hizmet uzmanı olarak ne yapabiliriz? Erkek tecavüzünü görünür kılmaya, ulusal ve uluslararası gündeme taşımaya başlamalıyız. Bu sayede erkekler için söylemi kolaylaştırabilir ve deneyimlerini anlatmalarına yardımcı olabiliriz. Ayrıca tecavüz mağduru erkekler için iyi bir sağlık hizmeti, sosyal içermeye ve sosyal adalet sağlamalıyız. Bunu yapmak için erkeklerin tecavüze uğramasıyla ve eşcinsellikle ilişkilendirilen damgalama ve ayrımcılığa meydan okumamız gerekir. Örneğin, Mac an Ghail ve Haywood (2012, s. 581), “eşcinselliğe ilişkin daha geniş kültürel algılara geçişin, erilliğin kapsayıcılığa dayalı olarak yeniden tanımlanmasına yol açtığını” savunur. Bu nedenle, LGBTQ bireyleri de içeren ve baskıcı olmayan sosyal hizmet uygulamaları geliştirmeliyiz. Bunu başarmak için, birçok sosyal hizmet uzmanının tutum geliştirme (örneğin, kişinin kendi cinsel yönelimi üzerinde düşünme), LGBTQ ile ilgili daha fazla bilgi edinme ve örneğin Kaos GL'nin yaptığı gibi LGBTQ dostu bir ortam yaratma gibi gelişmiş beceriler konusunda eğitime ihtiyacı vardır. Uzun vadede, erkekliği yeniden inşa etme çalışmasında yer almalıyız. Bu, insan hakları mücadelesinin bir parçasıdır.

* Bu yazı, Avrupa Birliği'nin desteklediği Eşit Haklar için Savunuculuğu Güçlendirme Projesi kapsamında hazırlanmıştır. Bu durum, yazının içeriğinin AB'nin resmi görüşünü yansıttığı anlamına gelmemektedir.

Gey ve Biseksüel Erkek Seks İşçileriyle Çalışan Sosyal Hizmet ve Sağlık Emekçilerinin Karşılaştıkları Zorluklar- İnsan Hakları Çerçevesinden Bir Perspektif

Bir Deneme

Hans Knutagard

ård, Senior Lecturer, Lund University, School of Social Work, 211207

Gey ve biseksüel seks işçileriyle çalışan sosyal hizmet ve sağlık emekçilerinin gelecekte karşılaşacağı sorunlar neler olacak? Bu kısa deneme bir genelev, bir eskort ajansı ve kendi özel işinde gözlemlediğim İsveçli genç bir gey erkek seks işçisinin örnek vakası üzerine kurulmuştur (Knutagård 2016). Çalışmanın amacı ayrımcılık, etiketleme ve şiddete karşı erkek seks işçilerinin sağlık eşitliği koşullarını geliştirmek için yollar araştırmaktır. Çalışma verileri, yarı yapılandırılmış sekiz nitel mülakatı, gayri resmi konuşmaları, etnografik saha çalışmasını ve kişisel günlük incelemesini de içermektedir. Veri toplamak, kodlamak ve materyali analiz etmek iç içe geçmiş süreçlerdir ve materyali analiz etmek için kullanılan teorik konumlanma ise toplumsal sermaye ve kültürel tarihsel etkinlik teorisidir.

Son on yıllarda çeşitli çalışmalar yürütülmüş olsa da erkek seks işçilerine dair çalışmalar kadın seks işçilerine dair çalışmalardan nadirdir. Seks satan ve satın alan kişiler olgusu yalnızca İsveç'te değil tüm dünyada kamu gündeminde her zaman üst sıralarda yer almaktadır. Seks işçiliğine dair geniş bir dizi perspektif bulunmaktadır. Çeşitliliklere rağmen, söylem içerisinde iki temel konumu ayırt etmek mümkündür. İlk tema seks işçilerini sömürülen bir kurban olarak ele alır-burada seks işçisi seks alım satım ticaretinde sınırlı kontrolü olan bir bireydir. Zıt olarak, seks işçisinin kendi hayatının ve özneliğinin sorumluluğunda/kontrolünde olduğu durumlar da vardır. Bu makale

seks işçilerini hem kurban hem özne olarak ele almayı tercih etmektedir. İkinci olarak, pek çok çalışma ya seks işçisinin karakteri ya da seks işçisinin ortamı üzerine yoğunlaşmaktadır. Bu deneme yine her iki perspektifin birleştiği noktadan bakmayı tercih eder –seks satan insan ile seks satma eylemi arasındaki karşılıklı etkileşim alanından-.

Ethan's Kısa Hikayesi

Ethan (takma isim) 1984 yılında İsveç'te farklı etnik ve dini kökenlere mensup ebeveynlerden oluşan bir aileye doğdu. Bunun bir sonucu olarak belli belirsiz bir Akdeniz androgeni özelliği göstermekte ve bu özelliği yaşını belli etmemesini sağlamaktadır, ki bu durumu seks işçiliği bağlamında lehine kullanılmaktadır. Ethan her zaman cinsel olarak çok aktif olmuştur. Lisede kimi arkadaşlarını kendisini desteklemeleri için örgütleyip harekete geçirdikten sonra gey olarak "açıldı". 14 yaşında Ethan ilk kez bilinçli olarak seks sattı. İnternette arkadaşlık için gey topluluğu sitelerinde dolaşırken, 40 yaşında bir erkek tarafından kendisine teklif sunuldu. İlginç geldi ve denemek istedi. Cinsel temas için 200€ aldı. Bu deneyimden yola çıkarak, orada burada hediyeler ya da para karşılığı stratejik olarak cinsel hizmetler satmaya başladı ve bu yöntemle müşterilerinin istediği cinsel etkinlikler üzerine yetkinlik, toplumsal yetiler ve müzakere yeteneği kazandı.

20 yaşındayken Ethan yazın Avrupa'yı dolaşıyordu, büyük bir başkentteyken parasız kaldı ve şansını denemek istedi: "Bir macera gezisindeydim," diye yazdı günlüğüne. Müşterileri seçebilir ve cinsel tercihleri örtüşmeyen biriyle buluşmak zorunda kalmazdı. Hayatı boyunca en güvendiği ve en deneyimli hissettiği dönemin genelevde çalıştığı dönem olduğunu dile getirdi. Genelev ona geri kazanım elde edebileceği bir arkadaşlar ağıyla, kaynaklar sağlamıştı -toplumsal sermaye-. Ethan küçük bir oda kiralamayı başardı ve gelecekteki mesleği için bir bölüme de kabul aldı. Genelevde çalışma para gerektiğinde yaptığı bir part time işe dönüştü.

Bir yıl sonra Ethan'ın tekrar paraya ihtiyacı olduğunda gey eskort servisi için çalışmaya başladı. Müşteri hakkında, seks türü ya da ödeme üzerinde hiçbir etkisi olmayan bir nesne gibi hissetti kendini. "Tüm onurumu yitirmiş gibi hissediyordum" diye tarifliyordu bu dönemi. Ajans onu çağırdığında hiçbir kontrolü olmuyordu; okuduğu üniversiteyi bile etkileyebilirdi bu. Farkında olmadığı ve asla etkileyemeyeceği faktörler nedeniyle seçilen bir meta gibi hissetti kendini. Taksi ile alınıyor, bilmediği bir yere götürülüyor, seks işinden önce müşteriyle hiçbir ilişkisi olmuyordu. Bu yaklaşım Ethan'ın yaşam he-

deflerini birer birer yitirmesine neden oldu. Hiç kontrolü kalmadığı zaman, kendi üzerindeki gücünü de yitirdi, durumun kurbanı haline geldi. Üniversiteye geri döndü, aktif seks işçiliğini bıraktı çünkü öğrenciliği full time olmuştu. Üç yıl sonra Ethan kendi patronu olarak kendi küçük işini açtı, kendini yeniden sorumlu, kontrol edebilen biri olarak hissetmeye başladı. Kendini istediği gibi tanıtabiliyor ve ne tarz seks aktiviteleri performe edebileceğini ya da hangi aktivitelerde bulunabileceğini ayrıntısıyla tasvir edebiliyordu.

Tüm bunları teorik olarak nasıl kavrayacağız?

Kültürel tarihsel etkinlik teorisine göre önemli bir faktör bireyin diğer insanlarla ya da toplumsal bağlamla doğrudan karşılaşmıyor olmasıdır; insan etkinliği/eylemiyle dolayımlanmışlardır. Birey bu etkinlikler sonucu gelişir, ki bu etkinlikler hareketlerin, değişimlerin, yeniden modellemenin ve gelişmenin sonsuz bir dizisidir. Bir kişinin hayatı parçası olduğu etkinliklerin sayısıyla genişler, bilinçli ya da bilinçsiz olarak “içine girdiği etkinliklerle” genişler. Bireyin girdiği tüm etkinlikler içerisinde ve bu deneyimler aracılığıyla kendi öz imgesini, kişiliğini inşa eder ve toplumsallaşır. Bu diyalektik ilişkide kolektif gelişme her zaman bireysel gelişmeyi önceler.

Tam da burada kırılganlık ve şiddete dair bir kelam gerekli

Ethan’ın durumunda seks satmanın kendi tercihi olduğunu dile getirebiliriz ama pek çok erkek için bu kendi durumlarında pek çok kırılganlık biçimini içerir. Bir kırılganlık tarzı erken yaşlarda ev içinde yaşanan cinsel ve fiziksel istismardır ki bu çocukların evi terk etmesine neden olur. Evdeki istismar nedeniyle, koruyucu aile biriminden koparlar ve sokakta yaşamanın ya da çocuk emekçiliğinin güvensiz alanlarına girerler. Tam da bu haldeyken hayatta kalmanın alternatif bir biçimi olarak seks işçiliğiyle karşılaşır. Kırılganlığın çok daha aşırı bir tipi seks satma, trafiği, pornografi, seks gezileri ve seks turizminin de olduğu cinsel ve ekonomik sömürü biçimleridir.

Eşcinsel erkek bir çocuğun evi terk etmesinde diğer bir faktör “namus” korumaya dönük şiddet ve baskıdır. İran’da yaşayan ve 2015 yılında İsveç’e göç eden 18 yaşındaki Nasif ailesiyle birlikte kalmasını mümkünsüz kılan yapısal tehdit ve şiddet sistemini anlattı ki bu onu sokaklara ve sonrasında da İsveç’e sürüklemişti.

Nasif: “Yemek almak için çalışırsın, süt, yumurta vesaire. Sonra ne olur? Her şey çöp gibi toplanır? Çöpe ne olur? Bundan kim sorumlu? Aileye çöpü çıkarmayı kim hatırlatıyor? Sorumlu kişi, anne ya da baba. Sokakta toplanan

çöpleri atmaktan kim sorumlu? Nihayetinde hükümet. Eğer ailede biri çöpü atmazsa ne olur? Önce aile birini çöpü atması için zorlar. Eğer olmazsa, komşular polise haber verir ve en son hükümet devreye girer. Onlara göre ben çöp gibiyim İran'da. Bana tam çöp gibi bakıyorlar. Biri kibar davransa bile, diğeri affetmiyor. Eğer çöp olmadığımı düşünürlerse bir değerim olabilir ve yaşayabilirim. Örneğin, benim ülkemde ve buradaki insanlar için de gey olmak "hiçbir şey" olmak demektir. Gey olmak sapıklıktır. Ülkemde gey olmak tehlikeli bir şey. Ailem buna inanıyor ve çöpü evlerinden atmak için sorumluluk alıyor. Yani beni. Çocuklarını. Neden beni öldürmeleri gerekiyor? Çünkü yanlış olduğumu düşünüyorlar."

Genç çocukları sokağa atan ve seks satmayla ilişkilendiren başka bir güç ise totaliterci aile şiddetinden hayatta kalabilmek. Jamal bunu şöyle dile getiriyor:

Jamal: "Babamla ilişkim alabildiğine kötü, gey olduğumu öğrenmeden önce bile böyleydi. Beni taciz etmeyi, zorbalık yapmayı, dövmeyi seviyor, doğduğumdan beri. 17 yaşımdayken gey olabileceğimden şüphelendi. Olan şuydu, bir gün eve geldi ve bana vurmaya başladı. Yumruklamaya, tekmelemeye başladı. Kemiklerimi kırdı, yüzüm tamamen kan içindeydi, her şey çok fenaydı, vücudumun her yeri ağrıyordu. Hastaneye götürüldüm. Saçlarım uzundu, küçüktüm sakalım falan yoktu. Beni traş etti, odama girdi beni yere yatırdı, gidip makineyi aldı ve saçımı tamamen traş etti, üç yıl ceza verdi. Evet üç yıl. Üç yıl boyunca evden hiç çıkmadım. Hatta evden bile değil, odamdan hiç çıkmadım, sadece tuvalete gitmeme izin verdi sonra hemen odama dönüyordum. Ürdün'de olsaydık ailemizi utandırdığın için seni öldürüp gömerdim' diyordu".

Jamal sosyal hizmet çalışanları olarak farkında olmamız gereken farklı şiddet biçimlerinin altını çiziyor. En yaygın olarak bedende acıyı ya da zararı hedefleyen fiziksel şiddet gelmekte, tokat atmaktan ölüme kadar, ya da tecavüze kadar bunlar fiziksel şiddet. Zihinsel sağlık da korku, rahatsızlık, belirsizlik yaratmak amacıyla şiddetin doğrudan ya da dolaylı amacı olabilir, zorbalık ya da istismar bunun örnekleridir. Psikolojik şiddetin diğer biçimleri tanılamak ya da yanlış tanımak olabilir. Ayrıca birini kendi çıkarları doğrultusunda gerçekliği inşa etmek ve diğer kişinin bütünlüğüne bu doğrultuda saldırmak da bir şiddet biçimidir. Buna sembolik şiddet denir. Son olarak yapısal ya da toplumsal şiddet vardır, insanların gruplara ayrılması, izole edilmeleri, uzaklaştırılmaları ve toplumsal hiyerarşilerin yaratılması için yöneticilerin ya da iktidarın uyguladığı yapısal ve toplumsal şiddet. Bunun örnekleri "namus cinayeti", homofobik şiddet, "namus" şiddeti ve ayrımcılığı ya da cezalandırıcı yönetmeliklerdir.

Bu şiddet biçimleri HBTQ erkek çocukların toplumsallaşmaları sırasında kendilerini kötü hissetmelerine neden olur ve zihinsel hastalıklar için bir temel oluşturur. Nasif ergenlik döneminde etrafındaki kişilerarası görüşleri nasıl içselleştirdiğini, gey dostu örgütlerde katılım gösterdiğini ne hissettiğini ve yeni bir toplumsal sermayeyi nasıl kazandığını şöyle anlatıyor:

Nasif: “Geçmişte, sorunun bende olduğunu düşünüyordum. Kalbim mesela bir çocuğu seviyordu ama düşüncelerim bunun yanlış olduğunu söylüyordu. Herkes bunun yanlış olduğunu dile getiriyordu. Ailem yanlış diyordu. Aileme herkes benim yanlış olduğumu söylüyordu -bunun için de ben de sorunun ben olduğunu düşünüyordum-. Belki yanlışım. Ülkemde, örneğin, bir erkeğe sarılamam, öpemem, beni öldürürler. Bunun için yanlışın ben olduğumu düşünüyorlar. Ama buraya gelince benimle aynı şeyleri yaşamış olan geylerle karşılaştım, yavaş yavaş ‘yanlış olmadığımı’ hissetmeye başladım. Çünkü etrafımda benim gibi insanlar var.”

Toplumsal Sermaye

Toplumsal sermaye olgusu bireysel düzeyde geri dönüt alabilmek amacıyla, hedef odaklı etkinliklerce mobilize edilen ve ulaşılabilir olan toplumsal yapıya ilişik kaynaklarla birlikte, toplumsal ilişkilere yapılan yatırım olarak tanımlanır. (Lin 2008). Ethan’a dönersek başka insanlarla farklı etkinliklerde bir araya gelir ve çeşitli ortamlarla etkileşime girer. Ama Ethan yukarı doğru mücadele ettiğinde, seks işçiliğine odaklanmak ve seks içermeyen etkinliklerdeki arkadaşlarını arkasında bırakmak durumunda kalmaktadır. Seks ticaretinde yer aldığı için bu etkinliklerde insanlarla karşılaşır ve dolayısıyla en çok bu tarz etkinlikler için tavsiye edilmektedir. Diğer yandan, yalnızca çok yakın arkadaşları seks işçiliğini bilmektedir ve ailesine ve başkalarına ve hatta annesine bile açık değildir çünkü etiketlenmekten korkmaktadır. Dolayısıyla onların desteğinden faydalanamamaktadır ve seks işçiliğinin üzerini örtmek büyük bir enerji ve zamana mal olmaktadır, bu da yoğun bir stres kaynağıdır. Deneyimini “toplum”a geri döndürmek konusunda onu kısıtlayan en azından iki faktör vardır; birincisi seks işi “anonymous”tur ve ikincisi toplumun “lanetli cinsellikleri”ne sahip insanları da seks endüstrisi dışında onunla iletişime geçebilir olacaklardır. Gündelik hayatı seks işçiliği etkinlikleri ile sınırlı olduğunda şansı sınırlıdır. Diğer bir deyişle, yalnızca sınırlı sayıda etkinliğe erişimi vardır ki bunların tümü seks işçiliği ile ilişkilidir. Hayatında bir değişim yaratmak için etiketleyici seks işçiliği etkinlikleri dışındaki diğer etkinliklerde geniş bir insan çeşitliliği ile ilişki geliştirmeli ve bunu düzenli hale getirmelidir.

Sağlığa Erişimin Engellenmesine Dair Yeni ve Farklı Yaklaşımlar

Toplumsal hizmetler yardım sağlayabilmek için seks satmakta olan Ethan'a ya da diğer erkek çocuklara ulaşmak konusunda başarısızdır. Ne de yeterli eğitim ya da istihdam melekelerini geliştirebilmek için yardım önerilmiştir. Üstten bakılmalarının temel nedenlerinden bir tanesi toplumsal hizmetler ve kamu sağlığı programlarının erkek seks işçiliğinin ortaya koyduğu karmaşık durumu tanımak istememesidir. Çalışmamın temel bulgusu dış seks işçiliği etkinliği, genelev ve özel iş ile genç adamın içsel deneyim iyeliği (özelik kapasitesi) arasında karşılıklı bir bağlantı vardır. Dahası seks işçiliği etkinlikleri toplumsalın daha geniş yapısına gömülüdür. Bu durum etkinlikteki eylem ve normları koordine eder ki bunlar erkek seks işçiliğini utarılacak, etiketlenilecek, görünmez ve kurban olmaya, açık şiddete yol açabilecek bir toplumsal konum olarak ortaya koyar. Özelik derecesine bağlı olarak, kırılabilirlikla baş edebilme kapasitesi ve bilinci değişmiştir. Çalışma, bireylerin kendi hayatlarının sorumluluğunu aldığında sağlıklarına, ekonomik ve toplumsal geleceklerine daha çok özen gösterdiklerini ortaya koymaktadır.

O zaman ne yapmalı?

En önemli nokta seks pozitif kimlik gelişimini desteklemektir, aynı zamanda bireyle buluşurken çeşitlilik ve çoğulluk teşvik edilmelidir. Seks temelli ve riskli davranışlar üzerine bireyin iyi temellendirilmiş kararlar alabilmesi için yardımcı olmamız gerekir ki bu seks işçiliğine devam etmek ya da etmemek üzerine kararları da içerir. İnsan hakları perspektifinden bakıldığında tüm ayrımcılık biçimlerine karşı hareket edebilmeliyiz ve bireyin hayatına dair bütüncül bir bakış açımız olmalıdır. Bunu yapabilmek için de hayatlarında olmak ve ne söylediklerini dinlemek gerekir.

Knutagård H. (2003) *Introduktion till Verksamhetsteori*. [Introduction to Activity Theory] Lund:Studentlitteratur.

Knutagård, H. (2016) To do or not do, that is the question: A male sex worker's perspective. *International Public Health Journal* 2016;8(2).

Knutagård, H. (2021) Där, här och mittemellan – några migrerade hbt-mäns röster om sexuell utsatthet. In: Pernilla Ouis (red.) *Sexualitet och migration i välfärdsarbetet*. Lund: Studentlitteratur. Lin N. (2008) Building a Network Theory of Social Capital. In: Lin N, Cook K, Burt RS. *Social Capital, Theory and Research*. New Brunswick, London: Aldine Transaction.

* Bu yazı, Avrupa Birliği'nin desteklediği Eşit Haklar için Savunuculuğu Güçlendirme Projesi kapsamında hazırlanmıştır. Bu durum, yazının içeriğinin AB'nin resmi görüşünü yansıttığı anlamına gelmemektedir.

Kapsayıcı Sosyal Hizmet

Brian O’neill

Bu kısa makalede özel olarak LGBT insanlardan ziyade genel olarak insanlarla ilgili sosyal hizmetler pratiği için bir ilke önermek istiyorum: hizmet alan herkesin, LGB olarak açıkça tanımlansın tanımlanmasın, bir düzeyde eşcinsel bir cinsel cazibeye sahip olabileceğini varsayalım. Dolayısıyla tüm cinselliklerden, toplumsal cinsiyet kimliklerinden, etnik ve ırksal arka-plandan, yeteneklerden ve sosyal sınıflardan gelen insanlar için etkin ve güvenli olan bir sosyal hizmetler yardımı sağlamak zorundayız. Bunun üzerine düşüncelerimi anlamama yardımcı olması için kendi kişisel ve mesleki hayat öykümü de gözden geçireceğim.

Ben 69 yaşında, geleneksel bir Katolik ailenin 7 çocuğunun en büyüğüm. Annem ve babamın ikisi de Kanada’nın kırsal bölgelerinden gelmişlerdi ve büyük bir kent olan Toronto’da yaşıyorduk. Aile içinde seks hakkında konuşulan şey sadece evlilik dışı seksin tüm biçimlerini yasaklayan Katolik ahlaki ilkeleriyle yaşamamız beklendiği idi. İlkokulu ve ortaokulu Katolik okullarında okudum ki onlar da bu değerleri daha da güçlendirmekten başka bir şey yapmadı. Homoseksüellerle ilgili duyulabileceğiniz tek söz onların sapkın, suçlu ve tehlikeli bir doğaya sahip olduklarıydı.

İlkokulda belirsiz bir biçimde de olsa diğer çocuklara karşı bir tür ilgim olduğunun farkındaydım; lisedeyse diğer çocuklara cinsel ilgi duyduğumun kesinlikle ayırdındaydım ancak 1960’larda olduğumuzdan, geylerle ilgili bir toplumsal tartışma yoktu ve eşcinsel bir cinsel ilişki veya aşk yaşayacağımı hayal dahi etmiyordum. En sonunda bundan “kurtulacağımı” düşünüyordum; bu yüzden de lise ve üniversite yılları boyunca kızlarla çıkmaya devam ettim. Ne var ki, elbette bu olmadı ve üniversitede bir başka öğrenciyle tanıştım; kısa bir ilişkimiz oldu... 1960’larda olduğumuzu ve toplumda homoseksüelliğe ilişkin herhangi bir kabul olmadığını aklımızın bir köşesinde tutalım. Sonunda, 1971’de okuldan mezun olduğumda, “gey özgürleşme” hareketi doğuyordu ve kendimi geylerin kabul edilmesi için çalışan yerel gey gruplara katılarak “dışarı çıkmaya” başlamış buldum.

Benim sosyal hizmetler kariyerim 1968'de çocuk sağlığı – çocuk ve aile hizmetlerinde başladı. LGBT insanlar ayrımcılık karşısında henüz hukukî haklara sahip olmadığı için, kendi cinselliğini meslek yaşantımda gizledim... ve hizmet verdiğim kişiler de kendi eş-cinsel yönelimlerini gizliyordu... herkesin heteroseksüel olduğu varsayılıyordu. Kendi hizmetimde, hizmet verdiğim bazı kişilerin, hem ebeveyn hem de çocuk, eşcinsel yönelime sahip olduğunu düşünüyordum. Ne var ki bunu açıklamak için kendilerini güvende hissetmiyorlardı ve kimliklerinin bu yönünü gizlemek onların çatışma yaşaması ve acı çekmesi anlamına geliyordu. Maalesef, hizmet alan kişilerin yaşamlarının ilgili olabilecek cinsel yönlerini ifşa etmeye yetecek kadar güven hissetmiyordum. Bu nedenle, benim sosyal hizmetler pratiğim hizmet alan bazı kişilere etkin şekilde yardımcı olmada yetersizdir.

Neyse ki, eş-cinsel davranışları 1969'da etkin bir şekilde suç olmaktan çıkarıldı ve cinsel yönetim temelinde ayrımcılık 1970'lerdeki bölgesel insan hakları kararnamele ve 1985'de federal anayasa tarafından yasaklandı. Bunu takiben Kanada'daki profesyonel sosyal hizmetler kurumlarının etik davranış kuralları da gey karşıtı ayrımcılığını yasakladı.

Sosyal Hizmetler üzerine yüksek lisansımı 1971'de ve doktoramı 2004'te bitirdim. Doktora araştırmam gey erkeklerin Kanada'da sosyal hizmetler eğitiminde neler deneyimlediklerine odaklıydı. Genel olarak, onların deneyimi, sosyal hizmetler okulları veya sosyal güvenlikte gey sorunlarının nadiren tartışıldığı yönündeydi ve hâlâ böylesi konular açma konusunda kendilerine pek güven duymuyorlardı. Eşcinsellik artık zihinsel bir hastalık olarak kabul edilmemesine rağmen, hâlâ insanların damgalandığı bir durum konumundaydı. Eş-cinsellik tartışmasının sessizleştirilmesinin yollarından birisi de sosyal güvenlik politikaları kadar sosyal hizmetler eğitimi pratiklerinden bu konulara itaatti. Bu soruna çözüm bulmak için yaptığımız ilk şeylerden birisi sosyal hizmetler okullarının müfredatının, sosyal güvenlik politikaları ve pratiklerinin LGBT konusunu kapsamasını savunmaktı. Savunduğumuz bir diğer şey de, sosyal hizmetler öğrencilerini farklı cinsel yönelimler ve toplumsal cinsiyet kimliklerinden insanlarla birlikte çalışabilecekleri şekilde yetiştirmektir.

1995'ten beri bir sosyal hizmetler okulunda bir öğretim görevlisi olarak akademik kariyerime başladığımdan beri, bu hedefler doğrultusunda çalıştım. Sosyal hizmetler çalışanlarının toplumsal cinsiyet beyanı, cinsellik, din, ırk, etnisite, yetenekler ve sosyal sınıf bakımından çeşitlilikleri de ihmal etmeden tüm insanlara etkin bir şekilde müdahale etmesine yardımcı olma konusunda önemli bir mesafe kat edildi. Benim öğretmeye çalıştığım kilit bir ilke, hiz-

met alan kişilerin otomatik olarak heteroseksüel olduklarını, onlar bize aksini açıkça söylemedikleri sürece, varsaymamamızdır; hepimiz farklı toplumsal konumlara sahibiz, onları tüm durumlarda her zaman göstermeyiz, ancak bunu tüm insanlar için güvenli ve etkin bir şekilde hayata geçirmeliyiz.

Eleştirel bir inceleme: Sosyal hizmetler eğitiminin değerlendirilmesi

Martin Higgins

İngiltere'nin 2002'de sosyal hizmetler alanında lisans eğitime başlamasının ardından Sosyal Hizmetler Reform Dairesi'nin 2013'te getirdiği yeniliklerin uygulanmasıyla zirvesine ulaşan sosyal hizmetler eğitiminde bir dizi önemli değişim yaşandı. Sosyal hizmetler değerlendirmeleri modernite, refleksif (düşünsel) modernite ve denetim toplumu gibi toplumdaki daha geniş eğilimlerle bağlantılandırılabilir. Bu daha geniş etkiler, değerlendirmenin kullanımını etkiler. Sosyal hizmetlerde değerlendirme kullanım "rutin"i, modernite, refleksif modernite ve denetim toplumu temaları arasında konumlandırılır. Bu temaların tarihsel olarak birbirlerinden kesin çizgilerle ayrılmış olarak görülmemesi gerekmesine rağmen, yine de sosyal hizmetler alanında sınırlı değerlendirme kullanımı mesleği aşarak toplumdaki daha geniş eğilimlere sirayet eder. Modernite, değerlendirmeleri etkin bir müdahale yolu bulmak ('sonuç veren') olarak anlar. Refleksif modernite değerlendirmeleri, içkin riskleri ve belirsizlikleri yönetmenin bir biçimi olarak ele alır: değerlendirmeler rutin hale gelir çünkü artık bir proje hakikatine veya başarıya erişmek için kullanılmazlar. Refleksif modernitede değerlendirmeler, çağdaş toplumun içindeki verili güvensizliği gizlemek için kullanılırlar. Denetim toplumu ise, neorigourismi nedeniyle ilk bakışta modernitenin öz-güvenine bir dönüş gibi görünebilir. Yine de, neorigourismini akıldan başka bir otoriteye dayanan bir kesinlik dayatmasını yeniden üretir. Değerlendirmeler, kültürel normları yeniden güçlendirerek kurumları onaylamak için kullanılır.

Sosyal hizmetler alanında bulunduğumuz yerden daha ileriye gidip gidilemeyeceği, sosyal hizmetler alanının Uluslararası Sosyal Hizmetler Alanında Çalışanlar Federasyonu gibi var olan kurumların eleştirel bir umut pedagojisi geliştirme hedefi temelinde ilerleyip ilerleyemeyeceğine bağlıdır. Benim çalışmamın kilit mesajı, sosyal hizmetler eğitimi değerlendirme çalışmalarının, geç-modernitenin temelinde yatan gerilimlerin aynası olduğudur. Dolayı-

sıyla, sosyal hizmetler eğitiminin sosyal hizmetler alanında eleştirel bir pedagojik yaklaşım benimsemesi gerekmektedir. Eleştirel bir sosyal hizmetler pedagojisinin, eleştirel ve eğitime dönük olması nedeniyle, değerlendirme kullanımı rutinini pratikle gerçek bir birleştirme aracına dönüştürebilir.

LGBT için eleştirel bir umut pedagojisi, bu geç-modernite ve belirsizlik bağlamında görülebilir. Geleneksel heteronormatif belirsizlikler ve kültürel normlar, kesişimsellik gibi böylesi geç-modern kavramların kullanımıyla sor-gu konusu edilebilir. Kesişimsellik, bireyler ve gruplar içindeki baskı ve çok-lu çeşitlilik formlarını açığa çıkaran bir çerçevedir. Kesişimsellik, görünüşte homojen gruplar içindeki örtük farklılıkları görünür kılar ve sosyal hizmetler çalışanları ve öğrencilerinin çoklu baskıların etkisini anlamasına yardımcı olabilir (Todd and Coholic, 2015). Örneğin Todd ve Coholic (2015) makalelerinde kesişimselliğin dinsel köktencileri ve LGBT pozitif öğrencilerini eleştirel bir pedagojik alan içinde bir araya getirebilmek için nasıl kullanıldığını açıklar.

Sonuç olarak, eleştirel bir sosyal çalışma pedagojisi, değerlendirme kullanım rutinini pratikle gerçek bir birleşmeye dönüştürme potansiyeline sahiptir. Kesişimsellik gibi kavramlar heteronormatif pratiklere karşı bir geç-modern eleştirel tavır sunabilir. Böylesi bir sosyal hizmetler vizyonu mevcut sosyal hizmetler pratiğini dönüştürme olanağına sahiptir.

Referanslar

- Higgins, M. (2015) Evaluations of social work education: a critical review, *Social Work Education, The International Journal*, 34 (7) s. 771-784)
- O'Neill, B., J., Swan, T., A. ve Mule, N. (eds) (2015) *LGBTQ people and social work: international perspectives*. Canadian Scholars' Press: Toronto.
- Todd, S. ve Coholic, D. (2015) Christian fundamentalism and anti-oppressive practice social work pedagogy: rethinking the inclusion of fundamentalist beliefs within the queer-positive classroom, O'Neill, B., J., Swan, T., A. ve Mule, N. (ed) (2015) *LGBTQ people and social work: international perspectives* içinde. Canadian Scholars' Press: Toronto.

Neorigourism: çağdaş toplumun belirsizliğine verilen korkulu bir yanıt olarak anlaşılabılır. Kavram, müzakere ve tartışmaya açık olmayan bir değerler ve varsayımlar sistemini yeniden tesis etmenin bir biçimine işaret eder. Her toplum, rutinler ve ortak amaçlar tesis etmeye ihtiyaç duyar. Neorigourismi ayıran şeyse, onun geleneksel kurumların bugünün dünyasının açıklığına verdiği bir tepki olmasıdır

Sosyal Hizmetlerin LGBTIQ'lere Karşı Sorumlulukları

Nick J. Mulé

Sosyal hizmetler ve LGBTIQ'ler arasındaki ilişki düşünüldüğünde, uluslararası sosyal hizmet kurumları tarafından belirlenen etik ve ilkelere bakmak önemli bir başlangıç noktasıdır. Bir gözümüzü sırasıyla Türkiye'nin sosyal hizmet disiplini ve LGBTIQ topluluklarının mevzu bahis olduğu gelişimsel aşamanın özellikle üzerinde tutarak, Türkiye gibi bir ülkedeki LGBTIQ'ler ile söz konusu etik ve ilkeler arasındaki ilişkilere bu noktadan bakmak son derece önemlidir. Ben kendi adıma, disiplin ve bu toplulukların kendi konumları hakkındaki düşüncelerinden tümüyle bağımsız olarak, tam da ezilenlerin ihtiyaçları için toplumsal adaleti adres göstermeye adanmış gerçek doğası nedeniyle sosyal hizmetlerin LGBTIQ'lere karşı bir sorumluluğu olduğu konumunu benimsiyorum.

Uluslararası Sosyal Hizmet Etik ve Prensipleri

Hem Uluslararası Sosyal Hizmetler Federasyonu (IFWS/USHF) hem de Uluslararası Sosyal Hizmetler Okulları Birliği'nin (IASSW/USHOC) Temmuz 2014'te onayladığı yeni bir küresel sosyal hizmet tanımında şöyle yazar: "Sosyal adalet, insan hakları, kolektif sorumluluk ve farklılıklara saygı prensipleri sosyal hizmetlerin merkezindedir". Ayrıca, tanımdan alınan bu kesit toplumsal değişime bir adanmışlığa işaret eder ve sosyal hizmet ve toplumsal dönüşüm, insanların süreç içinde olumlu yönde gelişimi, güçlendirilmesi ve özgürleştirilmesi çerçevesinde birbirini destekler. Bu tanımlama, pratiklerimizin kendileri aracılığıyla toplumsal adalete katkıda bulunduğu insan hakları ve onuruyla ilgili olarak sosyal hizmet disiplinine adanmış ve genel kabul görmüş etik ve ilkelere türetilir. Bu etik ve ilkelere ek olarak, cinsel yönelim ve cinsiyet ifadeleri üzerine tanınma ve bu karakteristikler çeşitliliğinin farklılaşan biçimlerde nasıl ele alınabileceğine dönük ISFW metinlerinin kabulünden söz edilebilir. Bazı ülkelerde, cinsî ve cinsel çeşitlilik için bazı kısıtlamalar olabilir ve bunlar yasal yaptırımlar ve/veya sosyal damgalamalar

biçiminde olabilir. Yine de, sosyal hizmetler mesleği kurtuluş için mücadele eden genel LGBTIQ özgürlük hareketiyle kamusal bir şekilde yan yana gelir.

Türkiye'nin LGBTIQ ve Sosyal Hizmetler Senaryosu

LGBTIQ'lerin hem hukukî haklarının sınırlı olduğu, hem de toplumsal yaptırımlarla karşı karşıya kaldıkları Türkiye gibi bir ülkede uluslararası baskı, pek çok ülke LGBTIQ'lerin özgürleşmesini desteklediğinden, çok önemli bir araçtır. Bölgesel olarak bu durum Türkiye'nin katılmaya can attığı AB'yi de kapsamaktadır. Türkiye'de bir disiplin olarak sosyal hizmetlerin sadece yarım yüzyılın biraz üzerinde bir geçmişe sahip olduğu düşünüldüğünde, sosyal hizmetlerin bu ülkede görece genç olduğu söylenebilir. Yine de, Türk sosyal hizmetler mesleği gelecekteki Türk sosyal hizmet çalışanlarını eğiten Türk üniversitelerindeki sosyal hizmetler okullarının sayısının hızla yükselmesiyle büyümeye devam etmektedir. Örneğin Türk Sosyal Hizmet Alanında Çalışanlar Derneği (TASW/TSHAÇD) hem IFSW'nin hem de IASSW'nin üyesidir. Dernek, Türkiye'yi her iki uluslararası sosyal hizmetler kurumunun gerektirdiği şekilde insan hakları ve toplumsal adaleti yüksekte tutan etik ve ilkelere doğrudan bağlamaktadır. Türkiye'deki LGBTIQ'lerin talebi düşünüldüğünde, sosyal hizmetler mesleği LGBTIQ sorunlarını çözmede kilit bir role sahiptir.

O halde sosyal hizmetler ağı, LGBTIQ Türklerinin insan hakları, onuru ve öz-saygısına dikkat çekmede nasıl rol oynayabilir? İlk ve öncelikli olarak, Türk sosyal hizmetler alanı, KAOS GL ve diğer Türk LGBTIQ gruplarıyla çalışma stratejileri ve iletişimi tesis ederek Türk LGBTIQ'lerle birlikte çalışmalıdır. Türkiye'nin LGBTIQ'lerine kendi sorunlarını belirleme ve eğer olacaksa hangi müdahalenin en faydalı olacağını belirlemesine imkân tanınması bakımından, bu önemlidir. Böylesi bir yaklaşım, LGBTIQ'lerin istedikleri yaşamları kendilerinin belirlediği bir LGBTIQ özgürleşme perspektifiyle de uyumludur. Etkin sosyal çalışma müdahalesinin bir amacı da kurtuluş çabasında olanlarda öz-belirlenim hakkını tesis etmektir.

İkinci olarak, sosyal hizmetler bir istihdam alanı olarak yaşam ve toplumun en uzak köşelerine bile ulaşabilecek kadar geniş kapsamlıdır. En mikro düzeyde, sosyal hizmet alanında çalışanlar bireylerle, çiftlerle, ailelerle ve gruplarla cinsel yönelim, toplumsal cinsiyet kimliği ve ifadesiyle ilgili sorunları çözmede hassas ve korunaklı bir biçimde ilişki kurabilir ve müdahale edebilirler. Orta düzeyde, sosyal hizmetler toplumla uyum ve kalkınmayı, kamu eğitimini ve toplumsal cinsiyet ve cinsel çeşitliliği kabul eden ve kutlayan daha açık ve kucaklayıcı bir toplumu besleme gibi konuları içerebilir. Makro düzeydeyse, sosyal hizmetler alanında çalışanlar haklar, yardımlar,

kaynaklar, araştırmalar ve hizmetler bakımından LGBTIQ'leri tanıyan daha kapsayıcı politikaları hayata geçirmek için kendi ses ve müdafaa yeteneklerini kullanabilirler.

Üçüncü olarak, baskıcılık ve güç temelli pratik usullere karşı işlevini etkin bir şekilde gösterebilmesi için, sosyal hizmetlerin içinde çalıştıkları ortam ne olursa olsun tüm çalışmalarında toplumsal cinsiyet ve cinsel çeşitliliğine yararlı olmayan bir yaklaşım benimsemesi gerekir. Sosyal hizmetler çalışanları çocuklar, gençler, yetişkinler veya yöneticiler, etnik ayrımcılık mağduru gruplar, engelliler, zihinsel sağlıkları yerinde olmayanlar veya herhangi bir dinin mensuplarıyla çalışabilirler. Sosyal hizmetler alanında çalışanlar sosyal güvencilikte, sağlık alanında, konut, eğitim, ceza infaz kurumlarında vs. çalışabilirler; cinsel yönelim ve toplumsal cinsiyet kimliği ve beyanı konusunda açık bir zihne sahip olmak ve bunu sürdürmek LGBTIQ insanların ve dostlarının sorunları ve kaygılarını hassas bir şekilde çözmede çok daha etkin müdahalelerde bulunacaktır.

Son olarak ve en önemlisi, sosyal hizmetler alanında çalışan görevlinin, işine homonormatif bir neoliberal yaklaşım benimseyerek hasara neden olmamasıdır. Heteroseksizmin ve natrans durumunun yaygınlığı, LGBTIQ'lerin hayatlarını nasıl yaşaması gerektiğini farkında bile olmadan tanımlayabilir. LGBTIQ özgürleşmesinin dostu olan saygılı ve saygın bir yaklaşım kendi hayatlarını seçtikleri gibi yaşama konusunda LGBTIQ'lere yardımcı olan bir karşılıklı ilişki tesis eder. Sosyal hizmetler alanına bu yaklaşımda etkin olması için yardımcı olacak etkin bir araç, öncelikle LGBTIQ olduğu bilinen sosyal hizmetler çalışanlarının görünür olmasını sağlamak ve ikinci olarak da LGBTIQ toplulukları ve nüfusuyla çalışmanın hassas, etik ve etkin araçlarından öğrenmek.

Sonuç

Sosyal hizmetler, kişisel saygınlık, insan hakları ve toplumsal adaletle bağlılık temelinde LGBTIQ bireylere karşı doğrudan ve önemli bir sorumluluğa sahiptir ve bu durum, uluslararası kurumlarının etik ve ilkelerinde belirtilir. Türkiye'deki hem sosyal hizmetler alanı hem de LGBTIQ topluluklarıyla ilerlemeci kalkınma, ikisi arasında var olan kurtuluş için ortak hedeflerde mevcuttur. İster mikro, orta ister makro düzeylerde, sosyal hizmetler LGBTIQ Türk toplulukları, ikincisinin tam da bu topluluğun kendisi tarafından tanımlandığı gibi özgürleşmesi bakımından birlikte çalışabilir. Sosyal yaşam ve LGBTIQ toplulukları arasındaki ilişki genel olarak önemli bir ilişkidir ve bu ilişkinin toplumsal adaletin karşılıklı hedeflerine katkı sağlayabilmesi için beslenmesi gerekir.

Lezbiyen, Gey, Biseksüel ve Trans Sağlık Yetersizlikleri: Sosyal hizmetlerde uluslararası perspektifler

Julie Fish ve Kate Karban

Sosyal hizmetlerin sağlık eşitsizlikleriyle mücadeledeki rolü için uluslararası zorunluluk

İnsanların toplumsal koşullarının, sağlık ve sıhhatleri üzerinde giderek artan bir etkiye sahiptir. Önyargı ve ayrımcılık, lezbiyen, gey, biseksüel ve trans (LGBT) insanların yaşamlarını sınırlar ve sağlık alanında eşitsiz sonuçlar oluşmasına katkıda bulunurlar; bu kitap sosyal hizmetlerin LGBT'lerin karşılaştığı sağlık eşitsizliklerini çözmede ve olumlu sosyal bakım sonuçlarını teşvik etmede nasıl işlev gösterebileceğini açıklar.

İnsan hakları yaklaşımları

Evrensel beyannameden yaklaşık yetmiş yıl sonra, LGBT insanların insan hakları, Birleşmiş Milletler (BM) tarafından Herkes Özgür ve Eşit Doğar (Born Free and Equal) (BM, 2012) isimli çığır-açıcı bir belgeyle kabul edildi. Söz konusu belge tüm üye ülkelerin uygulamak durumunda olduğu, LGBT insanları için beş başlık ve koruma belirleyen çekirdek bir hukuki zorunluluk belirler. Bununla birlikte söz konusu beş ilke, LGBT insan hakları için küresel bir öncelik oluşturan sosyal koruma ve sağlık hakkını da kapsayan Yogykarta İlkeleri'nde özetlenen hak sayısına (29) göre oldukça yetersizdir. (Uluslararası İnsan Hakları Hizmeti (IHSR), 2007).

İnsan hakları yaklaşımları insanların sağlığı üzerine etkide bulunan toplumsal ve politik adaletsizliklere uluslararası bir perspektif getirmeye çalışır. Pek çok ülkede, LGBT insanlar BM İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin kapsadığı hak ve özgürlüklerden faydalanamamaktadır. 76 BM üyesi ülkede,

yetişkinler arasında karşılıklı rızaya dayalı eş-cinsel davranış hapisle sonuçlanan bir şekilde cezalandırılmaktadır; üstelik, beş ülkede eş-cinsel davranış ölüm cezasıyla karşılaşabilmektedir. İnsan hakları yaklaşımları insanlık için temel olan hakların eksikliğinin sağlık ve sıhhat üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olduğunu kabul eder. Söz konusu yaklaşımlar, insanların aile ve özel yaşamlarına saygı, aşağılayıcı muamele görmeme hakları ve kendi yaşamları üzerinde kendi kontrollerine sahip olma ve kamu kurumlarından adil ve eşit hizmet alma özgürlüğünü koruduğundan sosyal hizmetler alanıyla da ilgilidir (Fish, 2009; 2012).

Bir sosyal hizmetler çalışanı, genç bir LGBT insanını okulda veya sağlık alanında bir homofobik saldırıdan korumak için müdahale ettiğinde; bir sosyal hizmetler çalışanı LGBT hizmetlerinden faydalanan bir engellinin kendi yaşamını yönetmek için daha fazla şansa sahip olmasını sağladığında veya bir sosyal hizmetler çalışanı yaşlı bir LGBT insanının maruz kaldığı toplumsal izolasyonu kabul ettiği ve onu ıslah etmek için stratejiler belirlediğinde, sosyal ve sağlık eşitsizliklerini çözmeye ve yaşam kalitesini geliştirmeye katkı sağlamış olurlar. Günlük pratikte, bu müdahaleler sosyal hizmetler alanı için olmazsa olmaz olarak tanımlanabilir, ancak sosyal hizmet çalışanları genellikle toplumsal eşitsizliklerin etkisini hafifletmede insan sağlığının faydalarından habersizdirler (Fish ve Karban, 2013).

Her çocuğa hayatta en iyi şansı ver

Bir çocuğun yaşamının ilk yılları süresince olanların, onun sağlık ve sıhhati üzerinde uzun dönemli bir etkisi vardır. Bu etki onların zihinsel sağlığını, eğitim başarılarını ve gelecekteki ekonomik konumlarını da kapsar. Sosyal hizmetler çocukları şekillendiren bu yıllar boyunca aile desteği ve erken müdahale (Sure Start, Homestart ve Think Family gibi programlar dâhil olmak üzere) yoluyla kilit bir rol oynarlar ve çocukların zarar görmemesi için onları koruyarak, kamusal bakım alanında çocukları desteklerler. Sosyal hizmetler çalışanları potansiyel koruyucu ebeveyn havuzunu genişleterek çocuklara hayattaki en iyi başlangıcı verebilirler. Pek çok ülke son dönemde hayata kötü bir başlangıç yapmış olan veya doğdukları aileden ayrılmış çocuklar için bakım ve evlat edinme hizmetlerinde LGBT insanların yer almasını sıcağı karşılamıştır. Kimi araştırmalar LGBT insanlar tarafından evlat edinilen çocuklar için sonuçların olumlu olduğunu göstermektedir: Onlar da en az heteroseksüel çiftlerin evlat edindikleri kadar başarılıdır (örneğin Mellish vd. 2013).

Sosyal hizmetler LGBT çocukları ve genç insanların hayata en iyi başlangıcı yapmasına, genç insanları pozitif LGBT kimlikleri geliştirmek için destekleyerek katkı sağlayabilir. Sosyal hizmet çalışanları çocukları evlat edinmek isteyen ailelere veya koruyucu aile bakımına yerleştirmede merkezi bir rol oynayabilir ve ailelerle çocukları eşleştirme süreci cinsel yönelimleri ve toplumsal cinsiyet kimlikleri ne olursa olsun koruyucu ve bakıcıların yetenek ve vasıflarını kabul etmelidir.

Referanslar

- Fish, J. (2008) Navigating Queer Street: Researching the Intersections of Lesbian, Gay, Bisexual and Trans (LGBT) Identities in Health Research. *Sociological Research Online*, cilt 13, sayı 1, <<http://www.socresonline.org.uk/13/1/12.html>>.
- Fish, J. (2009). All things equal? Social work and lesbian, gay and bisexual global health inequalities. P. Bywaters, L. Napier & E. McLeod (Ed.) içinde, *Social work and global health inequalities: Policy and practice developments* (s. 144-149). Bristol: The Policy Press.
- Fish, J. ve Bewley, S. (2010) Using human rights based approaches to conceptualise lesbian and bisexual women's health inequalities. *Health & Social Care in the Community*, cilt 18, sayı 4, 355-362.
- Fish, J. ve Karban, K. (2013) Health inequalities at the heart of the social work curriculum. *Social Work Education* 01/2013; online. DOI:10.180/02615479.2012.742502nd productivity
- Uluslararası Sosyal Hizmetler Çalışanları (IFSW) (IFSW) (2008) Policy Statement on Health. Erişim 27.8.13: (<http://ifsw.org/policies/health/>).
- IFSW / IASSW / ICSW (2012) The Global Agenda for Social Work and Social Development: Commitment to action. Erişim 1.9.2013: <http://ifsw.org/get-involved/agenda-for-social-work/>
- Uluslararası İnsan Hakları Hizmetleri (2007). *Yogyakarta principles on the application of international human rights law in relation to sexual orientation and gender identity*. Erişim 4 Mart 2009, http://www.yogyakartaprinciples.org/principles_en.pdf
- Marmot, M. (2008) *Closing the Gap in a generation: health equity through action on the social determinants of health*. Commission on Social Determinants of Health, WHO: Geneva.
- Mellish, L. Jennings, S. Tasker, F. Lamb, M. ve Golombok, S. (2013) *Gay, Lesbian and Heterosexual Adoptive Families*. London: British Association for Adoption and Fostering.

Temel Kavramlar

Cinsel Yönelim: Belli cinsiyet ya da cinsiyetlerdeki kişiye ya da kişilere karşı süregelen duygusal, romantik ve/veya cinsel çekimi ifade eder. Kişiler beyanlarıyla cinsel yönelimlerini ifade edebilecekleri gibi etmeyebilirler veya baskı ve şiddet görme ihtimalinden dolayı edemeyebilirler de. Dışarıdan gözlenerek, birtakım kalıp yargı ve önyargılar üzerinden veya varsayımlarla kişinin cinsel yönelimi anlaşılamaz. Bir kişinin kadınsa erkeklere, erkekse kadınlara karşı süregelen duygusal, romantik ve/veya cinsel çekimini ifade eden heteroseksüellik ile LGBTİ+ kısaltmasındaki lezbiyen, gey, biseksüel kimlikleri ve + şemsiye teriminin içerisinde yer alan kimliklerin bir kısmı cinsel yönelimler arasındadır. Cinsel yönelim çeşitliliği, cinselliğe ilişkin çeşitliliğin doğal bir sonucudur. Cinsel yönelimlerin hiçbiri diğerinden daha doğal, daha sağlıklı, daha üstün, daha “normal” değildir.

Cinsiyet Kimliği: Kişilerin kendilerini ait hissettikleri ve özdeşim kurdukları cinsiyetlerini ifade eden bir tanımdır. Cinsiyet kimliği dışarıdan gözlenerek, fiziksel ya da fizyolojik özellikler üzerinden birtakım varsayımlar ya da atamalar üzerinden anlaşılamaz. Cinsiyet kimliği, sadece bedenle ilgili olmayıp, psikolojik ve sosyal yönleri de içeren bir süreç ve terimdir. Cinsiyet kimliği bir yandan kişilerin öz-belirlenim haklarını, kendi bedenleri üzerindeki tasarruflarında özgür olabilmelerini, toplumsal yaşama kendilerini eşit ve özgür hissedebilecekleri şekilde katılabilmelerini de ilgilendiren bir kavramdır.

LGBTİ+: Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Trans ve İnterseks kimliklerinin baş harflerinden oluşan kısaltmadır. Lezbiyen, Gey, Biseksüel, cinsel yönelim; Trans, cinsiyet kimliği; İnterseks ise cinsiyet özellikleri/karakteristiğidir. Bu tanımlar dışındaki cinsel yönelim ve cinsiyet kimliklerini kapsama açısından son yıllarda kısaltmanın sonuna “daha fazlası” anlamında + işareti de konulmuştur. + işareti cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği çeşitliliğinin bu kısaltmada yer alan kimliklerden çok daha fazla olduğunu işaret etmektedir.

Eşcinsel: Kendi cinsiyetinden kişilere duygusal, romantik ve cinsel yönelim içinde bulunan kişileri tarifler. Homoseksüel (homosexual) keli-

mesinin Türkçesidir. Zamanında bir tıp terimi olarak kullanıldığından günümüzde “homoseksüel” ile “homoseksüellik” terimleri kullanılmamaktadır. Eşcinsellik, “homosexuality” teriminin birebir çevirisi olduğu halde, “homoseksüellik” terimine yüklenmiş olumsuzluğu taşımadığından Türkiye’deki LGBTİ+ hareket tarafından gerektiğinde kullanımı devam etmektedir. Eşcinsel ifadesi her ne kadar kişinin kendi cinsiyetine dair bir bilgi vermese de; ataerkil sistemin bir sonucu da olarak kalıp yargılar sebebiyle eşcinsel denildiğinde günlük hayatta daha çok erkek eşcinseller akla gelmektedir. Oysaki eşcinsel kelimesi kişinin cinsel yönelimine dair bir ifadedir ve kişinin cinsiyetine dair bir bilgi vermez.

Lezbiyen: Kadın eşcinsel. Duygusal, romantik ve cinsel yönelimleri kendi cinsinden olanlara yönelik kadınları tanımlar. Terim, Yunan kadın şair Sappho’nun M.Ö. 6. yüzyılda yaşadığı Lesbos (günümüzdeki adıyla Midilli) Adası’nın isminden gelir. Daha detaylı bilgi için Kaos GL Derneği’nin “Söylemekten Çekinme: Lezbiyen” broşürünü inceleyebilirsiniz.

Gey: Erkek eşcinsel. 1970’lerin başında Gey Kurtuluş Hareketiyle (Gay Liberation Movement) ortaya çıktı. Bu süreçte, “homoseksüellik”ten politik bir kopuş olarak kullanıldı. “Homoseksüel” kelimesi, tıp tarafından tanımlanmış olduğu halde, “gey” kelimesi, aynı cinsiyetten insanların birbirlerine karşı duygusal, romantik ve cinsel yönelimleriyle yarattıkları hayatlarını tanımlamak için, eşcinseller tarafından tanımlandı. Bu kelimenin Türkçeye, İngilizceden olduğu gibi alınması 1980’lere rastlar. İlk kez, 1999’da “Türkiyeli Eşcinseller Buluşması” sonrasında “gay” sözcüğü, Türkçeleştirilerek “gey” olarak kullanılmaya başlandı. Eylül 2006 tarihinden itibaren de Türk Dil Kurumu elektronik sözlüğünde “gey, erkek eşcinsel” olarak tanımlandı.

Biseksüel: Birden fazla cinsiyete duygusal ve/veya cinsel ilgi duyan kişi. Biseksüellik tarihsel olarak iki cinsiyete de çekim duymak olarak tanımlansa da son yıllarda ikili cinsiyet rejimine dair eleştirilerle birlikte, birden fazla cinsiyete çekim duymak anlamında kullanılmaktadır. Kişinin hem kendi cinsiyetinden insanlara hem de diğer cinsiyetlere ilgi duyması şeklinde de tanımlanır. Biseksüellik, özellikle Avrupa’da semsiye bir terim olarak kullanılıyor, bu eksende politikası yapılıyor. Daha detaylı bilgi için Kaos GL Derneği’nin “Bi+Seksüeller Burada” broşürünü inceleyebilirsiniz.

Bi+: Birden fazla cinsiyete ilgi duyan, onlarla cinsellik yaşayan kişileri tanımlamak için kullanılan şemsiye terim. Biseksüelleri, panseksüelleri, poliseksüelleri, omniseksüelleri, akışkan, queer vb. içeren bir terim olarak da kullanılabilir. Daha detaylı bilgi için Kaos GL Derneği'nin "Bi+Seksüeller Burada" broşürünü inceleyebilirsiniz.

Trans: Cinsiyeti ve/veya cinsiyet kimliği, doğumda atanan ve varsayılan cinsiyetle uyumlu olmayan kişilerin tümünü ifade eder. Şemsiye bir terim olarak da kullanılır. Kişilere doğumda atanan cinsiyet, bir atama olması ve aslında kişinin kendi iradesini ve hayatını yansıtmaması dolayısıyla birçok durumda doğru olmayabilir. Doğduğunda kendisine "erkek" cinsiyeti atanan ancak kendisi kadın olan kişilere trans kadın, "kadın" cinsiyeti atanan ancak kendisi erkek olan kişilere trans erkek denir. Trans bir cinsiyet kimliğidir ve kişiler kendilerini sadece cinsiyetleri olan ve atanmış cinsiyetle alakası olmayan, beyanlarıyla belirlenen cinsiyet ile tanımlayabilir ve cinsiyet kimliğine ilişkin bir beyanı olmayabilir de. Trans kelimesi herhangi bir cerrahi operasyonu şart kılmaz ancak birçok trans kadın, trans erkek ve trans kişi cinsiyetlerine ilişkin uyum ve/veya geçiş süreci yürütebilir, çeşitli tıbbi ve cerrahi süreçlerden geçmek isteyebilir. Trans terimi cinsiyet kimliği ile ilgili olup, herhangi bir cinsel yönelimi işaret etmez. Trans kişiler heteroseksüel, eşcinsel, biseksüel yönelimlere sahip olabildikleri gibi, bu cinsel yönelimlerin kendilerine yetmediğini veya uymadığını da düşünebilirler.

Transseksüel: "Trans" sözcüğünün aksine transseksüel şemsiye bir terim değildir, daha çok tıp insanların tercih ettiği eski bir terimdir. Hormon terapisi, beden uyum operasyonu, mastektomi gibi tıbbi müdahalelere başvuran ya da buna niyetli kişileri anlatır.

Cinsiyet Geçiş ve/veya Uyum Süreci: Trans kadınların, trans erkeklerin ve transların cinsiyetlerine ilişkin medikal, psikolojik, toplumsal, ekonomik ve hukuksal olarak, çok geniş bir alana yansıyan, bu alanların birbirleriyle ilişkisinden doğan süreçlerini ifade eden bir kavramdır. Bu süreci tarifleyen kavrama ilişkin tartışmalar sürmeye devam etse de daha önce kullanılan "cinsiyet değiştirme" dışındaki geçiş ve uyum ifadeleri literatürde kullanılmaktadır. "Cinsiyet değiştirme" ifadesi ise trans kadın ve trans erkeklerin cinsiyetlerini "gerçek olmayan" olarak işaret ettiği, atanmış cinsiyeti doğru kabul ederek süreci "değiştirme" olarak tariflediği için doğru bir kavram değildir.

Non-binary: Nan baynırı olarak okunan bu kavram ikilik dışı, iki şeyden oluşmayan anlamına gelmektedir. Cinsiyet kimliği bağlamında ise; en genel anlamıyla kendisini geleneksel kadın ve erkek kategorilerinin içinde tanımlamayan insanların cinsiyet kimliğini tarif eder. Daha detaylı bilgi için KaosGL.org internet gazetesinde yayınlanan <https://www.kaosgl.org/haber/non-binary-olmak-ne-demektir-1> linkli derlemeyi inceleyebilirsiniz.

Gender non-conforming: Geniş anlamıyla “gender non-conforming,” cinsiyet ifadesi geleneksel cinsiyet normlarına uyum göstermeyen insanları tanımlar. Tıpkı “non-binary” gibi, “gender non-conforming” de çoğunlukla bir şemsiye terim olarak kullanılmakla birlikte, kimileri bu sözcüğü kendisini cis olarak tanımlayan, ancak giyim tarzı ya da başka çeşitli davranışlar yoluyla cinsiyet kalıplarına başkaldıran insanları anlatmak için kullanmaktadır. Daha detaylı bilgi için KaosGL.org internet gazetesinde yayınlanan <https://www.kaosgl.org/haber/non-binary-olmak-ne-demektir-1> linkli derlemeyi inceleyebilirsiniz.

İnterseks: İnterseks terimi cinsiyet özelliği/karakteristiğine işaret eder. Kişilere doğduklarında atanan eril ya da dişi cinsiyet kabulünün dışında, bu kategorilere varsayıldığı şekilde uymayan ya da her iki kategorinin özelliklerini (kromozomlar, genital organlar ve /veya hormonal yapı) de taşıyan kişilerdir. İnterseks insanlar; genital organlar, kromozom yapısı, gonadlar vb. açısından tipik dişi ve erkek özelliklerini tam olarak göstermeyen cinsiyet karakteristiğiyle doğan insanlardır. Doktorlar çoğunlukla ebeveynlere interseks çocuklar üzerinde cerrahi ve başka tıbbi müdahaleler yapılmasını, böylece bedenlerinin görünürde “kadın” ya da “erkek” özelliklerine kavuşturulmasını önerir. Pek çok durumda bu müdahaleler tıbben gereksizdir ve interseks çocuklar büyüdükçe üzerlerinde çok olumsuz etkileri olabilir. Kişilerin beden özerkliklerine müdahale olan bu irade dışı işlemler insan hakları açısından da hak ihlalidir. Daha detaylı bilgi için Kaos GL, Pembe Hayat ve İnterseks Anatolya’nın Türkçeleştirdiği “İnterseks Bireylerin İnsan Haklarını Savunmak” broşürünü inceleyebilirsiniz.

Aseksüel: Genel olarak cinsel çekim ya da bir başkasıyla gerçekleştirilecek cinsel pratiklere yönelik arzu duymayan insanları tarif etmek için kullanılan bir terimdir. Ancak aseksüellik cinsel çekimin değişkenlik göstermesiyle veya böyle bir çekim olmamasıyla tanımlanan geniş bir spektrumdur. Değişen ölçülerde cinsel çekim hisseden ancak bunun için önce duygusal ve romantik bir bağ kurmaya ihtiyaç duyan kişileri

tarifleyen demiseksüel, kimi durumlarda ya da zaman zaman cinsel çekim hissedenden kişileri tarifleyen gri aoseksüel gibi kavramların tamamını içeren bir kavram olarak Ace İngilizce’de kullanılmaktadır. Türkçe literatürde de As olarak kullanılmaya başlanmıştır.

Aromantik: Herhangi bir cinsiyete karşı romantik çekim hissetmeyen kişi.

Monoseksüel: Tek bir cinsiyete duygusal ve/veya cinsel ilgi duyan kişi.

Heteroseksüel: Duygusal, romantik ve cinsel olarak kadınsa erkeklerle; erkeksa kadınlara yönelmiş olan kişi. Heteroseksüelliğin tek “doğal, normal ve makbul” cinsel yönelim olduğu anlatısı ve zorunlu heteroseksüellik sebebiyle çoğu zaman kişiler kendilerini heteroseksüel olarak tanımlamaya bile gerek duymamaktadır.

Cisgender: Siscendir şeklinde okunur. Sahip olduğu cinsiyet kimliği doğumda atanan cinsiyetle örtüşen kişilere denir.

Natrans: Cisgender kavramının Türkçesidir. Natrans terimi 2013 yılında kaybettığımız trans aktivist Aligül Arıkan tarafından Türkçe literatüre kazandırılmıştır.

Atanmış Cinsiyet: Doğumda ya da daha öncesinde dış genital özelliklere atanan bazı özellikler ve bunlar üzerinden inşa edilen varsayımlardan yola çıkılarak kişilere atanan cinsiyet. Çoğunlukla ikili bir kız ve oğlan / kadın ve erkek ile sınırlıdır. Sıklıkla “biyolojik cinsiyet” ya da “bedensel cinsiyet” ifadeleri kullanılsa da, kişinin kendi iradesi dışında tıp ve toplumsal ön kabuller tarafından atandığı için “atanmış cinsiyet” kavramını kullanmak daha doğrudur.

Toplumsal Cinsiyet: Gender kelimesinin karşılığı olarak Türkçe literatürde kullanılmaktadır. Farklı kültürlerde, farklı coğrafyalarda ve farklı tarihsel zamanlarda kadınlara ve erkeklere toplumsal olarak yüklenen roller ve sorumluluklar bütününü ifade eder. Toplumsal cinsiyet kavramı; kadın ve erkeğin toplum içindeki farklı rollerini, sosyal konumlarını, ekonomik ve politik güçlerini yansıtır ve aynı zamanda tüm bunları etkiler. Toplumsal cinsiyet kavramına görünürlük kazandıran 1970’lerde kadınlık ve erkeklığın toplumsal anlamlarını tartışan feministler olmuştur. Ayrıca, toplumsal cinsiyet, toplumsal önyargı haline gelmiş iki sabit toplumsal cinsiyet kimliği düşüncesinin ötesine geçerek diğer cinsiyetleri ve cinsiyet kimliklerini de içeren bir kavramsallaştırmadır. Çoğu zaman kamusal ve özel hayatın hemen her alanında gö-

rülen toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri varsayımlar üzerinden “biyolojik cinsiyet farklılıkları” ile temellendirilir. Ancak ataerkil sistem eleştirisi, eşitsizliğin toplumsal olarak inşa edildiğini, toplumsal süreçlerle değiştirilebileceğini ve değiştirilmesi gerektiğini vurgular.

Toplumsal Cinsiyet Rolü: Toplumsal cinsiyetlere atanan rollerin bütününe tarif eder. Kişilere yüklenen toplumsal cinsiyet rolleri ve sorumlulukları kişiler arasında çoğu zaman bir eşitsizlik ve ayrımcılığa sebep olur. Bu durum, ataerkil toplumdaki cinsiyetçi yaklaşımlardan kaynaklanır.

Toplumsal Cinsiyet İfadesi/Cinsiyet İfadesi: Bir kişinin giyim, kişisel bakım, tavır, sosyal davranış ve diğer faktörler aracılığıyla cinsiyetini dışarıya göstermesi, ‘cinsiyet sunumu’ olarak da ifade edilir. Cinsiyet kimliği, içsel ve yerleşik bir benlik algısına karşılık gelirken, cinsiyet ifadesi kişinin cinsiyet kimliğini dünyaya nasıl sergilediğiyle, yani dışsal olarak nasıl ifade ettiğiyle ilgilidir.

Heteronormativite: Heteroseksüelliğin tek normal cinsel yönelim olarak görülmesi, toplumsal değerlerin, kuralların ve yaşam biçimlerinin herkes heteroseksüelmiş gibi kabul edilmesidir. İnsanların kadın ve erkek olarak ikiye ayrılmasını; cinsel ilişkilerin/evliliklerin sadece ve sadece kadın ve erkek arasında olabileceğini iddia eden inançlar, düşünceler, normlar bütünüdür. Heteronormativite bu normlar bütünü üzerinden bütün bir toplumsal yapıyı inşa eder.

Heteroseksizm: Heteroseksüelliği bir zorunluluk olarak gören ve tek varoluş biçimi olarak dayatan heteroseksizm bir ayrımcılık ideolojisidir. Cinsiyetçilik ve ikili cinsiyet rejimi ile yakından ilişkilidir. Heteroseksizm doğal, normal, üstün ve kabul edilir olan cinsel yönelimin heteroseksüellik olduğunu öne süren; heteroseksüel olmayan her türlü davranış, kimlik veya ilişkiyi damgalayan, reddeden ve aşağılayan ideolojik sistem anlamına gelir. Cinsiyetlere heteroseksüel cinsel yönelim de atayan heteroseksizm, baskı, eşitsizlik ve şiddet yaratan bir ayrımcılık ideolojisidir.

İkili cinsiyet rejimi: Atanmış cinsiyetler üzerinden sadece iki cinsiyet olduğunu, bunun kadın ve erkekte ibaret olduğunu öne süren ve bunu bir zorunluluk olarak dayatan baskı biçimine verilen isimdir. Cinsiyetin, toplumsal bir sistem aracılığıyla maskülen/erkek ve feminen/kadın şeklinde birbirine karşıt olarak konumlandırılan iki form ile sınıflandırılmasıdır. Bu rejim aynı zamanda cinsiyetlere “biyolojik” bir öz

atfeder, bu öz üzerinden toplumsal cinsiyetin inşa edildiğini savunur, toplumsal cinsiyeti birbirine karşıt ve tamamen farklı olduğunu öne sürdüğü iki cinsiyetle sınırlar. Bu model bu ikiliğin dışındaki non-binary gibi kimlikleri yok saymanın yanı sıra, cinsiyetçilik, heteroseksizm ve cisseksizmin sürekli yeniden üretilmesine yol açar. Cinsiyeti kişilere atanan cinsiyete indirgeyerek bir yandan trans kadınların, trans erkeklerin ve transların cinsiyetlerini de kendi beyan ve iradeleri dışında tanımlar ve bu tanımlar üzerinden eşitsizlik yaratır. İkili cinsiyet rejimi bir yandan da tek tip bir “kadınlık” ve “erkeklik” tanımı yaparak bu tanımlara roller de atar.

Homofobi: Bu terim, eşcinsellere yönelik önyargı ve nefreti anlatır. Eşcinselleri ve eşcinselliği aşağılayan, hakaret ya da komedi unsuru olarak gören söylem ve eylemlerin tümünü içerir. Nefret söylemi ve nefret suçları ile yakından ilişkilidir. Bireysel ve psikolojik bir korkudan ziyade, toplumsal hiyerarşilerden güç alan, o hiyerarşileri sürekli olarak yeniden üreten bir toplumsal olgudur. Homofobi adil ve özgür bir yaşamı savunan herkesin sorunudur. Homofobi kavramı bir süre özellikle sosyal psikolojide tüm LGBTI+’lara karşı nefret ve önyargıyı tanımlayan bir kavram olarak görülse de, homofobi, bifobi ve transfobi birbiri ile ilişkili ancak ayrı kavramlardır.

Bifobi: Bu terim, biseksüellere ve bi+ şemsiyesi altındaki kimliklere yönelik önyargı ve nefreti anlatır. Biseksüelleri ve biseksüel olmayı aşağılayan, hakaret ya da komedi unsuru olarak gören söylem ve eylemlerin tümünü içerir. Nefret söylemi ve nefret suçları ile yakından ilişkilidir. Bireysel ve psikolojik bir korkudan ziyade, toplumsal hiyerarşilerden güç alan, o hiyerarşileri sürekli olarak yeniden üreten bir toplumsal olgudur. Bifobi adil ve özgür bir yaşamı savunan herkesin sorunudur.

Transfobi: Bu terim, trans kadınlara, trans erkeklere ve trans şemsiyesi altındaki kimliklere yönelik önyargı ve nefreti anlatır. Transları ve trans olmayı aşağılayan, hakaret ya da komedi unsuru olarak gören söylem ve eylemlerin tümünü içerir. Nefret söylemi ve nefret suçları ile yakından ilişkilidir. Bireysel ve psikolojik bir korkudan ziyade, toplumsal hiyerarşilerden güç alan, o hiyerarşileri sürekli olarak yeniden üreten bir toplumsal olgudur. Transfobi adil ve özgür bir yaşamı savunan herkesin sorunudur.

